

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE POPÜLİST POLİTİKALAR ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

BUSE KÖSEREN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ HABİB AYDIN

SİNOP – 2023

TEZ KABUL

BUSE KÖSEREN tarafından hazırlanan “**TÜRKİYE’DE POPÜLİST POLİTİKALAR ÜZERİNE BİR İNCELEME**” başlıklı bu çalışma, 28.11.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan	Prof. Dr. Deniz SEZGİN EMÜLER Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi	İmza
Üye (Danışman)	Dr. Öğr. Üyesi, Habib AYDIN Sinop Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	İmza
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Halil Alpay ÖZNAZİK Sinop Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	İmza

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Fadime DİRİK

İmza

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Buse Köseren

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE POPÜLİST POLİTİKALAR ÜZERİNE BİR İNCELEME

BUSE KÖSEREN

SİNOP ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ HABİB AYDIN

Sosyal Bilimlerin tüm dünyada karşılaştığı en büyük sorunlarından biri kavramların üzerine oluşturulmaya çalışılan ortak tanımlardır. Popülizm kavramı da 19. yüzyıldan itibaren siyaset bilimi literatüründe sıkça kullanılan bir kavram olsa da kavramın üzerine ortak bir tanımlamanın henüz yapılamadığı görülmektedir. Bu çalışmada popülizm üzerine literatürde yer alan tanımlar incelenmiş ve popülizmin kendi başına bir kavram olarak ele alınmadığı, daha çok ideoloji, söylem, strateji tartışmaları bağlamında tanımlanmaya çalışıldığı görülmüştür. Çalışmanın amacı popülizmi ideoloji, strateji veya söylem yaklaşımları bağlamında tanımlamaya çalışmanın aksine popülizmin tanımlanabilir özelliklere sahip ve sağ veya sol ideolojilerin tekeline alınamayacak şekilde esnek bir kavram olduğunu gösterebilmektir. Bu bağlamda çalışmada öncelikle popülizmin öncül bileşenleri ele alınmış, yaklaşımlar tartışılmıştır. İkinci bölümde popülizmin dünyada ortaya çıkışı incelenmiştir. Popülizm kavramının salt sağ veya sol siyasete ait olamayacak bir kavram olduğunu destekler şekilde, Yunanistan’da var olan sağ ve sol popülist iki farklı parti örneği incelemesine ver verilmiştir. Son bölümün başlangıcında Türkiye’de popülizmin ortaya çıkışı, hangi durumların popülizm, popülist siyaset olarak ele alındığı, popülist söylemlerin nasıl oluştuğu ile ilgili içerikler üzerinde durulmuştur. Son bölümün devam eden başlıklarında ise örneklem olarak Türkiye’de iki farklı ideolojinin temsilcileri Recep Tayyip Erdoğan’ın toplu açılış törenleri ile Kemal Kılıçdaroğlu’nun Adalet Yürüyüşü söylemleri seçilmiş, popülizm ve popülist söylem bağlamında söylem analizi tekniği ile incelenmiştir. İnceleme sonucunda popülizmin bir ideoloji olmaktan uzak fakat bir söylem üretim aracı veya strateji şeklinde ele alınabilecek bir kavram olduğu savı, sağ ve sol olarak her iki ideolojide kullanılabiliyor olması ile desteklenmiştir.

ANAHTAR KELİMELE: Popülizm; Politika; Sağ ve Sol Gelenek; Söylem; Strateji.

Kasım 2023, 112 Sayfa

ABSTRACT

MSc THESIS

A REVIEW ON POPULIST POLICIES IN TURKEY

BUSE KÖSEREN

SINOP UNIVERSITY

**INSTITUTE OF GRADUATE PROGRAMS OF POLITICAL SCIENCE AND
PUBLIC ADMINISTRATION**

SUPERVISOR: ASST. PROF. DR. HABIB AYDIN

One of the biggest problems faced by Social Sciences all over the world is the common definitions that are tried to be created on concepts. Although the concept of populism has been frequently used in the political science literature since the 19th century, it seems that a common definition of the concept has not been made yet. In this study, the definitions in the literature on populism were examined and it was seen that populism was not considered as a concept on its own, but rather tried to be defined in the context of ideology, discourse and strategy discussions. The aim of the study is to show that, contrary to trying to define populism in the context of ideology, strategy or discourse approaches, populism is a flexible concept that has definable characteristics and cannot be monopolized by right or left ideologies. In this context, the study first examined the primary components of populism and discussed the approaches. In the second part, the emergence of populism in the world was examined. In support of the fact that the concept of populism is a concept that cannot belong solely to right or left politics, two different examples of right and left populist parties existing in Greece are examined. At the beginning of the last chapter, the emergence of populism in Turkey, which situations are considered as populism and populist politics, and how populist discourses are formed are discussed. In the following headings of the last section, the mass opening ceremonies of Recep Tayyip Erdoğan, representatives of two different ideologies in Turkey, and Kemal Kılıçdaroğlu's Justice March discourses were selected as examples and examined with the discourse analysis technique in the context of populism and populist discourse. As a result of the analysis, the claim that populism is a concept that is far from being an ideology but can be considered as a discourse production tool or strategy is supported by the fact that it can be used in both right and left ideologies.

KEYWORDS: Discourse; Populism; Politics; Right and Left; Tradition; Strategy

November 2023, 112 Pages

TEŞEKKÜR

Yalnızca tez hazırlama sürecimde değil yüksek lisansa başladığım ilk ders dönemimden itibaren vermiş olduğu kıymetli desteklerinden dolayı değerli danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Habib AYDIN'a, çalışma prensibi ve disiplini ile tarafıma örnek olup, potansiyelimden farkına varmamı sağlayan kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. Serdar YENER'e, tüm maddi desteği ve maneviyatı ile yanımda olan başta annem Aysel AYAZMA olmak üzere Sevgili AYAZMA ve KÖSEREN Ailelerine, tezimi yazma sürecimde beraber geçirebileceğimiz zamandan istemeden de olsa çalmış olduğum biricik oğlum Deniz KÖSEREN'e sonsuz destek ve anlayışlarından dolayı müteşekkirim.

Buse KÖSEREN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ KABUL	II
ETİK BEYANI.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
TEŞEKKÜR.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	IX
1. GİRİŞ.....	10
2. POPÜLİZM KAVRAMI ÜZERİNE TARTIŞMALAR.....	15
2.1. Popülizm Kavramı ve Tanımlanma Süreci	15
2.2. İletişim Modelleri ve Göstergebilim	16
2.3. Retorik ve Söylem	21
2.4. Halk ve Seçkinler	29
2.5. Lider	33
2.6. Popülizm Üzerine Yaklaşımlar	37
2.6.1. Popülizm-İdeoloji Tartışması	37
2.6.2. Popülizm-Söylem Tartışması	40
2.6.3. Popülizm-Siyasi Strateji Tartışması	43
3. DÜNYA’DA SAĞ-SOL POPÜLİZM VE İKİ FARKLI POPÜLİST PARTİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	46
3.1. Sağ ve Sol Siyaset	46
3.2. Dünyada Sağ ve Sol Popülizm	47
3.2.1. Sağ Popülizm ve Yunanistan’dan Altın Şafak Örneği	47
3.2.2. Altın Şafak Partisi	51
3.3. Sol Popülizm ve SYRİZA(Radikal Sol Koalisyon-İlerici İttifak)	52
4.TÜRKİYE’DE POPÜLİZM VE POPÜLİST SÖYLEM ÜRETİMLERİ BAĞLAMINDA BİR KARŞILAŞTIRMA: RECEP TAYYİP ERDOĞAN VE KEMAL KILIÇDAROĞLU	60
4.1.Türkiye’de Popülizm	60
4.1.1. Geç Osmanlı Dönemi	60
4.1.2. Halkçılık Fikri	64
4.2. Araştırmanın Amacı	68

4.3. Araştırmanın Problemi	68
4.4. Araştırmanın Yöntemi	68
4.5. Araştırmanın Önemi	69
4.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	70
4.7. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	71
4.8. Recep Tayyip Erdoğan ve Toplu Açılış Törenleri ile Kemal Kılıçdaroğlu ve Adalet Yürüyüşü Örneklerinin Söylem Analizi	71
4.8.1. Toplu açılış törenlerinde Recep Tayyip Erdoğan'ın eleştirel söylem analizi	73
4.8.2. Adalet Yürüyüşü'nde Kemal Kılıçdaroğlu'nun eleştirel söylem analizi	88
BULGULAR	97
SONUÇ VE TARTIŞMA	98
KAYNAKLAR	102
ÖZGEÇMİŞ	112

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
ESA	: Eleştirel Söylem Analizi
EYT	: Emeklilikte Yaşa Takılanlar
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
LGBT	: Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transgender
PKK	: Partiya Karkerên Kurdistan
PYD	: Partiya Yekitiya Demokrat
SSK	: Sosyal Sigortalar Kurumu
SYRİZA	: Radikal Sol Koalisyon-İlerici İttifak
YPG	: Yetineyen Parastina Gel

1. GİRİŞ

Popülizm kavramının, 21. yüzyılı yaşadığımız bugünlere değin yapılan yoğun kavramsal tartışmalara rağmen üzerine anlaşılmış ortak bir tanıma sahip olmadığı görülmektedir. Bu durumun temelinde yatan asıl sorunun popülizmin ideoloji mi yoksa bir söylem üretim aracı mı olduğu konusunda literatürde yer alan sonuçsuz tartışmalar olduğu düşünülmektedir. Literatürün popülizmin tanımı konusundaki dağınıklığının sebebi olarak da popülizmin, alt başlığına yerleştirilmeye çalışılan bu farklı yaklaşımlara göre tanımlanmaya çalışılması gösterilebilmektedir. Başka bir deyişle, popülizmi tanımlamaya başlamadan önce yapılan hatanın popülizmi öncelikle bir ideoloji veya bir söylem üretim aracı olarak kabul etmek olduğu, herhangi bir kavramın ne olduğunu tanımlamadan evvel öncelikle kullanım alanlarının, kullanım amacının, onu kullanan öznelerin, kavramın bizzat kullandığı nesnelerin, kavramın üretildiği nedenlerin ve kavramın ürettiği sonuçların incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda inceledikten sonra popülizmin farklı yaklaşımlarla ele alınıp, tartışılmasının daha doğru olduğu düşünülmektedir.

Mudde ve Kaltwasser'e göre popülizm tartışmalarının iki boyutu hem ne olduğu hem de gerçekte olup olmadığı ile ilgilidir. Kavram karmaşasını daha da arttıranın ise dünyanın farklı yerlerindeki kültürlerde popülizme atfedilen önemin veya yüklenen olumlu-olumsuz imajın değişkenlik göstermesi olduğunu ilettikleri görülmektedir (Mudde-Kaltwasser, 2019, s. 12). Eserine popülizmin özelliklerini sıralayarak giriş yapan Moffitt ise popülizmi tanımlarken farklı yollar seçen akademisyenlerin dahi popülizmin bazı ortak benzer özelliklerini saydıklarını belirtmekte ve akademisyenlerin popülizm üzerine gelişen yaklaşımlar konusunda farklılaştıklarına işaret etmektedir (Moffitt, 2022, s. 23-24). Müller'in de benzer şekilde, çalışmasının ilerleyen bölümlerinde popülizm ile ilgili kriterleri sıralamaya geçmeden önce popülizm ile ilgili net bir teoriye sahip olmadığını ilettiği ve bir siyasetçinin ne zaman popülist olarak etiketlenmesi gerektiğine dair net bir uzlaşının bulunmadığı konusunda uyarıda bulunduğu görülmektedir (Müller, 2021, s. 13-14). Laclau ise popülizm dendiğinde neyin kast edildiğini ancak sezebildiğimizi, asıl sorunun bu sezgi durumunu kavramlaştırmaya çalıştığımızda oluştuğunu belirtmektedir (Laclau, 1998, s. 156). Popülizmi bir ideoloji (Mudde-Kaltwasser, 2019; Müller, 2021), siyasal bir tarz (Moffitt, 2020) ve Laclau'nun "halkı inşa eden" özelliği ile popülizmin bir "söylemsel bir strateji" olduğunu belirten fikrine

paralel şekilde halkın giderilmemiş talepler üzerinden oluşan istikrarsızlık anında “popülist moment”in oluştuğunu belirten (Mouffe, 2019, s. 23) gibi düşünürler ele alındığında literatürde popülizm üzerine var olan tartışmaların çeşitliği daha da anlaşılır olmaktadır.

Bu çalışmada popülizm üzerine yapılan tanımlar ve üretilen yaklaşımların incelenmesi sonucunda, popülizm bir stratejik söylem üretim aracı olarak kabul edilecek ve çalışma özelindeki inceleme bu yönde ilerleyecektir.

Çalışmada popülizmin bir söylem üretim aracı olarak kabul edilmesinin en temel nedeni, hem literatürün hem de güncel siyasi gelişmelerin incelenmesinden sonra popülizmin hem sağ hem de sol siyasette aktif şekilde kullanıldığının anlaşılmasıdır. Popülizm kavramının ideoloji olarak kabul edilebilmesi için sağ ve sol siyasetten yalnızca birine taraf olması, üretim inşasına katkıda bulunması, üretim araçlarını kullanması gerektiği, hem sağ hem de sol siyaset için kullanılabilen bir kavramın bir ideoloji olarak ele alınamayacağı kabul edilmekte, bu nedenle popülizmin bir ideoloji olduğu yaklaşım bu çalışmada reddedilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde öncelikle popülizmin literatürde yer alan tanımlanma çabaları üzerinden gelişen tartışmalara yer verilmiştir. Çünkü başta da belirtildiği üzere, bir kavram tanımlanmadan evvel o kavramın hangi koşullarda, hangi nedenlerle hangi sonuçları doğurduğu, hangi özneler tarafından kullanıldığı üzerine tartışılması gerektiği düşünülmektedir. Özellikle siyaset biliminde son yılların en popüler kavramlarından biri olan popülizm kavramının tam olarak anlaşılamadığı günümüzde, kavramı bu etkenler ile ele almanın kavramı anlama yolunda kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Literatür incelenirken popülizm üzerine gerçekleşen “tanımlanabilirlikten uzak” olma özelliğinin giderek olumlu veya olumsuz bir kavram olarak ele alınma durumuna evrildiği görülmektedir. Olumlu veya olumsuz şekilde ele alınma durumunun da popülizmin bir söylem üretim aracı olduğuna işaret ettiği düşünülmektedir çünkü sağ siyasetçilerin de sol siyasetçilerin de karşıt ideolojiyi popülizm yapma, popülist siyasetçi olma, popülist söylem üretme ile suçladığı görülmektedir, fakat hiçbir sağcının solcuyu sol siyaset yapmakla veya hiçbir sol siyasetçinin sağcıyı sağ siyaset yapmakla suçlamadığı şüphesizdir. Karşıt görüşlü siyasetçilerin birbirlerini “yanlış yolda olma” veya “yanlış tarafa hizmet etme” gibi söylemler ile suçlamalarından farklı olarak, popülizm yapmakla suçlamanın bir ideolojiye ait olmakla değil, söylemlerinde popülist

retorik kullanmakla ilgili olduğu düşünülmektedir. Bu durum da popülizmin bir ideoloji değil, bir söylem üretim aracı olduğu iddiasını desteklemektedir.

Popülizmi bir söylem üretim aracı olarak ele alan bu çalışmada söylem, yöneten ve yönetilen arasında dilsel ve göstergesel olarak inşa edildiği düşünüldüğü için öncelikle iletişim bilimi bağlamında ele alınmıştır. Temel iletişim modeli öncülüğünde göstergebilime varan inceleme sonucu, dil, söylem, retorik ve popülizm arasındaki ilişki irdelenmiştir. Söylem üretim aracı olarak ele alınan popülizmin tanımlanabilmesine göstergebilimin etkisi ve katkısı tartışılmış; göstergebilim ile popülizm arasında söylemi üreten ve söyleme maruz kalan kitle, kitlenin geldiği kültür, dil alışkanlıkları, bilinçaltı gibi kavramlar bağlamında anlamlı bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla söylem ve retorik kavramlarının tanımı yapılmaya çalışılmış, popülist söylemin kitleleri etkilemede oynadığı rol, retoriğin etkisi ile tartışılmıştır. Üretilen söylemlerin ve kullanılan retoriğin sonucu oluşan popülist söylemin yarattığı halk-seçkincilik ikiliği incelenmiş; halk kavramını ele alış biçimi ile popülizmin neden ideoloji olarak ele alınamayacağı sağ ve sol ideolojilerin halk kavramını ele alışları ile karşılaştırılarak kısaca incelenmiş ve yeniden anlamlı bir ilişki üzerinden tartışılmaya çalışılmıştır. Devamında sağ ve sol siyasette ortak kavramlardan biri olan lider kavramı ele alınmış ve son olarak popülizmin kavramsal olarak tanımını görünür kılan yaklaşımlar incelenerek, popülizmin neden bir söylem üretim aracı ve/veya siyasi strateji aracı olarak ele alınması gerektiği yaklaşımlar üzerinden tartışılmaya çalışılmıştır.

Popülizmin bir söylem üretim aracı olduğu yaklaşımı üzerinden çalışmanın ikinci bölümünde, ilgili yaklaşımı pekiştirecek şekilde sağ ve sol siyaset kavramları kısaca tanımlanmaya çalışılmıştır. Devamında, dünyada sağ ve sol popülizm literatürde incelenirken, ilk popülist hareketlerin bir çiftçi hareketi ile Rus Narodnikleri olarak bilinen kitlenin başlattığı bir hareket olduğu görülmekte ve bu durumun popülizmin yalnızca tek bir siyasi ideolojinin tekeline alınamayacağına işaret eden başka bir gösterge olduğu düşünülmektedir. Çünkü günümüzde sağ ideolojilerin popülist siyaset yapmakla suçlanmasına rağmen Rus Narodnikleri hareketinin tabiatı gereği sol görüşlü bir hareket olduğu düşünülmektedir. Bu durumun da popülist siyaseti bir ideoloji olarak ele almanın yanlışlığına işaret ettiği şüphesizdir. Bu bağlamda hem Türkiye ile benzer coğrafi, beşeri ve sosyo-kültürel özelliklere sahip olan bir ülke olduğu düşünüldüğünden hem de hem sağ hem de sol popülist parti ve lider örneklerine sahip olduğundan Yunanistan'da iki farklı görüşe sahip siyasi partiler örneği ile lider söylemleri

karşılaştırılmış, sağ ve sol görüşe sahip bu parti ve liderlerin popülist söylemleri inşa edip etmediği incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde Türkiye’de sağ ve sol popülizm örneklerine yer verilmeden önce, Türk popülizminin oluşum ve gelişim süreci incelenmiştir. Çalışmanın başında da belirtildiği üzere kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için çevresel koşulların incelenmesi gerektiği savı ile, Türk Modernleşmesinden evvel Geç Osmanlı Dönemi’nin incelenmesi gerektiği düşünülmüş ve popülizm kavramının Geç Osmanlı Döneminden itibaren Türkiye koşullarındaki var oluşu incelenmeye çalışılmıştır. Kavramsal çerçevenin dışına çıkılmamak amacıyla dönem tarihsel özellikleri ile değil, popülizmin ortaya çıkışına hizmet ettiği düşünülen koşullar sınırında ve çerçevesinde incelenmiştir. Bu nedenle Geç Osmanlı Döneminden itibaren, Meşrutiyet, Tanzimat Dönemleri, Genç Osmanlılar, Jön Türkler, İttihat ve Terakki, Cumhuriyet Halk Fırkası, Kemalizm İdeolojisinin birbirini takip ettiği dönemlerde popülist söylemin sürece nasıl yansıdığı incelenmeye çalışılmıştır.

Türkiye güncel siyasetinden somut örnekler ile son bölümde iki farklı lider, Laclau’cu yaklaşım ile popülizmin toplumda oluşan antagonistik¹ sınırlar, toplumda oluşan ve iktidar tarafından karşılanmayan talepleri kullanarak bir söylem ürettiği iddiası üzerinden karşılaştırılmıştır. Popülist siyasetin bu özellikleri yanı sıra, milli duygular ve dini hassasiyetler, ülke dışı muhalifler yaratma, ezilen halkın tek sözcüsü ve gerçek demokrasinin tek temsilcisi olma özellikleri ele alınan liderlerin söylemlerinde somutlaştırılmış ve tartışılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde mekânsal olarak Türkiye, dönemselsel olarak 2017 yılı sağ ve sol siyasetin öncül liderleri olarak örneklendirilebilecek Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’nun söylemleri ele alınmıştır. Sağ popülist siyasetçi örneği olarak ele alınan Recep Tayyip Erdoğan’ın 2017 yılı toplu açılış töreni konuşmaları ile sol popülist siyasetçi örneği olarak ele alınan Kemal Kılıçdaroğlu’nun Adalet Yürüyüşü esnasında vermiş olduğu demeçler, röportajlardan alınan popülist söylem örnekleri incelenmiş ve popülizmin sahip olduğu özellikleri karşılama durumları tartışılmıştır.

¹ Antagonizma: Kişiler, gruplar, kurumlar, öğreti veya ideolojiler arasında gizliden gizliye var olan çelişki veya karşıtlık durumu.

Çalışmanın amacı popülizmin bir ideoloji veya herhangi bir ideolojiye eklenilebilecek bir kavram değil hem sağ hem de sol ideolojiler tarafından kullanılabilen bir söylem üretim aracı ile bir siyasi strateji üretim aracı olabileceği fikrini desteklemektir. Bu amaçla Türkiye’de özellikle birbirini sıkça popülist siyaset yapmakla suçlayan iki lider ve onların söylemleri ele alınmıştır. Çalışmanın önemi, literatürde sıkça sağ ve sol popülist söylemlerle ilgili çalışmanın yer almasına rağmen bu çalışmaların sağ ve sol popülist siyaset araştırmalarında keskin bir sınır ile ayrılmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmada sağ ve sol popülist söylemlerin birbirlerinden keskin sınırlar ile ayrılmasının mümkün olmadığı çünkü popülizmin her iki taraf için de kullanılabilen ortak özellikleri olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde popülizmin sağ ve sol siyasetin her ikisinde kullanılan bir söylem üretim aracı olduğunu ispat etmeye çalışmanın yanı sıra, popülist siyasetçilerin başarısının hitap etmiş olduğu kitlesi ile de ilgisinin olduğu belirtilmeye ve ayrıca aynı söylem stratejisini uygulayan sağ partiler ile sol partiler arasındaki sonuç başarısı kıyaslanmaya çalışılacaktır. Sağ popülist liderler ile sol popülist liderlerin benzer ve neredeyse eşit derecede popülist söylemlerde bulunmasına rağmen kendi kitlelerinde karşılaştıkları farklı sonuçlar ve bu sonuçlarla ilgili öneriler de sonuç bölümünde ele alınacaktır.

2. POPÜLİZM KAVRAMI ÜZERİNE TARTIŞMALAR

2.1. Popülizm Kavramı ve Tanımlanma Süreci

Popülizm kavramının tanımlanma sürecinde öncelikle olumlu veya olumsuz algılanışı üzerine gerçekleşen tartışmaların var olduğu görülmektedir. Cambridge Sözlüğü'nün popülizme getirdiği derin olmayan, yüzeysel net tanımları "Sıradan insanlara istediklerini vererek onların desteğini almayı amaçlayan siyasi fikirler ve faaliyetler" şeklindedir (Cambridge Dictionary, 2022). Popülizmin, demokrasinin hayaleti olarak bir "ziyaret" veya bir "musallat" durumu olup olmadığı üzerine yaptığı tartışmasında Arditi, onun hem demokrasiyi besleyebilen bir katılım şekline hem de demokrasinin tam karşısında duran bir düşmana dönüşebileceğini belirtmektedir (Arditi, 2010, s. 75). Moffitt popülizme yönelik tanımlama çabalarının karşılıksız kalmadığını ileri sürerek, tanımlanabilirlik konusundaki uzlaşıya kanıt olarak popülizm üzerine geliştirilen yaklaşımları örnek göstermektedir. Düşünsel yaklaşım, stratejik yaklaşım ve söylemsel edimsel yaklaşım olarak sınıflandırılmış olan bu üç farklı yaklaşımın hepsinde birer entelektüel alt yapının bulunduğunu belirten düşünür, popülizm kavramının anlamsız ve tanımlanamaz şekilde ele alınışının aksine, kavramın canlı ve önemli olduğunu belirtmektedir (Moffitt, 2022, s. 45). Moffitt'in popülizmin kavramsal çerçevesine karşı olan net duruşunun aksine yine Arditi popülizm kavramının bulanık bir çerçeveye ait olduğunu belirterek tartışmaya açık halinin sürekliliğine dikkat çekmekte ve "Biz bu alanda popülizmin ne olduğundan çok da emin olmadan bir şey bulmayı bekliyoruz." şeklinde ekleme yapmaktadır. Popülizme olan bu muğlak duruşuna karşın yine de popülizmin günümüz demokrasisi ile iç içe olduğunu kabul etmektedir (Arditi, 2010, s. 79-80). Bu tanımlama çabaları odağında incelenen tartışmaların genelinde uzlaşılmış şekilde öne çıkan iki kavram "seçkincilik karşıtlığı" ve "çoğulculuk karşıtlığı"dır. Popülizmin tarihteki çıkış noktasının toplumda gerçekleşen değişimin çok hızlı ilerlemesinden doğan ve sosyal, kültürel, ekonomik olarak kendini dışlanmış hisseden kesimi temsil etmek üzere iktidara yapılan bir baş kaldırı olduğu iddiasından (Toprak, 2014, s. 7-8) yola çıkılarak popülizmin beslendiği karşıtlık durumu daha da kavranabilir hale gelmektedir. Popülizm kavramının bu iki karşıtlık üzerine inşa edildiği, popülist söylemlerin bu düzlem üzerinden ilerlediği görülmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2019, s. 16-18). Popülizmin kaynağını karşıtlıklardan alma özelliği üzerine literatürdeki anlaşmanın yanında, bulunan ayrılmaz bir diğer özelliğinin popülist olarak ele alınan

liderlerin, siyasi partilerin, oluşumların birbirine çok benzer özelliklere sahip olması da gösterilebilmektedir (Çiçekli ve Çiçekli, 2022, s. 203). Popülizm ile ilgili net bir kavramsal ve tanımsal tabanın bulunmadığını belirten Müller’e göre de popülist olarak tanımlanabilmek için yalnızca seçkincilik karşıtlığı yetmemektedir. Popülistler aynı zamanda çoğulculuk karşıtıdır. Onlar, kendilerini saf halkın tek temsilcisi olarak görürken, muhaliflerin ve diğer rakiplerin halk düşmanı olarak konumlandırılması da popülistlerin başat özelliğidir (Müller, 2016, s. 13-15). Benzer bir tanım yine, birbirinden ayrılamaz bu iki karşıtlık özelliği ile popülistlerin sadece seçkincilik karşıtlığı ile sınırlı kalmadıkları aynı zamanda kendilerinden olmayanlara da halkın dışında bir tutum sergiledikleri, onları yok saydıkları şeklindedir (Ertan, 2019, s. 2). Müller’e göre ise seçkincilik ve çoğulculuk karşıtlığı üzerine inşa edilen popülizm kavramı özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) seçimlerinde kızgınlık, öfke gibi duygu durumları ile ilişkilendirilmektedir fakat herhangi bir siyasetçiye veya söyleme karşı yapılan “popülizm suçlaması”, üzerine tartışılması gereken bir durumdur. Çünkü her seçimde, her siyasetçinin seçmenini etkilemeye çalışması seçim sürecinin doğal bir sonucudur (Müller, 2016, s. 14). Popülizmin algılanış biçimlerine bakıldığında ve özellikle Müller’in popülizm suçlaması kavramını çok da haksız bulmuyor oluşu üzerine düşünüldüğünde, yapılmaya çalışılan tanımlamaların olumlu veya olumsuz algılanışının tanımlayandan çok tanımın oluşumunda yer alan göstergeler ve bu göstergelere maruz kalan alıcılar ile ilgili olduğu söylenebilmektedir. Popülizm gerek bir politika üretim aracı gerekse bir ideoloji olarak ele alınsın, her iki durumda da işleyen sürecin göstergeler ve alıcılar arasındaki bir etkileşim süreci olması gerektiği düşünülmektedir. Bu durumda karşılıklı bir iletişim sürecinden bahsetmek gerekmektedir. Oluşan süreci daha iyi kavrayabilmek için temel iletişim modelinden bu yana, göstergebilime kadar uzanan süreçte izlenen ilerlemelerden bahsetmenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

2.2. İletişim Modelleri ve Göstergebilim

İletişim çalışmaları incelendiğinde karşılaşılan ilk model Temel İletişim Modeli’dir. Literatürde Shannon ve Waewer Modeli olarak da bilinen bu modele göre iletişim temel bir doğrultuda ilerlemekte, enformasyon kaynağından çıkan ileti aktarıcıya, oradan alıcıya ve nihayetinde hedefe ulaşmaktadır. Aktarıcı ile alıcı arasında ise “gürültü” kavramı bulunmaktadır. Modelin, iletişim sürecinde öngördüğü bazı temel sorunlar ise

sembollerin ne derecede istenilen şekilde iletildiği ve iletilen anlamların davranışı ne denli etkilediği gibi durumlar olarak sayılabilmektedir. Bu bağlamda temel iletişim modelinin iletişimi, etkileşim sürecinden uzak bir konuma yerleştirdiği görülmektedir (Fiske, 2003, s. 21-23).

Diğer bir iletişim modeli olan Gerbner Modeli, temel iletişim modelinin aksine iletişimi tek bir boyutta değil dikey ve yatay olarak iki boyutta ele almaktadır. Gerçekleşen iletişim süreci sonucunda alıcının, gelen iletiden başka bir deyişle dış uyaranlardan direkt olarak etkilenmeyeceğini ve anlamlandırma sürecinde dış uyaranlara ek olarak kişinin kendi kültürel deneyimlerinin, yani içsel düşünme yetisinin de önem arz ettiğini belirtmektedir. Kısaca bu modele göre algılama sürecinin yalnızca psikolojik değil aynı zamanda kültürel olduğu görülmektedir (Fiske, 2003, s. 43-45). Newcomb Modeli'ne göre ise iletişimin amacı toplumsal bir denge kurmaktır. Aktarıcı ile alıcı ve bu iki ögenin iletişim halinde olduğu diğer kurum, kuruluş, topluluk, sosyal çevre gibi alanlar arasında birbirine bağımlı bir ilişki olduğu varsayılmaktadır. Bu modele göre iletişimin temel ögesi enformasyondur. Öyle ki enformasyon hem bir hak hem de bir gereksinimdir (Fiske, 2003, s. 51-53). Westley ve MacLean Modeli'nde öne çıkan önemli öge kitle iletişim araçlarıdır. Onlara göre kitle iletişim araçları neyin ne kadar ve nasıl aktarılacağına karar veren, bireyin bağımlı olduğu unsurlardır (Fiske, 2003, s. 53-56). Jakobson Modeli'ne göre ise, bir iletişimin gerçekleşmesi altı etmene bağlıdır; gönderen, alıcı, ileti temel modelde olduğu gibi 3 ana etmeni oluşturmaktadır. Temel modele ek olarak, 4. etmenin iletinin kendisinden başka bir şeyi nitelediği “bağlam” kavramı olduğu görülmektedir. 5. kavram aktaran ile alıcı arasındaki temas yani fiziksel, psikolojik “bağ” ve 6. kavram ise kişiler arasındaki ortak anlam sistemine verilen isim olan “kod”dur (Fiske, 2003, s. 56-57). İletişim modelleri bu şekilde kısaca incelendiğinde, hepsinin bir aktaran ve bir alıcıya sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca modellerin tarihsel sıraya göre incelendiği belirtilerek, geliştirilen modellerle iletişim sürecinin direkt ve doğrusal şekilde ilerlemediği, buna karşın bir anlamlandırma ve etkileme süreci olarak ele alınması gerektiğinin ön plana çıktığı da görülmektedir. İlerleyen iletişim modellerine göre, bireyler arasında oluşan iletişimin başarılı olabilmesi için ortak bir kültür deneyimine sahip olunması gerekmektedir. Bu sonuçlara göre, popülizm kavramının iletişim süreci ile yakın temasta olduğu düşünülmekte, kişileri etkileme, onları harekete geçirmede yukarıda sayılan modellerden yararlansa da nihayetinde tüm bu modellerin sonucunda varılmış olan ve aslında tüm bu modellerden

ayrı ve gelişmiş şekilde Göstergebilim ile doğrudan ilişkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü Göstergebilim tüm bu modellerden farklı olarak iletinin ne olduğu ile değil, iletiye o anlamı veren şeyin ne olduğu ile ilgilenmekte ve yine diğer modellerden farklı olarak kullanılan “metne” daha fazla önem vermektedir. Bu nedenle de “alıcı” kavramı yerine “okur” kavramını tercih eden Göstergebilim, okuru, metni anlamlandırırken kendi kültürel deneyimlerinden yararlanan alıcı olarak tanımlamaktadır (Fiske, 2003, s. 62). Göstergebilimde “metin” olarak adlandırılan ürünler, popülizm özelinde ele alındığında popülizm ile iletişim kavramlarının ne derece iç içe olduğu görülebilmektedir. Çünkü popülizmde kullanılan söylemlerin, “ortak toplumsal kültür” etkisi ile aktaran ve alıcı arasında inşa edildiği düşünülmektedir. Başka bir deyişle popülizm, söylemler ve o söylemlerin algılanışları ile gelişen bir süreç olarak düşünülebilmektedir. Bu açıdan popülizm kavramının esasında göstergebilimsel bir zeminde ele alınmasının, popülist söylemin inşasının nasıl ve ne amaçla kurulduğu konusunda aydınlatıcı olacağı görülebilmektedir. Popülizm kavramının göstergebilim içerisinde nasıl ve nerede konumlandığını anlayabilmek için, öncelikle dil üzerine yapılmış çalışmaları incelemek faydalı olacaktır. Çünkü birey ve dolayısı ile toplum üzerinde etkili olması hedeflenen herhangi bir söylemin oluşmasında dilin hangi kültürel kodlarının, kim tarafından ve nasıl kullanıldığı, ister bir ideoloji ister bir politika üretme aracı olarak ele alınsın, popülist söylemin inşasında oldukça önemlidir. Öyle ki Saussure dilbilim ile toplumsal ruhbilimi aslında net sınırlar ile birbirinden ayırsa da kendi aralarında önemli bir etkileşim olduğunu tartışmış ve “dildeki her şeyin ruhsal olduğunu” söylemiştir (Saussure, 1998, s. 35-38). Bu ifadeyi destekler şekilde Jung “İnsan yaşamının bilinçli evreleri bir araya toplansa, toplam sürenin ancak yarısına ya da üçte ikisine ulaşır; gerisi bilinçaltı yaşamı oluşturur: yani gece uykuda geçirilen süre ile gündüzleri bilincimizin dışında kalan saatler” şeklinde bilinçaltı ve ruhun insan yaşamı üzerindeki etkisine işaret etmiştir (Jung, 1999, s. 64). Bilinçaltı psikanaliz çalışmalarının kurucusu kabul edilen Freud’un ise kendisi üzerine gerçekleştirdiği çalışmalar sırasında W. Fliess’e yazdığı bir mektupta “Bilinçdışını incelemeye başladığımdan beri kendimi çok ilginç bulmaktayım. İnsanın en mahrem yanı karşısında ağzının kapalı kalması ne kötü!” derken, kişinin kendi bilinçaltı hakkında aslında ne kadar bilgisiz olduğuna dikkat çektiği, başka bir mektupta “İnsanın kendine karşı tamamen samimi olması iyi bir idman” (Jaccard, 2007, s. 19-20) derken ise kişinin bilinçaltının keşfedilmesinin, özellikle idman kelimesini kullanması ile toplumsal yaşamı üzerindeki dinamik etkisine işaret ettiği düşünülmektedir. Freud ayrıca, kişinin

ilkel benliğinde sahip olduğu düşünce ve tepkilerin kişinin olgunlaşma sürecine paralel şekilde aynı ahenk ile gelişmediğini, bu ilkel dürtü ve tepkilerin bilinçaltında saklandığını da belirtmektedir (Gürol, 1978, s. 18). Bilinçaltında saklanma sürecine benzer şekilde bireyin belirli bir anda yaşadığı deneyimin içerik birikiminin bir sonraki deneyimde kullanılması sonucunda oluşan “zihinsel etkinlik” durumunun da duyulardan bağımsız yani bilinçli değil, bilinçdışı bir eylem olarak tanımlandığı görülmektedir (Hacıkadıroğlu, 1981, s. 34). Zihinsel etkinliğin yani insan beyninde oluşan düşünce ürününün kaynağı da insan, insan ürününün kaynağı doğadır. İnsan hem bulunduğu çevre içinde hem de o çevre ile birlikte gelişmektedir (Akarsu, 1979, s. 33). Bilinçaltı üzerine verilen tüm bu örnekler ile bireyin bilinçaltının kendi yaşamı üzerindeki etkisi incelendiğinde, toplumsal ruhbilim ve dil üzerindeki etkisinin de yadsınamaz olduğu şüphesizdir. Dil, dilbilim ve bilinçaltı kavramları arasındaki bu birbirini besleyen ilişki bir toplumda var olan ortak kültürün nasıl oluştuğu ile ilgili fikir vermektedir. Yine de dil ve dilbilim üzerine yapılacak kısa tanımlamaların oluşan fikri açıklamada yararlı olacağı düşünülmektedir.

Dil, her ne kadar doğada kendiliğinden oluşan ve var olan bir kavram olarak düşünülse de toplulukların birleşik bilinçlerinden doğan bir üründür. Dilyetisi kavramının oluşması için ise, en az iki kişinin var olması gerekmektedir. A kişinin beyninden geçen imgesel kavram, sese dönüştükten sonra B kişisi tarafından işitilmektedir ve B kişinin beynindeki imgeleme karşılığına denk gelen bir kavram oluşturmaktadır. A kişisi ile B kişinin beynindeki imgelerin oluşturduğu kavramların farklı olabileceği ihtimali, dil ve dilyetisi kavramları arasındaki temel farka işaret etmektedir. Ters bir tanımla denilebilmektedir ki ortak dile değil fakat ortak dilyetisine sahip olan bireyler arasında aynı imgelere aynı kavramsal anlamlar yüklenecektir. Bunun sonucu olarak da ortak dilyetisine sahip bu bireyler aynı kavramlar için aynı göstergeleri kullanacaktır. Böylece toplumdaki tüm bireylerin imgesel frekansının yakalanması durumunda, toplumsal bağ oluşacaktır. Bireysel olan dilyetisi, böylece toplumsal olan dili oluşturmaktadır. Dil, toplumsal olması açısından da işaretler, metinler, resimler gibi sayılabilecek diğer göstergeler arasında birinci ve en önemli sıradadır. Göstergebilim ise, bu göstergelerin toplum yaşamındaki sürecini, devamlılığını ve etkilerini inceleyecek olan bilim dalıdır. Göstergebilimin incelediği tüm bu göstergeler arasında dili, bir milletin kültürünü oluşturan öğeler doğrudan etkilemektedir. Öyle ki, siyasal tarihte de görüleceği üzere bir ülkenin diğer bir ülkeyi fethedişi, fethedilen ülkede konuşulan dili

doğrudan etkileyebilmektedir veya yaşanan tarihi siyasal süreç bazı milletlerin dillerini koruma konusunda fazlaca hassas olmalarını sağlamıştır (Saussure, 1998, s. 36-46). Göstergebilimin Avrupa'daki kurucu temsilcisi Saussure'dan farklı olarak, Amerika'daki kurucu temsilcisi Peirce'a göre ise göstergebilim dilsel olmaktan çok anlamsal bir kavramdır. Göstergebilimi oluşturan dil harici diğer öğelere Saussure'dan daha fazla önem veren Peirce, anlamın göstergeyi yorumlayan tarafın da aslında bir gösterge olarak ele alınması gerektiğinin altını çizerek sadece dil ile oluşan bir süreç değil, yorumlayanın anlamlandığı bir akış olduğunu belirtmektedir (Özmkas, 2009, s. 35-43). Bu iki farklı düşünürün göstergebilimin öğelerine karşı gösterdikleri farklı tutumlara rağmen, tanımlarında anlamlandırma kavramının ortak olduğu görülebilmektedir. Bu durumda, bireyler arasındaki, Saussure'a göre "anlamlandırma süreci", Peirce'a göre "anlamlandırma akışı"nın bir toplumsal kültür paydası oluşturduğu sonucu çıkarılabilmektedir. Fiske'nin ise göstergebilim, dil ve kültürel bağ arasındaki ilişkiyi başka bir açıdan ifade etmeye çalıştığı bilinmektedir. Fiske göstergeyi, kendisinden başka bir şeye gönderme yapan bir kavram şeklinde tanımlayarak, göstergenin var olabilirliğinin tek koşulunu kullanıcılarının onu kabul etmesi olarak göstermiştir (Fiske, 2003, s. 63). Göstergebilim ise, yapılan bu gönderme hangi yolla yapılıyor olursa olsun, altında yatan anlamı çözümlemeyi hedeflemektedir (Kıran, 1990, s. 52). Göndermenin altında yatan ve algılanan bu anlam ise kişinin bilgisi ile değil yaşadığı deneyimler sonucu oluşan bir altyapı aracılığıyla inşa edilmektedir (Hacıkadıroğlu, 1981, s. 47). Bireyin, var olduğu toplumda yaşadığı deneyimler ile şekillenen anlamlandırma sürecinde diğer bireyler ile etkileşim halinde olması gerekmektedir. Böylece bir kavramın başka bir şeye gönderme yapması, iletildiği kişi tarafından da aynı anlamda algılanması ile ortak kültürel payda oluşturmakta ve bu paydayı geliştirmektedir. Bireylerin aynı göstergelere aynı imgesel kavramları yüklüyor olması ortak bir toplumsal kültüre işaret etmektedir. Toplumsal kültür, dilin bir sonucudur ve düşünceler üzerinde kültürel etkileri bulunmaktadır (Kleinman, 2020, s. 190). Toplumsal kültürün yanı sıra dil, dilin kullanımı, siyasal kültürün de en önemli öğesidir (Yıldız, 2002, s. 41). Kültür ve dil arasındaki ilişkiyi daha doğru şekilde anlayabilmek adına, Barthes'ın verdiği örnek önemlidir: Barthes, Saussure'un dildeki ses farklılıklarına biçimsel olarak yaklaşıyor olmasını eleştiren şekilde verdiği örnekte, dildeki en ufak ses değişikliğinin dahi kültürel olduğuna dikkat çekmekte ve örneğin "r" sesinin tiyatro sahnesinde köylülüğe işaret ettiğini belirtmektedir (Barthes, 1979, s. 11). Gösterge kavramını öznel kılan durumun, gösterilenin bu kültürel düzlemdeki algılanış

biçimi olduğu düşünülebilmektedir. Gösterge kavramı, gösteren ile gösterilen unsurları üzerine inşa edilmektedir ve anlatım tarafından gösteren, içerik tarafından ise gösterilen sorumludur. Anlatım tarafı söylemin biçimsel kısmına, içerik tarafı ise söylemin anlamsal derinliğine işaret etmektedir. Gösterge ise bu biçimsel ve anlamsal kavramlar bütünüdür (Barthes, 1979, s. 32). Göstergenin anlamsal kavramlar bütünü olması özelliğine ek olarak göstergeler, üzerine anlaşılmış olan anlamları farklı şekilde gösterebilmekte ve kendi anlamından uzaklaştırabilmektedir. Göstergeler bir bireyin anlamlandırma durumundan diğer bir bireyin anlamlandırma durumuna, yani bilincine doğru hareket etmektedir. Bireyler arası bu etkileşim sürecinin tamamlanması ile birlikte gösterge, toplumsal bilinç haline gelmektedir (Voloşinov, 2001, s. 49-51). Buradan yola çıkarak denilebilir ki, oluşan bu biçimsel ve anlamsal bütünlük yani gösterge, aslında içinde olduğu kültürün bir temsilcisidir. Kavramlar arasındaki etkileşimin fark edilebilmesi sonucunda dil ve kültür arasındaki bağın, toplumsal kültür üzerinde ne denli etkili olduğu anlaşılabilmektedir.

Popülizmin kullanıldığı alanlarda başarılı olabilmesi için oluşan bu toplumsal kültür zemininden faydalanmaya çalıştığı, bu hedefine ulaşırken de söylem ve retorik tarzının ön plana çıktığı düşünülmektedir.

2.3. Retorik ve Söylem

Aşk, güzellik, delilik, tanrılar ve ruh üzerine gelişen diyaloglar sonrası, konuşma ve yazmanın iyi veya kötü oluşunun tartışılması ile devam eden diyaloglarda, Platon'un Sokrates ile Phaidros'u buluşturduğu görülmektedir. Diyaloglarda öncelikle, konuşmacının hitabetinde bahsedeceği konu üzerinde bilgi sahibi olması gerektiği işlenmektedir. Bu gerekliliğe rağmen, eserde hitabet sanatı olarak anılan retorik insanları etkileme ve kandırma amacıyla da kullanılabilme ihtimali üzerinde durulmakta, bu nedenle kavrama eleştirel bir bakışla yaklaşılmaktadır. Hitabette kullanılan kelimelerin önemine ve insanları nasıl yönlendirebileceğine dikkat çeken bir diyalogda “demir” ve “adalet” kelimeleri örneği verilmekte, demir kelimesinin insanların aklında tek bir imgeye işaret ettiği fakat adalet kelimesinin her insanın aklında başka anlamlar uyandırabileceğine işaret edilmektedir. Hatibin kelimeleri seçerken insanlar üzerinde özellikle etki bırakabilecek seçimler yapması retorik güvenirliğini sarsmasına neden olmakta hatta onu bir sanat olmaktan çıkarmaktadır. Hitabet, yalnızca doğru ve yeterli bilgiye sahip olan kişi tarafından gerçekleştirildiğinde anlamlı olmaktadır. Bu şartın

yerine getirilmiş olması ile hitabetin yeniden “sanat” şeklinde tanımlanmaya başlandığı görülmektedir. Hitabet sanatı ve hekimlik arasında kurulan bağ ile, hekimlerin ilaç veya besinler vasıtasıyla bedeni güçlendirdikleri hitabet sanatının ise konuşmalar ile insan ruhuna coşku ve inanç verdiği belirtilmektedir (Platon, 2017). Burada öne çıkan, hitabet sanatında, hatibin konuşmasına olan güvenirliliğin ön koşulunun doğru bilgi olduğudur. Farklı bir deyişle retorik, konuşmacının etkileme niyetine göre iyi veya kötü bir özellik kazanmaktadır. Bu özelliği ile retorik Platon’a göre diyalektikten daha sorgulanabilir bir yöntem olduğu düşünülebilmektedir. Çünkü diyalektikte hakikate ulaşmak için kanıtların kullanılmasının karşısında retorik yalnızca ruha ve duygulara hitap eden ve kişide hedeflenen konu üzerinde bir değişiklik yaratma amacı güden bir yöntem olarak ele alınmaktadır. İbn Rüşd ise Platon’a ait Devlet’in özeti şeklinde yazdığı eserinde retorik sanatının kitleleri etkileme özelliği üzerinde durmuş, yöntemin özellikle kentteki bireylerin erdemli bireyler haline getirilmesinde faydalı olacağını belirtmiştir. Buradaki önemli husus, yöntemin yalnızca teorik bilgilerden yoksun olan halk üzerinde faydalı olacağı ayrıntısıdır. Seçkinlerin eğitiminin retorik ile değil, kesin bilgiye ulaşma yöntemleri ile gerçekleşebileceğine özellikle işaret edilmektedir. Sıradan halk ve seçkinleri etkilemede kullanılan yöntem farkı, retorik sanatının kanıtlanabilir bilgidен çok, iddia edildiği üzere duyguları etkileme ve coşku yaratma üzerine gelişen bir yöntem olduğunu göstermektedir. Çünkü burada seçkinler olarak işaret edilen kesim, sıradan insanlardan farklı olarak teorik bilginin doğruluğu ve geçerliliğine inanmak için şiirsel anlatım ile tatmin olmayacağı düşünülen kesimdir (İbn Rüşd, 2020, s. 17-18). Günümüzde de, İbn Rüşd’ün belirttiği şekilde, birçok bilim insanının bireyin iç dünyasında var ettiği, kabul ettiği ve hatta duyguları ile hissettiği siyasi mitlerin, siyaset yaparken manipülatif bir araç olarak kullanılmasının çağ dışılık olduğunu ileri sürdükleri bilinmektedir. Çünkü kitle üzerinde güçlü bir etki yaratmayı hedefleyen propagandanın da temelinde bu siyasi mitler yer almaktadır. Bu propaganda yapılırken de çeşitli iletişim kanallarından faydalandığı bilinmektedir (Bayat, 2022, s. 3-10).

Retorik ile doğrudan ilişkili olduğu düşünülen popülizmin oluşum ve gelişim sürecinin iletişim modelleri ve göstergebilim ile açıklanmaya çalışılan bölümünde de belirtildiği üzere iletişimin iki boyutunun bilginin/iletinin aktarılması ve bilginin/iletinin anlamlandırılması şeklinde iki farklı düzlemde olduğu görülmektedir. Anlamlandırma boyutunun sonucunda oluşan ortak toplumsal kültür aracılığıyla bireylerin, maruz kalacakları bilgi/iletiyi, kendi kültürel alt yapısı ile anlamlandırabileceği ölçüde kabul

edeceği ve sözü geçen bilgiye/iletiye aidiyet duyacağı düşünülmektedir. Bu yüzden de bir grubun, cemiyetin, cemaatin yaratılmasında kullanılan dilin ve o dil kullanımı ile inşa edilen retorikğin önemi büyüktür (Yıldız, 2002, s. 40). Aynı bağlamda, bireyin düşünme, hayal dünyasında tasarlama gücü ve nihayetinde sembolleştirme yeteneği sayesinde dil sembolik bir eylem biçimine dönüşmektedir. Bu sembolik eylemler ise kendi içinde özgün bir retorik eylemi oluşturmaktadırlar (Murat, 2008, s. 196). Başka bir ifade ile retorikğin oluşması, yine en başta dil ve anlamlandırma ile ilişkilidir denilebilmekte fakat ilişkinin boyutu tartışmalı ve eksik görülmektedir. Yeni dönemde retorik yalnızca güzel konuşma, hitap edilen kitleyi etkileme ve onlar üzerinde coşku uyandırmak için uygulanan tekniksel algılanış biçiminden çok, bireyler arasındaki karmaşık sembol anlamlandırma ilişkilerini de içeren ve bu ilişkileri yalnızca direkt şekilde açıklamanın eksik kalacağı bir yöntem olmaya doğru evrilmiştir (Ünlü, 2018, s. 58). Öyle ki, retorik ve gösterge arasındaki ilişkinin birey ve anlamlandırma arasındaki ilişki kadar direkt ve doğrudan olmayabileceği bilinmektedir. Daha açık bir deyişle, Aristoteles'in verdiği "bir kişinin hızlı soluk alışı ateşi olduğunun göstergesidir" örneğinde olduğu gibi, hızlı soluk alıp verme bir gösterge olabilir fakat her hızlı soluk alıp verme durumu kişinin ateşinin olduğuna işaret etmeyebilmektedir. Retorik sanatının kavramsallaştırılması yolunda, bu anlam farklılığını anlayabilmek önemlidir. Çünkü retorik yine aynı düşünür tarafından "belli bir durumda, var olan inandırma yollarını kullanma yetisi" şeklinde tanımlanmaktadır (Aristoteles, 1995, s. 37-41). Aslında her zaman öyle olmayan bir durum, yani kişinin ateşinin oluşu daha önceden ortak kültürel payda ile üzerine anlaşılmış olan "hızlı nefes alıp verme" durumu ile bağdaştırılmış ve bu durum artık vücut ateşinin göstergesi olarak kabul edilmiştir. Retorik, bu ve buna benzer tanıtı ihtiyaç duyulan durumlarda konuşmacı yani Retorisyen tarafından kullanılmaktadır. Bu özelliği ile retorik, gösterilenden başka bir şeyi de inandırması ile farklılaşmaktadır. Burada önemli olan hitap eden kişinin retorikte kullanacağı doğruluk ve dürüstlük durumudur. Hedefteki bireyin veya topluluğun karar verme sürecini etkileme amacıyla gerçekleşen retorik sürecinde hatip, elindeki tüm kanıtları ortaya koyup tüm inandırıcılığı ile konuşmasını yaparken aynı zamanda doğru ve dürüst bir karakterde olduğu konusunda da karşı tarafı ikna etmelidir. Bu, inandırıcılığını arttırmada konuşmacının en büyük dayanağıdır. Kararların etkili biçimde doğruya ulaşmasında konuşmadan etkilenen kişilerin de doğru bir düşünce tarzına sahip olması gerektiği bilinmektedir. Bu durum en çok politik söylevcilikte önem arz etmektedir (Aristoteles, 1995, s. 97). Aynı bakış açısıyla Nizamülmülk'ün,

döneminin hükümdarının saygınlığı ve inandırıcılığını sağlamasının ilk şartının doğruluk ve dürüstlük olduğunu belirttiği, hükümdarın hakikate bağlılığının sonucunda halkının da doğruluğa erişeceğini söylediği görülmektedir. Çelişkili durumlardan kurtulabilmenin ve doğruluğa ulaşabilmenin yolunun da ulaşılabilir olmaktan ve halkını etkileyecek şekilde konuşabilecek olmaktan geçtiğini belirttiği görülmektedir (Nizamülmülk, 2019). Meyer de özellikle siyasi ve hukuki söylemlerdeki çelişkili durumların ayırdına varılabilmesindeki en önemli aracın retorik olduğunu belirtmektedir (Meyer, 2009, s. 9). Bir yöntem olarak ele alınan retorik, daha önce aktarılmış olan iletişim modellerine benzer şekilde, mesajın iletildiği alıcıda hedeflenen tutum, davranış ve düşünceler üzerindeki değişikliklerin oluşturulmasında nasıl bir yol izlenmesi gerektiğinin ortaya çıkarılmasıdır (Batı, 2010, s. 106). Retoriğin oluşabilmesi için gerekli olan 3 ana unsur ise yine temel iletişim modellerinde olduğu gibi, bir alıcı, bir gönderici ve bir kanaldır. Retorik düzleminde bu üçlü; hatip, hatibin hitap ettiği kişi ve kanalın kullanıldığı medya olarak isimlendirilmektedir. İletilecek olan medyayı oluşturan ana unsur da dildir. Bu üç unsur retoriği birlikte oluşturmaktadır ve birbirleri üzerinde farklı önem sıralarının olup olmadığı konusu, tartışmalı bir konudur (Meyer, 2009, s. 10-11). Zaman içerisinde tartışmaların odağından kaybolduğu düşünülse de sadece kanıtlarla ikna etmeye çalışan yöntem olarak değil daha çok tutkuları meydana çıkarıp etki uyandırmak şeklinde bir anlama sahip olmaya başlamıştır. Bu anlamı ile diyalektten ayrıldığı belirtilmektedir. Tutku ve coşku uyandırma amacı ile hitap eden ilk unsur *Ethos*, bir uzmanlığı ve uzman kişiyi işaret etse de retorikte ethos hitap eden kişiden beklenen genel bir yetenek ve uzmanlıktır: herkesle özdeşleşmesi gereken bir yetenek. Bu durum aynı zamanda hitap eden kişinin ahlaklı ve erdemli olması ile paralel gelişen bir durumdur. Ethos'un bu ahlak ve erdem özellikleri hitap eden kişiye otorite gücünü vermektedir. Diğer unsur olan *Pathos*, dinleyicidir. Kanıtlarla ilerleyen akılcı konuşmanın aksine, retorik, pathos'ta oluşan tutku ile beslenmektedir. Dinleyicinin, kendisine iletilen savı desteklemesi için onu harekete geçiren şey, tutkudur. Hatibin, dinleyicinin tutkularına dokunarak değerlerine hitap etmesi durumu sonucunda toplumda geçerli kanaatlerin oluştuğu görülmektedir. *Logos* ise retoriğin oluşma ve hayata geçme sürecinde hatip ile dinleyici arasındaki anlamlandırma süreci şeklinde tanımlanabilmektedir. Pathos, ethos'un yapmaya çalıştığı logos sonucunda gelen iletiyi ya kabul etmekte ya da reddetmektedir (Meyer, 2009, s. 12-13). Hatip, dinleyicinin sorularına verebileceği ilgi çekici ve tatmin edici cevaplarına rağmen hala dinleyiciden onay alamadığı durumlarda cevaplarını daha dramatik ve hatta

dinleyicinin kendi gerçeğine daha yakın yerlere ulaşacak şekilde güncellemek zorunda kalmaktadır. Bu durumda retorik yönteminde öykülemenin önemi ön plana çıkmaktadır. Öyküleme soruları; kim, ne, ne için, nerde, ne zaman, nasıl, hangi yoldan şeklindeki soruların cevapları zaten dinleyicinin kendisine de sorduğu sorulardır. Hatip dinleyicinin duygu durumunu harekete geçirecek şekilde bu soruları ilk defa cevaplıyormuş şekilde terimler kullanır (Meyer, 2009, s. 41). Son olarak ise dinleyicinin ikna edilme süreci, bellek ve üslup kullanımı ile tamamlanmış olmaktadır. Birbirini besleyen biçim ve içerik durumları her zaman aynı paralelde gitmeyebilmektedir. Örneğin Hitler'in retorisi içerik bağlamında çok zayıf olmasına rağmen belli ses vurguları ve cümlelerin sonuna doğru sesini yükseltmesi ile dinleyicisinde tutkulu bir coşkunluk hali yaratmayı başarmıştır (Meyer, 2009, s. 42). Örnekten de anlaşılacağı üzere retorik sanatı özellikle politikacıların kitleleri etkileme sürecinde sıklıkla başvurdukları, etkili bir yöntemdir. Bu özelliği ile popülizm kavramıyla doğrudan ilişkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü retorik sanatında hatip vereceği cevabı herhangi bir soruyu cevaplandırmak için değil, karşısındaki kişiyi veya kitleyi etkilemek için vermektedir. Aynı şekilde almayı hedeflediği cevapları da karşı tarafı ikna etme yolu ile almaktadır (Rüzgar-Akdemir, 2017, s. 260). Retorik ile birlikte, yine özellikle kitleleri etkileme ve ikna sürecinde oluşan bir başka kavramın, söylem olduğu düşünülmektedir.

Anlamanın ve toplumsal dinamiklerin oluşumunda dilin önemine yapılan vurgu ile birlikte, "toplumsal"ı oluşturan kavramların hepsi sözel olarak oluşmamaktadır. Bu bağlamda söylem kavramı, hem dil hem diğer ortak toplumsal göstergeleri içermekte hem de toplumu oluşturan özneler arası ilişki ve anlamlandırmalara işaret etmektedir. Yine de söylemin dikkati toplumun iletişimsel deneyimleri arasında daha çok içsel olarak kabul edilen, dil ve göstergeler katmanına yönelmektedir (Purvis-Hunt, 2014, s. 10-11). Birbirinden farklı olanı değil, birbiri ile bağlantılı olan fikir ve düşünceleri, benzer yöntem ve bakış açılarını buluşturma, onları anlamlandırma pratiği olarak düşünülebilmektedir. Toplumsal pratikler içerisinde erkeğin, kadının kapısını açması basit ve anlaşılır bir örnek olarak verilebilmektedir. Bu pratik hareket, teoride kadınların erkekler tarafından hassas bir konumda görüldüğü ve imtina ile yaklaşılması gereken varlıklar olarak kabul edildiği söylemini içermektedir. Örnekten de anlaşılacağı üzere, söylem davranış biçimleri oluşturma ötesinde, bir anlamlandırma pratiği sunmaktadır. Bu özelliği ile de toplumsal bağ kurma durumunun temelini oluşturduğu

söylenebilmektedir (Purvis-Hunt, 2014, s. 21-22). Retorik ile ortak şekilde, bir bireye veya bir gruba hatta toplumun kendisine hitap eden bir pratik olduğu söylenebilmektedir. Retorikten farklı şekilde ise söylem bunu yalnızca dil aracılığı ile konuşarak değil; jest, mimikler, yazılı bir metin, çizilmiş bir eser ile de yapabilmektedir. Ve hatta söylem, tamamen bir sessizlik biçimde dahi var olabilmektedir. Sessizlikte bile var olabilmesinin koşulu, bireylerin arka planında yer alan geçmişi ve bir parçası olduğu kültürel temelleridir (Güngör, 2020, s. 10). Yine de birey anlamlandırma sürecini kavramsallaştırmak için dile ihtiyaç duymaktadır. Kendi anlamlandırma alanlarında pratiklerini yeniden üreterek bir zincir olarak söylemi üretmektedir. Diğer bir deyişle, bireyin toplum içerisinde bulunduğu yer toplumsal söylemin üretimine olan katkısı ile ilişkilidir (Karaduman, 2017, s. 35). Bu bağlamda toplumsal söylemin üretimi ve yayılması hem bilgi üretimi hem de iktidarın edinimi ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü Foucault'a göre söylem teorik olduğu kadar toplumsal bir pratiktir, nihai amacı da iktidar gücünü ele geçirmektir (Demir Güneş, 2013, s. 61). İktidar olabilmenin en büyük koşulu ise dilin söylem üretmesidir (Cevizoğlu, 2021, s. 376). İktidara sahip olabilme ve mevcut iktidarın devamını sağlamada toplumsal kültürel bağın sonucu olarak oluşmuş olan söylemin, retoriğe benzer şekilde dürüstlük ve hakikat kavramları ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Her şeyi söyleme sorumluluğu ve yetisinin kökenlerini araştırma amacı ile Yunan ve Roma felsefesinde yazılmış metinlerin incelendiği konferanslarından oluşan eserinde Foucault, öncelikle metinlerde hakikati söyleyebilme hakkının halkın hangi grubuna ne şartlarda ait olabileceği üzerine çıkarımlar yapmıştır. Hakikati söyleme iradesi yani *parrhesi*'nin öne çıkan sahip olunabilme durumu ilk olarak ırkı bozulmamış bir sitenin vatandaşı olarak doğuştan gelmektedir. Sonrasında kişinin anne ve babasının herhangi ahlaksız bir durum yaşamamış olması aranmaktadır. Bu özelliklere sahip kişi *parrhesia*'ya sahip olabilmekle birlikte, bu hakkını kendi sitesi içinde kullanabilmektedir ve bu hak demokrasi ile yönetilen sitenin başat özelliklerinden biri olarak görülmektedir (Foucault, 2021, s. 25-27). *Parrhesia* kavramının var oluş bağlamları incelendiğinde ise, kişiler arasında ve politik düşünce paydasında ele alındığı görülmektedir. Kişiler arasında gerçekleşen *parrhesia*'nın, kişinin ifadesinin herhangi bir değişime, gelişime veya kısıtlamaya maruz kalmaksızın karşı tarafa özgürce ve doğrudan yapıldığı durumlarda kendini gerçekleştireceği ifade edilmektedir (Foucault, 2001, s. 30). Politik zeminde *parrhesia*'nın varlığından söz edebilmek için ise kişisel alandaki sahip olunma durumlarının aksine doğuştan değil, iktidarın var oluşuna bağlı olarak daha çok güçlü ve zengin olma durumları ile bağlantılı

olduğu görülmektedir. Bu hak, güçlü veya zengin olan iktidar sahipleri tarafından bir “özgürlük” olarak bahşedilmektedir. Bir etkileşim olan bu durum, iktidarın iyi bir egemenlik olduğunu gösterebilmek için sunması gereken ve karşı tarafın da kabulünü gerektiren bir süreçtir. Öyle ki günümüzde ifade özgürlüğü olarak ele alınan kavramın, Yunan metinlerinde *parrhesia* olarak saray içerisinde açık sözlülük şeklinde politik bir mesele olarak ele alındığı görülmektedir. (Foucault, 2021, s. 34). Politik zeminde ele alınmasına ek olarak *parrhesia*’nın retorikten farklı biçimde kurallar çerçevesinde gelişmediği ve hatta bu kurallara ihtiyacı olmayacak şekilde gelişen bir “sohbet akışı” olarak geliştiği belirtilmektedir. *Parrhesia*, retoriğin kurallarının arasına sıkışmadığı gibi onun, karşı taraf üzerinde yaratmaya çalıştığı etki amacıyla uyguladığı abartıdan da uzaktır. Bu özelliklerinin amacının ise, kişinin ruhuna dokunabilmek olduğu belirtilmektedir. Retorik, bu bakış açısı ile ne kadar yapay görünüyorsa, *parrhesia* tam tersi olarak insani ve doğal gelişen bir süreçtir denilebilmektedir. Tüm bu tanımlamalar ışığında Foucault, *parrhesia*’nın erdem, teknik veya yaşam tarzı şeklindeki alternatif ele alınış biçimlerinden yalnızca yaşam tarzı seçeneğine oturtulabileceği belirtmiştir (Foucault, 2021, s. 35). Retorik ile *parrhesia* kavramının oturdukları düzlemde farklılaştıkları düşünülmektedir. Tüm bu tanımlar ışığında retorik tekniğinin çıkış noktası olarak Antik Yunan *parrhesia*’sı gösterilebilse de *parrhesia* bir yaşam tarzı, retorik bir teknik olarak ele alınmaktadır. Birbirleri ile olan bağlarını kesin ve net çizgilerle ayıramayacak olmakla birlikte, birbirlerini bazen kapsayıcı bazen de birbirleri ile yalnızca temas eden kavramlar olarak ele alınabileceği düşünülmektedir. *Parrhesia* bir yaşam tarzı ise, retorik bu yaşam tarzı içerisinde yer yer başvurulan bir teknik olarak ele alınabilmektedir. Popülizm ise retorik ile beslenen bir söylem üretim süreci konumunda yer alabilmektedir.

Bu durum, retorik kavramı Laclau’cu bakış açısı ile ele alındığında daha net şekilde fark edilebilmektedir. Düşünür, popülizmi “retorik yapmak” şeklinde tanımlamaya çalışmanın yanlış olduğunu belirtmiş, popülizmin salt bir tekniğe indirgenemeyecek kadar farklı boyutta incelenmesi gereken bir kavram olduğunu (Laclau, 2007, s. 33) ve sadece popülizm değil her kavramın kendini tanımlamak için zaten retorik araçlara başvurmak zorunda olduğunu, popülizmin bunu yaptığı için retorik yapmakla suçlanmasının haksız bir tepki olduğunu belirtmiştir (Laclau, 2007, s. 85). Yine de popülizmin bir siyaset üretme aracı veya strateji olarak ele alınabilmesi ve siyasette kullanılabilmesi için retorik ve söylemden faydalandığını söylemenin yanlış olmadığı

düşünülmektedir. Çünkü popülizmin de hedefinde kitle ve kitlenin davranışında hedeflenen şekilde bir değişiklik yaratma amacı bulunduğu düşünülmektedir. Bu bakış açısı ile kitle terimi ile kimin nasıl temsil edildiği incelenmelidir.

Psikolojik olarak kitle kelimesi aslında ayrı ayrı düşünce ve karakter yapısına sahip olan bireylerin birlikte farklı, yeni bir karaktere büründüğü yapıları işaret etmektedir. Bu yapı “Kitlelerdeki zihniyetin tekleşmesi kanunu”nu gerçekleştirmiş olmaktadır. Bilincin kollektif şekle evrilmesi ile bireyin şahsi karakteri, yeteneği, bilinci silinmektedir. Bireyin kollektif bilinç ile, ona kendi benliğini kaybettiren yöneticinin tüm yönlendirmelerine itaat ederek kendi karakterine ters hareketler sergileyebileceği günümüzde bilinmektedir. Öyle ki bireyi telkin eden kişi için “uyutucu” terimi kullanılmaktadır. Bu “uyutulma” hali kitleyi yönlendiren kişinin istediği yönde gerçekleşmektedir. Birey istenilen kısımlarda uyutulmakta, hedeflenen konularda ise coşku hissiyatına yönlendirilmektedir. Kitleler halinde bulunan bireylerin temel özelliklerinin ise “Bilinçli kişiliğin kaybolması, bilinçaltı ile hareket eden kişiliğin hakimiyeti, düşüncelerin duyguların sirayet yolu ile aynı yöne doğru yönelişi, telkin edilen düşüncelerin uygulanmasına hemen başlamak isteği” olduğu bilinmektedir (Le Bon, 1997, s. 19-28). Bu özellikleri ile bireyin, Mc Dougall’ın kesinlikle hatalı bulduğu ve etik olarak tartıştığı psikolojik hedonizm yani beşeri varlığının nihai hedefinin tamamen haz duyma odaklı olduğu iddiasını güçlendirecek nitelikte olduğu düşünülebilmektedir (Mc Dougall ve Hepaydın, 1945, s. 191). Çünkü bireysel özellikleri ile ulaşamadığı haz durumuna kollektif zihin ile ulaşabileceğini düşünen bireyin, kitlede yer aldığı anda var olan kriterlerden özellikle “hemen harekete geçme arzusu”na sahip olacağı düşünülmektedir.

Le Bon’u kitleyi “uyutan” kişiye biçtiği role rağmen, o kişinin özelliklerine değinmiyor oluşu ile eleştiren Freud’un ise, yine Le Bon’dan farklı olarak “telkin” yerine “libido” terimini kullandığı görülmektedir. Çünkü Freud kitledeki bireyin harekete geçmesi için “sevi” içgüdüsünün dürtülmesi gerektiğini düşünmektedir. Daha da ileri giderek bireyin kendi varlığını kabul ettirebilmek için “kitle uğrunda kitle için yaşamayı” kabul ettiğini ileri sürdüğü görülmektedir (Freud, 1975, s. 30-31).

Bahsedildiği üzere retorik ve söylem kavramlarının hakikati salt kendi amacı doğrultusunda kullanarak veya gerçekten hakikat ile birlikte aynı hedef doğrultusunda hizmet ederek etkilemeye çalıştığı kitlenin, tüm bu tanımlamalar sonunda etkilenmeye

açık bir kitle olduğu, hangi yollar ve yöntemlerle güdülenebileceğinin sistemli bir çalışma ile oluşturulabileceği düşünülmektedir.

Bu sistemli çalışma halinin ise siyaset paydasında popülizm kavramına denk düştüğü iddiası ile, popülizmin kitleyi yönlendirebilme adına toplumu “halk ve seçkinler” olarak ikiye ayırdığı düşünülmekte ve bu tabakaların ayrı ayrı incelenmesi gerekli görülmektedir.

2.4. Halk ve Seçkinler

Popülizmin seçkincilik karşıtlığı ve çoğulculuk karşıtlığı özelliklerinin üzerindeki inşa sürecini kavrayabilmek için öncelikle farklı ideolojilerde halk kavramının hangi açılardan tanımlandığını, bu tanımlamaların popülizmde yer alan halk tanımı ile ne derece benzerlikler ve farklılıklar içerdiğini, popülizme göre “saf halk” ve “yoz seçkinler” kavramlarının popülistler için ne anlama geldiğini incelemenin yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu inceleme, ileriki bölümlerde tartışılacağı üzere popülizmin bir ideoloji mi yoksa bir politika üretme aracı mı olduğu sorusuna cevap bulabilmek adına bir adımdır.

Halk kavramının farklı ideolojilere göre farklı anlam tabanlarına yerleştiği fakat tüm ideolojiler tarafından eşit derecede sahiplenildiği görülmektedir.

Tarihte Fransız Devrimi’nden bu yana Aydınlanma fikrinin bileşenleri olan rasyonalite, bireysel özgürlük, eşitlik gibi değerlerin karşısına koyduğu kahramanlık, savaş ve mücadele gibi kavramlarla kendisini tanımlayan faşizme göre birey hiçbir şeydir (Heywood, 2021a, s. 87). Faşizm karşı devrimci duruşu ile, halkın temsilini işaret eden demokrasiyi yıkıp tamamen bir diktatörlük kurma güdüsü ile var olan bir ideoloji olarak halkı yok saymaktadır (Finchelstein, 2019, s. 42). Daha da ilerisi olarak, halkın aslında ne istediğini kendilerinden daha iyi bilen bir lidere ihtiyacı olduğunu dile getiren bu ideolojinin (Finchelstein, 2019, s. 104) tarihte en bilinen örneği olan Holokost soykırımında olduğu gibi kendilerinden olmadığını düşündükleri halkları katletmekten geri durmadığı görülmektedir (Finchelstein, 2019, s. 107). Tarihteki bu örneğin, faşizm ideolojisinin birey ve halk kavramlarına karşı duruşunu net şekilde ifade ettiği düşünülmektedir. Faşizmin bu yönü ile popülizmin lider kavramına olan benzerliği görülmektedir; faşizm de popülizm de halkın bir lider yönlendirmesi olmadan doğru şekilde hareket edemeyeceğini söylemekte ve liderin halkı halktan daha fazla düşündüğünü iddia etmektedir.

Liberallere göre birey ve halk, kendi iradeleri ile doğa durumundan çıkıp kendi aralarında yapmış oldukları sözleşme ile devleti kurarak bu sosyal ve siyasal kurallar bütünü altında, özgür ve eşit koşullarda yaşamayı seçmişlerdir. Bu siyasal ve sosyal kurallar bütünü “yasa”laştırılarak güvence altına alınmıştır. Liberal düzende devletin nihai görevi halkın özgür, eşit ve yasaların bağlayıcılığı altında yaşamını sürdürmesini güvence altına almaktır. Halkın siyasal ve ekonomik anlamda özgür bırakıldığı bu sistemde, ortak iyiye kendiliğinden erişileceği varsayılmaktadır (Göze, 2021, s. 3-13). Devletin birey için ve onun tarafından yaratıldığını varsayan toplumsal sözleşme teorisine göre, devlet bireye hizmet etmek için vardır ve devlet belli bir seçkin kitlenin değil tüm bireylerin anlaşması ile var olmaktadır (Heywood, 2021, s. 60). Başka bir deyişle, bireylerin eşit temsil ve katılım haklarının önündeki sosyal, ekonomik ve siyasi engeller görülmeksizin, liberalizmin gözünde bireyin ve halkın belli bir zümreden oluşan bir kitle değil, bir bütün olduğu görülmektedir. Liberalizmin devletin, bireyin özgürlüğüne karşı sınırlı etki iddiası ile popülizmin “halkın temsili”ne olan bakış açısında tamamen farklılaştığı görülmektedir. Popülizmde, lider tarafından temsil edilen ve halkı bir bütün olarak ele alan bir söylem bulunurken, liberalizmde tam tersi olarak bireyin özgürlüğü ön plandadır.

Marxizm’de halk kavramının anlam tabanı, klasik “Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi, sınıf savaşmaları tarihidir” sözü ile anlaşılabilir. Buna göre, halk topluluğu birbirini emek ve sermaye üzerinden sömüren bireylerden oluşmaktadır. Proletarya ise, burjuvazinin kendi çıkarları ve maddi kazanımları için işçi sınıfını kullandığı bu sınıf savaşından galip şekilde çıkmak zorundadır (Marx-Engels, 2005, s. 65-79). Marxizm’in bu öğretisi ile popülizmin seçkincilik karşıtlığı ilkesinin benzer duruşlar sergilediği söylenebilmektedir. Benzer şekilde popülizm, seçkinler karşısında hakları savunulmayan saf halkın temsilde başat rolü üstlendiği söylemini her defasında yinelemektedir.

Halk kavramı, tüm bu tanımlarının ötesinde farklı ideolojilerin geneli tarafından sahiplenilmiş ve üzerinden farklı söylemler üretilmiş; aslında her ideolojinin kendi görüşü ve iddiası tarafından tanımlanmış bir kavramdır (Finchelstein, 2019, s. 212). Bu esnek tanımlanabilirlik özelliği ile halk kavramının Faşizm, Liberalizm ve Marxizm tarafından kavranış biçimlerini incelemiş olmak popülizm kavramında halkın ele alınışı ve söylemlerin inşasında nasıl kullanıldığını anlayabilmek ve tüm bu tanımlamaları

karşılaştırabilmek adına önemlidir. Çünkü popülizm, bir ideoloji ise, üzerine inşa edildiği kavramları tüm bu ideolojilerden farklı bir pencerede konumlandırmış olmalıdır.

Halk kavramının karşısında yer alan seçkinlerin ise seçkinciliğe (elitizm) göre birbirlerinden farklı yetenek ve liderlik vasfına sahip olarak dünyaya gelen insanlar arasından bu yetenekleri ile doğal olarak farklılaşan, ayrışan ve nihayetinde diğer insanlara hakim konuma gelen kesim olduğu belirtilmektedir. Buna göre yönetim seçkin bir azınlığın elinde olmalıdır ve seçkinlerin yönetimi halk tarafından zaten arzu edilen, arzu edilmese dahi kaçınılmaz olarak varılacak en ideal yönetim şeklidir (Heywood, 2021, s. 240). Seçkinler aynı zamanda ileri düzey eğitim ve öğretimleri ile paralel olarak halktan farklı yerde duran kesim olarak da tanımlanmaktadır (Gökalp, 1978, s. 40). Seçkinciliğin bu “İçine kapalı bir fanus içinde seçkin insan yetiştirme” yaklaşımına eleştirisi, bir kültür otarşisi üreteceği şeklinde gelişmiştir (Yurdal, 2022, s. 58). Popülizmin çoğulculuk ve seçkincilik karşıtlığının temel hedefinin de seçkinciliğe getirilen bu kültür otarşisi eleştirisi ile halkın hor görüldüğü, itildiği, dışlandığı ve temsil edilemediği argümanı aracılığıyla, halkın gerçek temsilcisi olduğu iddiasını ortaya atmak ve güçlendirmek olduğu söylenebilmektedir. Buradan çıkışla, popülist söylemlerin üretiminin incelenmesinde popülizm ile halk arasındaki bağların üzerine tartışmanın doğru olacağı düşünülmektedir.

Popülizmin ortaya çıkışında halkın oynadığı rol ile halkın varlığının ortaya çıkışında popülizmin oynadığı rolün bir etkileşim olduğu düşünülmektedir. Öyle ki her iki kavram da birbirinden beslenmektedir. Popülizm söylem üretmek için “saf halk”a ihtiyaç duymaktadır. Popülizmin tanımlamış olduğu halk ise toplumda kendini var hissedebilmek adına popülist söylemlerin 2 önemli ayağından biri olmak zorundadır. Toplumda egemen olan halkın, sadece siyasi gücün kaynağı değil yöneticisi olarak ele alındığı bilinmektedir. Fakat bu durum yönetenler ve yönetilenler arasında ideal bir ilişki oluştuğu anlamına gelmediği gibi halkın, egemen seçkinlerin temsilinden memnun olmayacağı durumları en az seviyeye getirmemektedir. Halkın bu durumda iktidara karşı taleplerini iletmek isteyeceği ve bu durumun da popülist siyasete uygun bir ortam haline geleceği bilinmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2019, s. 21). Mudde ve Kaltwasser’in bu tanımlaması da popülizmin halk ve seçkinler arasında söylemler aracılığıyla inşa etmeye çalıştığı ikiliğe ne kadar çok ihtiyaç duyduğu iddiasını kuvvetlendirmektedir. Popülizm kavramını toplumun en küçük birimi olarak gördüğü “grup”un bir arada olmasını sağlayan yol olarak gören Laclau da benzer şekilde,

popülizmin var olmak için bir ikilik ve hatta karşı tarafta bir düşman yaratıp bunun üzerine söylem geliştirmeye ihtiyacı olduğunu iddia etmektedir. Ona göre popülizmin oluşabilmesi için “halk” denilen homojen kitlenin değil, direkt olarak konu ile ilgili “fail”lerin harekete geçmesi gerekmektedir. Bu süreçte toplumda oluşan “dilek”lerin “talep”e dönüşme aşamasının, popülizmin oluşmaya başlayan ilk adımı olduğunu belirtmektedir. Dileklerin taleplere nasıl dönüştüğü ile ilgili akılda kalıcı hayali bir örnek olarak Üçüncü Dünya ülkelerinin gelişmekte iken yaşadığı konut sorunundan bahsetmiştir: Sanayileşmeye başlayan kente edilen göçler neticesinde ortaya çıkan konut sorunu ilk talebi oluşturmuştur. Sonrasında yakın çevrede baş gösteren sağlık, eğitim gibi diğer dileklerle konut sorunu da sonuca bağlanırsa talepler giderilmiş olmaktadır. Diğer bir seçenek olarak talepler yerine getirilmediği takdirde talepler doyurulmamış olarak daha da ön plana çıkarak talepler arasında “eşdeğerlilik zinciri” oluşmaktadır. Bu şekilde, kurumsal sistem tarafından yerine getirilmeyen talepler ile oluşan eşdeğerlilik zinciri derinleşip, halk ile kurumsal sistem arasında bir yarıklık oluşturmaktadır. Kısaca Laclau’ya göre popülizmden bahsedebilmek için ilk olarak halk ile iktidar arasında antagonistik bir gerginlik var olmalıdır. İkinci olarak halkın ortaya çıkabilmesi için birbirine eklemlenebilecek bir eşdeğerler zinciri oluşmalıdır (Laclau, 2007, s. 91-92). Dile getirilen taleplere karşı kayıtsız kalan bir iktidarın oluşturduğu iki kutuplu bölünme, toplumda oluşan açıklığın temelidir (Laclau, 2007, s. 104). İki kutuplu, birbiri ile tamamen zıt hedefler ve çıkarlara sahip bu iki gruptan “saf halk” olan kesim temiz ve sömürülmeye açık olacak kadar iyi niyetliken diğer kutupta yer alan “yoz seçkinler” sürekli sömüren, erdemden uzak ve ahlaksız olarak ele alınmaktadır. Machiavelli’nin “Seçkinler ezmek, halk ezilmemek ister” söyleminin popülizmdeki halk ve seçkinler arasındaki çatışmanın keskinliğini net bir şekilde belirttiği düşünülmektedir (Machiavelli, 2021, s. 38).

Bu iki grubun sürekli çatışan hali de tabiatı ile toplumdaki çoğulculuğa ve çoğulcu kültürün oluşmasına izin vermemektedir (Kalaycıoğlu, 2020, s. 9). Çoğulculuk, azınlığın haklarının iktidarı elinde bulunduran çoğunluğun karşısında korunması ilkesine dayanmaktadır. Sosyal boyutu olduğu gibi siyasal boyutu da bulunan çoğulculuk sosyal boyutunda kişilerin dini, etnik ve kültürel boyuttaki farklılıklarına işaret ederken, siyasal boyutta farklı düşünüşe sahip kimselerin eşit şekilde etkili olabilmesi anlamına gelmektedir (Kaan, 2022, s. 68). Tanımı destekleyecek şekilde çoğulculuğun, iktidarın tüm toplumda homojen ve eşit şekilde dağılımını hedefleyen ve

tek elde toplanmasını sorunlu bulan bir duruş sergilediği söylenebilmektedir (Heywood, 2021, s. 371). Toplum sahnesini iki bölüme ayıran popülizm (Laclau, 2007, s. 105) tanımı yapılan çoğulculuğun toplumda yeşermesine izin vermeyerek kendisini halk kitlesinin tek temsilcisi ve sesi olarak görme eğilimindedir (Çarkoğlu vd., 2022, s. 328). Popülizmin, halkın tek temsilcisi olma iddiasını besler şekilde, çatışan bu iki taraftan “saf” olarak nitelendirilen halk kendisini temsil edecek bir yöntem, sistem veya ideolojiye ihtiyaç duymaktadır. Bu durumda popülizmin, halkın itilmiş, yalnız bırakılmış ve dışlanmış duygularını temsil etme amaçlı devreye girdiği görülmektedir. Bu durum aynı zamanda kendiliğinden ortaya çıkan başka bir ihtiyacı da işaret etmektedir: lider (Sarıkaya, 2022, s. 213-214).

2.5. Lider

Toplumu oluşturan insanların Antik Yunan’dan bu yana yönetilmek ve yönetmek üzere iki farklı kategoriye ayrıldığı ve bu yönetilme-yönetme durumunun insanlığa doğuştan yüklendiği belirtilmektedir (Aristoteles, 2021). Günümüzde de insanların barınma, yiyecek, toprak ve diğer kaynaklar için rekabet halinde olduğu, bu mücadele içinde bir lidere ihtiyaç duydukları şüphesizdir. Liderlik kavramı ise bu insanları ortak bir hedefe yönlendirmeye ikna etme durumu şeklinde tanımlanabilmektedir (Baltaş, 2014, s. 28). Dahl’ın yaptığı “Bir bireyin, bir diğerini, o olmasa yapmayacağı bir şeyi, yapmaya zorlayabilmesi olgusuna verilen isim olan etki”nin bu tanımı ile tam da liderin halk üzerinde oluşturduğu duygu durumuna işaret ettiği düşünülmektedir (Aktaran: Duverger, 1975, s. 181). Lider ve etki üzerine yapılmış “Bir davranış tarzı olarak liderlik, arzu edilen hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik çabaları düzenlemek veya yönlendirmek için, birey veya grup tarafından daha büyük bir organ üzerinde uygulanan etkidir” (Heywood, 2021b, s. 446) şeklindeki tanımının da halk ve seçkinler arasındaki doğan gerilimden kaynaklanan lider ihtiyacının nasıl bir etkileşim olduğunu belirttiği düşünülmektedir. Popülizm de bu etkileşimden yararlanır şekilde, yönetilmesi gereken halkın talepleri ile oluşan eşdeğerlik zinciri sonucunda var olan yarığın halk tarafından dile getirilememesiyle kendisini temsil edecek ve yönetecek bir lidere ihtiyaç duyduğunu iddia etmektedir.

Liderlik ve özellikle karizmatik otoriteden doğan karizmatik liderlik üzerine literatürde öncelikli olarak ele alınması gereken Weber’in, özellikle içinde büyüdüğü, başarılı hedeflere ulaşmak için güçlü kişilerin önderliğinde ilerlenmesi gerektiği ve bunun da

baskı yolu ile gerçekleşeceği idealini savunan Alman felsefesinden oldukça etkilenmiş olduğu şüphesizdir. Weber'in, toplumu mutlaka bir aydının yönetmesi gerektiği iddiası, özellikle gerektiğinde baskıya da başvurabilmesini meşrulaştırıyor oluşu ile önemlidir. Çünkü sosyal bilimlerin öznesi insandır ve Weber'e göre insan duygu, düşünce, ön yargı ve tutkularından bağımsız hareket edebilen bir varlık olmadığı için liderin kişilerin duygularına hitap edici ölçüde baskıcı olması gerekmektedir. Ona göre bu baskı gücünü meşrulaştırma temeli din ve gelenek olan "Sultanlık" sisteminde buyruklara bir "baba"nın kiymiş gibi uyulur. Bu sistemde herhangi bir rasyonalite yoktur, keyfilik egemendir. Weber bu tür otoriteyi "geleneksel otorite" olarak isimlendirmektedir. Geleneksel otoriteye sistemsel benzerliğine karşın, liderin gücünü kendi zekası, gücü veya kahramanlığından aldığı ve hatta zaman zaman halkın lidere metafizik özellikler atfettiği liderlik tipi ise "karizmatik otorite" şeklinde tanımlanmaktadır. Otoritenin rasyonel olup olmayacağı ise liderin kültürel seviyesine ve sağ duyu sahibi olup olmadığına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Weber'in son kategorisi olan "hukuksal otorite" ise toplumda sistemli hareket etme özelliği ve kapitalizmin başarı ile uygulanması, ilerleyebilmesi için gerekli olan otorite tipidir (Öktem, 1994, s. 373-378). Gerçek popülist liderlerin, bu otorite-karizma kategorileri arasında, her ne kadar halktan biri olduklarını her söylemlerinde sıkça dile getirseler de, iddia edildiği şekilde kendilerine diğerlerinden daha başka yetenekler verilmiş ve bu kimsede olmayan yetenekler sayesinde karizmatik otorite kategorisine ait oldukları bilinmektedir (Müller, 2017, s. 50). Karizmatik lider o denli yüceleştirilmiştir ki ona kendisi ile doğrudan ilişkide olduğu göndermesi yapılan ruhun-ilahi gücün yeryüzündeki konuşan temsilcisi gözü ile dahi bakılabilmektedir (Çapcıoğlu vd., 2010, s. 60). Kişinin karizmatik duruşunun onun kendiliğinden sahip olduğu saygınlık, çekicilik özelliğinden kaynaklandığı ve iktidara sahip olmasını meşru kıldığı belirtilmektedir (Duverger, 1975, s. 201). Popülist liderin karizmasından kaynaklanan ve halk tarafından meşru görünen bu "tek karar merci" olma ve "halkın sesi olma" iddiası daha da ileri taşınarak halkın isteklerini ve onların düşüncelerini onlardan önce sezme ve onlar için harekete geçme aşamasına kadar götürülebilmektedir. Onlar bu temsili yaparken, halk içerisinde hiçbir parçayı dışarıda bırakmadan, tam bir temsil gerçekleştirdiklerini dile getirmektedirler (Müller, 2017, s. 51-58). "Popülistler bütün bir halk adına hareket etmeyi istemekle kalmaz, ayrıca liderlerin bizzat halkın kendisi olduğuna ve vatandaşlara vekaleten her türlü kararı alması gerektiğine inanırlar. Halk-seçkin tanımları: otoriter liderlerin

yönlendirip kendisinde cisimleştireceği kurgusal bir birleşik halk icat edilir” şeklindedir (Finchelstein, 2019, s. 20-21).

Genel anlamda otoriter rejimlerde öne çıkan kült lider kavramının popülizm ve popülizmle beraber etkileşim halinde yaratılan popülist lider ile doğrudan ilişkili olduğu düşünülmektedir. Gill’in tanımına göre “Kült Lider kavramı, kitle iletişim araçlarının etkisiyle yüceltilen, kimi zaman tanrısal otoritenin yer yüzüne inmiş bir temsilcisi olarak sunulan, yaptığı her davranış haklı gösterilen ve insanüstü özellikler atfedilen lideri tanımlamak için kullanılmaktadır” (Aktaran: Çakı, 2018, s. 3). Popülizmde liderin bu şekilde kült lider haline getirildiği durumlara örnek olarak, Türkiye siyasi tarihinin son 20 yılında neredeyse hiç seçim kaybetmemiş tek lider Recep Tayyip Erdoğan’ın henüz İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı dönemini anlatmaya bir “düşman” tasviri ile başlaması gösterilebilmektedir (Türk, 2014, s. 213). Yaratılan bu düşman tasviri Erdoğan özelinde, hedefte bir kült lider yaratılmasına katkı sağlamaktadır. Lider kültü yaratılmasına olan katkının yanında, bir tür “mazlumluk” da yaratan bu düşmanlık durumu liderin söylemlerinde kullanması için çok uygun zeminli retorik malzeme de sunmaktadır. Öyle ki “öteki” ne kadar muhtelif ve kudretli ise, bu durum karşıdaki liderin karizmasını o derece kuvvetlendirmektedir. Erdoğan’a göre başarısızlıklar “öteki”ne aittir (Türk, 2014, s. 254-256).

24 Mart 1994 yılında İstanbul Belediye Başkanlığı seçimlerini %25,19’luk bir oy oranı ile kazanan Erdoğan’ın göreve başladığında İstanbul’un en büyük sorunlarından birinin trafik olduğu bilinmektedir (A Haber, 2023). Trafik sorununa benzer şekilde İstanbul İlinin su, çöp, hava kirliliği gibi öne çıkan diğer sorunlarının da var olduğu, Erdoğan’ın su sorununu yüzlerce kilometrelik yeni boru hatları ile, çöp sorununu geri dönüşüm tesisleriyle, hava kirliliğini genişleyen doğalgaz ağı ile çözüme kavuşturduğu da bilinmektedir. Trafik sorununa ise Erdoğan döneminde yapılmış olan 50’den fazla köprü, geçit ve çevre yolu ile çözüm getirildiği görülmektedir (TCCB, 2023a). Erdoğan’ın ulaşım ve trafik sorununa yönelik yaptığı bir açıklamada göreve geldiğinde metro ağı yapımı için yalnızca 50 milyon dolar ödenmiş olmasına rağmen kendisi göreve geldikten sonra ödenen tutarın 290 milyona yükseldiğini belirttiği görülmektedir (32. Gün, 1998). Erdoğan’ın bu beyanının kendisinden önceki başkanlık dönemi ile bir karşılaştırma durumu yarattığı ve popülizme işaret eden bir “biz-onlar” ikiliği oluşturduğu düşünülmektedir. Aynı konuşmasında Erdoğan basın mensuplarının kendisine Taksim Meydanı’na cami yapılıp yapılmayacağını sorduklarını ve kendisinin

“Halkımın isteğidir, talebidir. Neden düşünmeyeyim?” şeklinde cevap verdiğini belirtmiştir. Bu iki cümle popülist liderin retoriğine uygun görünmektedir. Çünkü hem bir öteki ile kendilerini karşılaştırma ve bu karşılaştırmadan muhakkak ki haklı ve başarılı çıkma durumu vardır. Hem de Erdoğan kendisini halkın isteklerini yerine getirmekle yükümlü yegane lider olarak sunmaktadır. Popülizm ve kült lider arasındaki etkileşim üzerine incelenen ve örneklendirilen bu tanımlar sonucunda oluşan tartışmalar, demokrasi, kuvvetler ayrılığı gibi kavramların popülizm karşısında bir güç kaybına uğradığı başlığında yoğunlaşmaktadır. Fakat popülist liderlerin söylemlerini inşa ederken demokrasi kavramından çokça faydalandıkları da görülmektedir. 16 Mayıs 1993 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti’nin 9. Cumhurbaşkanı seçilen Süleyman Demirel’in (TCCB, 2023b) Cumhurbaşkanı olarak düzenlemiş olduğu son basın toplantısında “Devletimize ve demokrasiye olan inancımızı kaybedemeyiz, demokrasiden cayamayız. Demokrasinin dışında çare aramaya kalkarsak sorunları çoğaltırız, gerilere gideriz” (Güneş, 2005, s. 303) şeklinde demokrasiyi yücelttiği, demokrasiden ayrılmayan bir yönetim dönemi yürüttüğüne önemle işaret ettiği görülmektedir. Liderlerin popülist söylemlerinde demokrasiyi övme, onu yüceltme ve “herkesten çok demokratik olma” iddiasını yineleme retoriği benzer şekilde Süleyman Soylu’nun Demokrat Parti Genel Başkanlığı döneminde düzenlenen 6 Ocak 1998 tarihli 4. Olağanüstü Kongresinde yaptığı konuşmasında kullandığı “Beni demokrasi ile eğittiler, demokrasi ile bezediler.” cümlesi ile de örneklendirilebilmektedir (Wolkanpegasus, 2008). 2002 yılında dönemin koalisyon hükümetinin başbakanı olan Bülent Ecevit’in de katıldığı bir televizyon programında 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin nedenlerini açıklarken “Krizin kaynakları 57. Hükümetin öncelerine, yıllarca öncelere dayanır. Yıllarca popülist uygulamalar yapıldı, 1900-2000 yıllarında oldu” (32. Gün, 2020) şeklinde, kendinden önceki iktidarı suçladığı ve “biz-onlar” ikiliği yarattığı; diğerlerini popülist siyaset yapmakla suçlarken dahi popülist söylemlerde bulunduğu görülmektedir. 9 Haziran 1950 yılında Celal Bayar’dan sonra Demokrat Parti (DP) Genel Başkanı olarak seçilen Adnan Menderes’in de popülist siyasette sıkça başvurulan dinsel öğeleri (Yıldız, 2002, s. 118) ve “ceberrut devlet-mazlum millet” ikiliğini kullandığı görülmektedir (Türk, 2014, s. 47). Dönemlerinde farklı siyasi görüşe sahip farklı liderler üzerinden ele alınan bu örneklerin özellikle liderlik kavramı üzerinde ortaklaşa bir söylem birliği oluşturduğu öne çıkmaktadır. Popülizmin yükselişi ile birlikte demokratik ortamın günümüzde liderin öne çıkışı ile otoriter yönetimlere dönüştüğü ve popülizmin demokrasiyi içten içe kemirdiği iddiası

popülizmin, ülkelerin ayrıca iç ve dış politikalarını da etkileyen olumsuz bir yöntem olarak ele alınmaya başlanmasına da sebep olmuştur (Tekin, 2022, s. 55). Tüm bu tartışmaların popülizmin bir ideoloji, bir strateji veya bir politika üretim aracı olup olmadığı çerçevesinde toparlanıp, kavramın, çıkarılan sonuca göre değerlendirilmesinin, popülizmin siyasi literatürdeki olumsuz imajına karşın daha objektif bir şekilde ele alınabilmesini sağlayacağı düşünülmektedir. Bu amaçla izlenecek yolun popülizm üzerine geliştirilen yaklaşımların incelenmesi olduğu düşünülmektedir.

2.6. Popülizm Üzerine Yaklaşımlar

Popülizm üzerine yapılmaya çalışılan tüm tanımlama ve kavramsallaştırma çabalarına ve birçok liderin günümüzde “popülist” olarak anılıyor olmasına karşın net bir kavram tabanına oturmamış olduğu şüphesizdir. Kavramın, çalışmada incelenmiş olan iletişim kuramları ve göstergebilim tanımlamaları ışığında, olumlu veya olumsuz şekilde kavranışının, sahip olunan algı ile ilgili olduğu söylenebilmektedir. Olumlu veya olumsuz bir kavram olmasının ötesinde popülizmin, bir ideoloji, bir söylem, bir tarz veya bir siyasi strateji olup olmadığını tartışan yaklaşımları incelemek doğru olacaktır.

2.6.1. Popülizm-ideoloji tartışması

Popülizm tanımlamaları tartışmalarında öne çıkan kavramlardan birinin de ideoloji olduğu bilinmektedir. Popülizm gibi ideoloji kavramı üzerinde de net bir tanım birliği bulunmamaktadır. Bununla birlikte terimin ilk defa 1796-1798 yılları arasında Paris’te bulunan İnitut de France’da, çeşitli bölümlerden oluşan “Memoire sur la Faculté de Pansée” genel başlığı altında bulunan bildiride Antonie Louis Claud Destutt de Tracy tarafından kullanıldığı görülmektedir (Bulut, 2011, s. 185). Meriç’in (1970) “Felsefenin yerine geçecek olan bu yeni ilmin konusunu düşünceler, düşüncelerin kanunları, kendilerini dile getiren işaretlerle münasebetleri ve kaynaklarıdır” (Meriç, 1970, s. 120) şeklinde ifade ettiği görülen ideolojinin Tracy’e göre “teorilerin teorisi” olduğu, ideolojiyi tüm fikir akımlarının zorunlu olarak kullandığı ve bu nedenle de diğer bilimlerin hepsinin önünde giden bir lider bilim olarak ele alındığı bilinmektedir (Bulut, 2011, s. 186). De Tracy’nin ideoloji kavramını, Fransız Devrimi’nin temelini oluşturan aydınlanmacı bakış açısının ana düşünce tarzı olacağı öngörüsüne karşın, kavramın düşünce akımları tarihinde Tracy’in umduğu şekilde ele alınmadığı bilinmektedir (Öztürk, 2023, s. 1). Kavramın giderek farklı düşünce akımlarına göre farklı şekilde ele

alındığı, örneğin Heywood'un "Bir siyasi inanç kümesi, eyleme dönük bir siyasi fikirler kümesi, yönetici sınıfın fikirleri, özel bir sosyal sınıfın veya sosyal grubun dünya görüşü, soyut ve büyük ölçüde sistematik bir siyasi fikirler kümesi" şeklindeki tanımında görülebilmektedir (Heywood, 2021a, s. 25). Marx ve Engels'e göre toplumda ekonomik gücü elinde bulunduran kesim aynı zamanda fikri gücü de elinde bulunduran kesimdir. Bu kesimin maddi üretimi sağlarken fikri üretim araçlarını da ellerinde bulundurdukları bilinmektedir. Hem maddi hem zihinsel olarak üretim gücünü elinde bulunduran bu kesim hakim ideolojiyi oluşturma ve bu düşüncenin yaygınlaşmasını sağlama durumunu da elinde bulundurmaktadır. Kısaca denebilmektedir ki, belli bir dönemin egemen fikri, o dönemin maddi gücünü elinde bulunduran kesimin hakim düşünce yapısıdır. (Marx ve Engels, 2013, s. 52). Marx ve Engels'in bu düşüncesine göre ideolojinin egemen maddi güç tarafından üretilen bir kavram olduğu bilinmektedir. Bu düşünceye göre ikiye bölünmüş olan toplumda, daha edilgen ve pasif olan sınıfın, egemen sınıf tarafından bir yanılsama durumuna maruz bırakıldığı da bilinmektedir: Aristokrasinin egemen olduğu bir dönemde onur, sadakat gibi kavramların, burjuvazinin egemen olduğu bir dönemde eşitlik ve özgürlük gibi kavramların hakim olduğu bir toplumun varlığı, bu bakış açısına göre bir yanılsamadır (Marx ve Engels, 2013, s. 53). Marxist görüş olarak ayrılan bu bakış açısının karşısında yer alan Marxist olmayan görüşlerden liberallere göre ideoloji kamu gücünü arkasına alan bir inanç sistemidir. Bu bağlamda liberalizme göre komünizm ve faşizm baskıcı ideolojilerdir. Muhafazakarlara göre ise ideolojinin erişilmez ütöpik idealleri olduğu ve bu nedenle muhafazakar görüşün liberalizmi ideolojik olmakla suçladığı bilinmektedir. Faşistlere göre ise ideoloji entelektüel bir siyasi duruştur. Dini köktencilerin ise ilahi ve tanrısal yol ile vahyedilmeyen hiçbir görüşü kabul etmedikleri bilinmektedir (Heywood, 2020, s. 29). Marx'ın gerçekliğin alt-üst edilmiş şekilde gösterilmesi, Engels'in "yanlış bilinç" şeklinde olumsuz anlamlarda bulunan ideoloji tanımlamalarına katkı sağlar şekilde Althusser'in de ideolojiyi politik sistemle iç içe ve gerçeklikle belli sınırlar içinde var olan bir kurgu olarak tanımladığı görülmektedir (Şimşek, 2021, s. 113).

Lenin ve Lukacs'ın ise ideolojiyi tarafsız şekilde ele alıp, bir sınıfa ait dünya görüşü şeklinde tanımladıkları görülmektedir. Poulantzas'a göre, örneğin yönetimin feodalite olduğu topraklarda hakim ideoloji din olurken, kapitalist toplumlarda hukuk ideolojisinin hakim olduğu görülmektedir. Yani Poulantzas'a göre ideoloji toplumsal formun değişimine göre şekillenmektedir. Mannhaiem'a göre ideolojinin anlamı

olumsuzdur ve ideoloji sosyal düzeni savunmaktadır. Yine Althusser’e göre ideoloji ile özne var olmak için birbirlerini besleyen kavramlardır; ideoloji özneyi inşa etmektedir ve özne de kendi varlığını meşrulaştırmak adına ideolojiden yararlanmaktadır (Öztürk, 2023, s. 1-2). Althusser’in tanımının, kavramın oluşum temellerini araştırmasına dayandığı görülmektedir, öyle ki Althusser ideoloji için ilk tezi olarak “Bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla, aralarındaki hayal ilişkilerinin bir tasarımıdır” tanımını yapmaktadır (Althusser, 2002, s. 51). Bu iddiası ile Althusser, bireylerin bir hayale ait olma ve onunla var olma ihtiyacını giderdiğine işaret etmektedir. Bu “kandırma” durumunun tek sorumlusu olarak da halk üzerinde tahakküm kurma amacı güden “sinik adamlar”ı görmektedir. Amaç halkı günden güne özellikle zihnen köleleştirmektir. İkinci olarak Althusser’in “İdeolojinin varoluşu maddidir” tezi ise bireyin pratik şekilde kendini var etmeye çalıştığı ideolojik aygıtları işaret etmektedir; örneğin dindar bir insanın periyodik şekilde kiliseyi ziyaret etmesi gibi (Althusser, 2002, s. 51-57). Althusser’e göre ideoloji hayatın her alanına etki eden, yaşam pratiğinin her alanında bulunan, adeta vücut bulmuş bir kavramdır (Aktaran: Açar, 2022, s. 90). Bu iddiaya göre, bireylerin hayata karşı olan bakış açısı da hakim ideoloji ile şekillenmektedir (Ünlü Dalyalı, 2022, s. 88). Gramsci, devletin kendi yönetim meşruluğunu sağladıktan sonra, var olan yerini sağlamlaştırmak adına ideolojiden beslendiğini belirtmektedir (Dural, 2012, s. 314). Özellikle Althusser ve Gramsci’nin ideoloji tanımı yaparken, kavramın üzerine yükledikleri “kitleleri etki altında bırakma” sorumluluğunun, popülizmin kendi var oluş amacı ile direkt şekilde paralel olduğu düşünülmektedir.

Mudde ve Kaltwasser’in “Kalın merkezli” şeklinde tanımladığı faşizm, liberalizm ve sosyalizm gibi ideolojilerin aksine popülizm “ince merkezli bir ideoloji” olarak ele alınmaktadır. İnce merkezli bir ideoloji olma özelliğini, ideoloji kavramının toplumun tüm örgütlenme biçimini şekillendiren düşünceler toplamı olarak tanımlanıyor oluşundan aldığı söylenebilmektedir. Çünkü popülizm kalın ideolojilere kıyasla toplumda üretilen sorunlara yeterli ve tatmin edici cevaplar bulamayacaktır. Bu eksikliği ile popülizmin diğer ideolojilere eklemlenmiş biçimde varlığını sürdürecektir bir fikirler topluluğu olduğu belirtilmektedir (Mudde-Kaltwasser, 2019, s. 16-17). Popülizmin bu özelliği düşünsel yaklaşımla açıklanmakta ve bu yaklaşıma göre popülizm halk savunusu ile seçkincilik karşıtlığı çevresinde dönerek var olmaktadır. Bu var olma durumunu sağlamak ve sağlamlaştırmak adına da diğer ideolojilerden alacağı eklere ihtiyaç duymaktadır (Moffitt, 2022, s. 53-54). Popülizmin ideoloji olarak

görülebilmemesinin önündeki engeli Mouffe “Popülizm bir ideoloji değildir ve ona programatik bir içerik atfedemeyiz” şeklinde, sistematik bir düzene oturmaması olarak belirtmektedir (Mouffe, 2019, s. 23). Popülizmin sistematik olmayışı iddiasının onun teknik olarak sistemsal bir şekilde ilerlemiyor oluşundan ziyade sağ ve sol olarak belirtilen kalın ideolojilerin neredeyse tamamına eklenilebilmesi anlamına geldiği düşünülmektedir. Popülizmin bu esnek duruşunun onu, kitleleri yıllardır kendi var oluşlarını gerçekleştirdikleri faşizm ve sosyalizm gibi katı ve net duruşa sahip ideolojilerden ayırdığı ve hatta ideoloji olarak sayılabilmek sorununu tartışmaya açtığı düşünülmektedir. Çünkü hiçbir ideolojinin popülist söylemlerin sıklıkla başvurduğu söylemlerle, örneğin “referandum” gibi yöntemlerle kendisini ispat etme çabasına girmedeği görülmektedir (Darbazoğlu, 2022, s. 50). Ayrıca popülizm “Sınırlı ve kaygan olan kavramsal cephanesi ile kalın merkezli ideolojilerden farklı olarak evrensel geçerlilik iddiası taşıyan politik prensipler ortaya koyamaz” (Biçen, 2020, s. 14-15).

Popülizmi, kavramsal taban ve tanımlanabilirlik açısından ideolojilerden daha aşağıda bir yere yerleştiren bu bakış açılarına karşın, Uslu popülizmin diğer ideolojilerden yararlanabiliyor oluşunun onun karakteristik bir yapıya sahip olmadığı anlamına gelemeyeceğini belirtmektedir. Uslu’ya göre popülizmin bu özelliği onun kolaylıkla renk değiştirebilme özelliğine değil bilhassa karakteristik yapısına özgüdür (Uslu, 2020, s. 7). Uslu’nun bu popülizm savunusunun akabinde “Popülizm ideolojiler üstü bir kavram mıdır?” şeklinde bir sorgulanmanın da gerekli olduğu düşünülmektedir. Sağ ve sol kanadın her ikisinin de popülist söylemlere sahip olabilme özelliği, popülizmin tüm ideolojilerin üstünde bir yerde durduğuna işaret midir? Popülizmin bir ideoloji olarak tanımlanma çabasının da ötesinde, popülizmin sağ ve sol şeklinde tabir edilen ideolojilerin her iki yakasında da kullanılabilen esnek fonksiyonlu oluşu ile bir ideoloji olma özelliğinden çıktığı ve popülizmi olumlu ya da olumsuz nitelikli bir kavram olarak ele almanın hatalı olacağı düşünülmektedir.

2.6.2. Popülizm-söylem tartışması

Aslanidis’e göre, popülizmi ideoloji olmaktan uzaklaştırıp, söyleme yaklaştıran özelliği ideoloji kadar ayrıntılı ve kapsamlı bir içeriğe sahip olmamasıdır. Diğer belirgin bir özelliği ise oluşan koşullardan etkilenmeye, ideolojilerden çok daha esnek şekilde müsait olmasıdır (Aktaran: Sırma, 2019, s. 8). Söylem yaklaşımının ise ilgilendiği odak noktasının popülizmin tanımını yapmak olmadığı, bunun yerine yaklaşımın, popülizmin

ortaya çıktığı doğanın hangi koşulları içerdiğine odaklandığı belirtilmektedir. Popülizmin belli söylemsel koşullar sağlandığında var olabileceği iddiası da söylem yaklaşımının tezleri arasındadır (Kıvrak Koroğlu, 2020, s. 85). Popülizmin kavramsal tanımını yapmaktan öte, popülizmin hangi toplumsal ve ideolojik gerçeklikle ilişkili olduğu üzerinden tartışmalar yürüten Laclau'nun da popülizmin üzerine yaptığı çalışmalarının başlarında, popülizmi söylem yaklaşımına yakın bulduğu bilinmektedir (Laclau, 2007, s. 31).

Söylem üretiminin ve söylemlerin kitle üzerindeki etkisini tartışırken özellikle Le bon ve Freud'un kitle psikolojisi yaklaşımlarından yola çıkan Laclau, popülizm üzerine geliştirdiği kuramsal yaklaşımında 3 merkezden bahsetmektedir: Söylem, boş gösterenler ile hegemonya ve retorik. Laclau'ya göre söylem yalnızca konuşma ve yazma ile sınırlandırılabilen bir olgu değildir. Söylem içerisinde özellikle farklılıkların belirginleştiği ilişkileri barındırmaktadır. Kuramında bahsetmiş olduğu ve popülizm tanımlamaları çerçevesinde bu çalışmada da bahsedilmiş olan talep, halk, ikilik, eş değerlik zinciri, gösteren, gösterilen gibi kavramların popülizmin bir söylem olarak oluşma sürecinde var olan kavramlar ve aşamalar olduğunu belirtmektedir (Laclau, 2007, s. 86-92). Çalışmanın başında da incelendiği üzere toplumsal kültür ve bağın oluşumunda dilin öneminin yadsınamaz olduğu gerçeğinden yola çıkarak, popülizm kavramının yine Laclau'nun popülizmin kuramında yer alan retorik kavramıyla ilişkisi göz önünde bulundurularak, popülizminin üretiminin ve inşasının söylem yaklaşımına daha yakın bir duruş sergilediği düşünülmektedir. Laclau bu söylemlerin toplumsal taleplerin sonucu oluştuğunu belirterek, popülizmin kaynağı olarak “en küçük birim” şeklinde tanımladığı “toplumsal talep”i işaret etmektedir. En küçük birim olan toplumsal taleplerin, iktidar tarafından karşılanmadıkça toplumda kendine daha büyük söylem öznesi bulması ile birlikte bir eşdeğerlik zinciri oluşturacağını belirtir (Laclau, 2007, s. 91). Popülizmin bir söylem olarak ele alındığı bu yaklaşımda, Türkiye’de toplumsal talep olarak oluşan ve sonrasında eşdeğerlik zinciri oluşturma şeklinde gelişen “Emeklilikte Yaşa Takılanlar” (EYT) ismi ile anılan, aktif çalışma süresini doldurup belirlenen yaşını doldurmadığı için emekli olamayan vatandaşları içeren oluşum örneği verilebilmektedir. Başka bir örnek olarak kamu kuruluşlarında kadro bekleyen taşeron işçiler gösterilebilmektedir. Özellikle seçim dönemlerinde iktidar veya muhalefet fark etmeksizin, liderlerin toplumda oluşan bu eşdeğerlik zinciri ile ilgili talebi karşılamaya yönelik açıklamaları, fakat açıklamaların sonuca bağlanmıyor oluşu

gündem olmaktadır. Bu durum da Laclau'nun karşılanmayan talepler sonucu oluşan eşdeğerlik kuramını ispatlar şekildedir. Toplumda oluşan ve iktidar tarafından karşılanmayan bir talep örneği olarak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 13 Aralık 2022'de Türkmenistan ziyareti öncesi yapmış olduğu basın toplantısında kendisine yöneltilen EYT düzenlenmesi sorusu üzerine verdiği cevap gösterilebilmektedir. Erdoğan'ın EYT ile ilgili tarafına sorulan ilk soruya "EYT konusunda bu ay sonuna kadar bu işi neticelendireceğiz. Şu anda ilgili bakan arkadaşlarım çalışmaları sürdürüyorlar ve inşallah ay sonuna kadar da bunu karara bağlayacağız ve 2023'e masamızdan bunu kaldırarak inşallah girmiş olacağız." şeklinde olduğu görülmektedir (TV 100, 2022). Erdoğan'nın daha önce 16 Kasım 2019'da yaptığı konuşmasında ise EYT konusunda muhalefeti işaret ederek "Tutturmuş bir EYT, erken emeklilik. İskandinav ülkelerinin hepsi bu sistemle battı ve bizim ülkemizin başına da bu erken emekliliği dolayanlar maalesef bunun bedelini ödeyecekler ve ödediler" (Haber Global, 2019) şeklinde tam tersi bir açıklama yaptığı görülmektedir. Bu durum popülist liderlerin iktidarı elinde bulundurma amaçlı olarak söylemlerini, toplumda oluşan eşdeğerlik zincirine göre oluşturduğuna işaret edebilmektedir.

Erdoğan'ın 5 Aralık 2017 tarihinde Meclis Grup Toplantısında yaptığı konuşmasını bitirirken son olarak kadro bekleyen taşeron işçilerle ilgili bir açıklamada "Kamudaki 450 bin ile belediye ve il özel idarelerindeki dört yüz bin işçimiz çalıştıkları yerlerdeki belediye iktisadi teşekküllerinde istihdam edilecekler. Böylece kamuoyumuzda uzun zamandır tartışılan bu meseleyi kökten çözmüş oluyoruz." dediği görülmektedir (Bartın Olay Medya, 2017). Bu tarihten yaklaşık bir ay kadar sonra 2 Ocak 2018 tarihinde AK Parti'nin düzenlemiş olduğu bir etkinlikte kendisine yöneltilen "Başkanım, KİT'lere (Kamu İktisadi Teşebbüsü) kadro, şeker fabrikalarına kadro Başkanım." şeklinde seslenen vatandaşa "Ne kadrosu ya hu, çalışıyorsunuz işte." verdiği cevap da EYT örneğine benzer bir örnek olarak verilebilmektedir (Ulusal Kanal, 2018). EYT başlığında muhalif popülist söyleme örnek olarak ise CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun 23 Ağustos 2022 tarihli "EYT'lilerin sorunlarını bunlara defalarca söyledim. Aradan geçti aylar, aradan geçti yıllar. Hala çözeceğiz diyorlar. Bunlar çözemezler" (Habertürk, 2022) şeklindeki konuşması verilebilmektedir. Ana muhalefet partisi genel başkanı, kullandığı dil ile bir ikilik yaratmış; "biz-onlar" karşıtlığını yeniden üretmiştir. Bu örnek üzerinden varılabilecek sonuçlardan biri de muhalif popülist liderlerin genellikle verimli ve toplum yararına faydalı politika üretmek yerine

yalnızca zaten var olan karşıtlık durumunu yeniden inşa eden söylemler ürettikleridir. Ana muhalefet partisi genel başkanının yine EYT üzerine verdiği başka bir cevapta ise kullandığı “Bunun düzelmesi lazım, bunlar düzeltir mi? Asla düzeltemezler. Oradan besleniyorlar zaten. Ama bu kardeşiniz düzeltecek.” cümlesi yine bir karşıtlık üretmesinin yanı sıra popülizmin seçkincilik karşıtlığı özelliğine “Bu kardeşiniz” söylemini kullanarak yerinde bir gönderme yapmaktadır. İncelenen tüm bu örnekler ile siyasi liderlerin toplumda var olan karşılanmayan taleplerle oluşan eşdeğerlik zincirinin doğal bir sonucu olarak meydana gelen durumlar üzerinden söylem ürettikleri sonucuna varılabilmektedir. Bu durumun da popülizm kavramını bir ideoloji olmaktan uzaklaştırıp bir söylem üretme aracı olma durumuna yaklaştırdığı söylenebilmektedir.

2.6.3. Popülizm-siyasi strateji tartışması

Popülizmi stratejik yaklaşım olarak ele alan savunucuların, onu politikacıların bir özelliği değil, doğrudan politika yapma durumu olarak tanımladıkları görülmektedir (Moffitt, 2022, s. 31). Erken popülizm çalışmalarında popülizmin söylem yaklaşımına daha yakın olduğunu iddia eden Laclau popülizmin sadece halkın oluşturduğu eşdeğerlik üzerine oluşan söylemler ile oluşmadığını, aksine popülizmin bu süreçler ile “halk olarak bilinen kategoriye kurduğunu” iddia etmektedir. (Laclau, 2007, s. 92). Laclau’nun bu iddiası popülizmi kavramsal olarak daha somut bir zemine oturtmakta ve dahası popülizmin literatürde “tehlikeli” olarak görülmesinin önüne geçerek onun strateji olarak görülen yaklaşımına olumlu yönde katkı sağladığı görülmektedir (Moffitt, 2020, s. 47). Mudde ve Kaltwasser ise tersi bir okuma ile, popülizmi strateji olarak ele alan düşünürlerin arza odaklandıklarını ve böylece talebi yani popülist söylemlerin oluşumundaki halk desteğini gözden kaçırdıklarını belirtmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2019, s. 32). Popülizmi strateji olarak en güçlü şekilde ele alan ve tanımlayan düşünürlerden Weyland popülizmin amacının iktidarı elde etmek, halkı yönetmek olduğunu ve bunları yaparken güçlü karizmatik liderden faydalanan bir strateji olduğunu belirtmektedir. Popülizm uygulanma esnasındaki tüm gücünü de bu güçlü liderden almaktadır (Aktaran: Kalkan, 2020, s. 22). Halkın karizmatik lider ile yönetilmesi ve yönlendirilmesi sonucu yönetimin tek partili şekle evrilmesiyle karşılaşılan bir diğer netice olarak sendika-parti ilişkisinden bahseden Yalman (1985), sendika hareketinin partiden bağımsız şekilde bir hareket alanına sahip olmadığını belirtmektedir (Yalman, 1985, s. 21). Yalman’ın bu örneğini destekler şekilde okunması

gerekir ki, 2023 yılı Asgari Ücret toplantısı öncesi Türk-İş Sendikası Başkanı Ergün Atalay’ın resmi tekliflerinin 9 Bin Türk Lirası olduğu ve bu rakamın altına masaya oturmayacaklarını açıklamasına karşılık (Halktv.com.tr, 2022) Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın ilgili sendika ile masada buluşmamış olması ve “Öyle herkesin her söylediği ile adım atacak halimiz yok” (Tele1, 2022) şeklindeki karşı açıklamasının da incelenmeye değer olduğu düşünülmektedir. Kuruluş amacına göre halk, işçi, işveren gibi temsil grupları adına hareket eden sendikalaşma olgusunun bağımsız hareket edemiyor olması, popülist liderin güçlü yönetim tarzını anlayabilmek adına önemlidir.

Bunun yanında, yine Türkiye siyasetinde popülizmin bir siyasi strateji olarak okunması bağlamında ve geleneksel-karizmatik otoritenin bir birleşik sentezi olarak yaratılan “baba” figürlü lider oluşturma çabası ile özellikle bir karşıtlık yaratıp onun üzerinden eril bir dil ile oluşturulan retoriğe verilebilecek en uygun örneklerden birinin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Ekrem İmamoğlu’nun 2022 yılında 2 yıl 7 ay 15 gün süreyle karara bağlanan hapis cezası üzerine basına verdiği demeç olduğu düşünülmektedir. İmamoğlu, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’nın, CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’na karşı yöneltmiş olduğu “Oğluna sahip çık.” söylemine cevaben verdiği “Genel Başkanım ile benim aramdaki ilişkiyi Genel Başkanın bir baba-oğul ilişkisi diye tariflemesi muhteşem bir duygu.” şeklindeki beyanı ile baba-oğul söylemini yeniden ürettiği görülmektedir. “Görevden alıkonulmak istenen dil ile bir nevi tehdit edilen bir pozisyonda kalmamız sağlanmaya çalışılıyor. Bunların hiçbiri bizi bir kere korkutmaz, yani biz “Korkma” diye diye büyüyen bir nesiliz. İstiklal Marşımızın o ilk kelimesi “Korkma” ile başlar” (Yurttaş TV, 2022) şeklinde devam eden konuşmasında, oluşturmaya çalıştığı karşıtlık ve düşmanlık üzerinden üretilen rekabet söyleminin popülist retorik öğeleri net bir şekilde barındırdığı görülmektedir. Yapılan siyaset de yine karşıdaki rakip üzerinden oluşmakta ve şekillenmektedir.

Moffitt’e (2020) göre liderin gücü üzerinden üretilen, popülizmi siyasi strateji olarak ele alan bu yaklaşımın eksik olarak gösterilebileceği bir nokta ise toplumda “güçlü” sıfatı ile karşılık görmeyen bir lidere sahip olan bir siyasi partinin popülist olarak ele alınıp alınmayacağı tartışmasını cevapsız bırakıyor oluşudur (Moffitt, 2020, s. 87-90).

Bir ideoloji, bir söylem üretim aracı ve bir siyasi strateji şeklinde farklı görüşler ile tanımlanan ve örneklendirilen popülizm yaklaşımları sonucunda varılmak istenen nokta, popülizmi olumlu veya olumsuz şekilde tanımlamak değildir. Dahası literatürde de görülebileceği üzere popülizm kavramının oluştuğu süreç içerisinde, keskin sınırlarla

ayrılmaksızın farklı yaklaşımlara yakın duruşu ile ele alınabileceği düşünülmektedir. Daha açık bir biçimde, popülist söylemler halkın oluşturmuş olduğu talepler sonucu liderlerin ürettiği söylemler olarak ele alınırken, örneğin seçim dönemlerinde bir siyasi strateji olarak kullanılabilmektedir. Bu çalışmada popülizm, sürece göre söylem ve siyasi strateji olarak ele alınmış olup, esnek eklemlenebilirlik özelliği sebebi ile ideoloji olarak kabul edilmemektedir.

Tüm dünya siyaseti ve Türkiye’de sağ görüş veya sol görüş fark etmeksizin muhtelif liderin başvurduğu popülizm, bir sonraki bölümde dünya siyasetinde var olan kısa örnekleri ve devamında Türkiye’deki sağ ve sol siyasette var oluş biçimleri ile incelenip kavramsal çerçevede açıklanan yaklaşımlara yakınlığı veya uzaklığı üzerinden tartışmalarla detaylandırılmaya çalışılacaktır.

3. DÜNYA'DA SAĞ-SOL POPÜLİZM VE İKİ FARKLI POPÜLİST PARTİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Çalışmanın bu bölümünde, daha önceki bölümde incelendiği üzere popülizm kavramının teorik ve görece muğlak tanımlarından sonra, kavramın Dünya siyasetinde konumlandığı yer, işlevi, amacı ve etkileri kısaca incelenecek Dünya'da sağ ve sol popülizm üzerine belli ve sınırlı örnekler ele alınacaktır.

Popülizm kavramının sağ popülizm veya sol popülizm şeklinde farklı siyasi kutup noktalarında konumlandırılmasının temelinde öncelikle sağ ve sol siyasetin tanımlarının yapılmasının doğru olacağı düşünülmektedir.

3.1. Sağ ve Sol Siyaset

Yönetim, otorite, iktidar gibi kavramlarla doğrudan ilişkili olduğu düşünülen siyaset kavramının öncelikle yöneten ve yönetilen öznelere ihtiyaç duyduğu savı Aristo'nun (2021) insanların toplumda belli özellikleri ile doğası gereği yöneten veya yönetilen şeklinde var olduğu iddiası ile desteklenmektedir. Aristo kişilerin bu doğuştan gelen özelliklerini yönetenler için zeka, yönetilenler için ise beden gücü gibi örnekler ile belirlemektedir (Aristoteles, 2021, s. 2). Kışlalı'ya (1987) göre ise Siyaset Bilimi incelemesini kuramsal olarak ele almak için öncelikli olarak Aristo incelemesi yapmak gerekiyorsa da Kışlalı iktidar ve devlet arasındaki ilişkiyi bilimsel olarak inceleyen ve aradaki ilişkiye toplumsal ekonomik etkileri de katan düşünürün Marx'tan çok önce İbn Haldun olduğunu belirtmektedir. Ona göre siyaset bilimi üzerine yapılan çalışmalar ve düşüncelere ekonomik etkenleri de katmak, bilimin bakış açısını doğru yönde değiştirmiştir (Kışlalı, 1987, s. 8). Ostiguy'e göre de siyaseti sağ ve sol taraflara ayıran farkın temeli, özel mülkiyet kavramına olan bakış açılarındaki farklılık yani temelde ekonomik düşüncedeki farklılıktır. Ostiguy sağ siyasetin özel mülkiyet savunusuna karşılık sol siyasetin kaynakları eşit dağıtma özellikleri ile sağ ve sol siyasetin ayrıldığı ilk boyutu özetlerken, ikinci boyutta sağ siyasetin otorite figürlerine bağlılığı ve toplumda geleneksel bağlılığı devam ettirme isteği ile sol siyasetin otoriteye ve keskin hiyerarşiye karşı olup, toplumdaki geleneksel duruşa eleştirel bakabilme özelliğini ele almaktadır (Aktaran: Göksu Şahan, 2020, s. 39). Belge'nin (2018) "solcu"yu dünyanın kurulu düzeni ile sorunu olan ve bu düzeni değiştirme odaklı zihin çalışmaları yapan kişi olarak tanımlaması da sağ ve sol siyaset arasındaki temel farklara dikkat

çekmektedir (Belge, 2018, s. 45). Bu temel iki boyutlu farklılığı destekler şekilde Heywood da (2020) ideoloji kavramını ele alırken farklı görüşleri “Marxist görüşler” ve “Marxist olmayan görüşler” şeklinde iki başlık altında ele almış, farklılıkları hem ekonomik hem de otoriteye karşı olan duruş olarak işlemiştir (Heywood, 2020, s. 26-31). Sağ ve sol terimlerinin Fransız Devrimi sonrası Etats-Généreaux yani Tabakalar Meclisi’nin 1789’daki ilk toplantısında oluşan oturma düzeni ile oluştuğunu belirten Heywood’a göre sağ tarafta oturanlar ile sol tarafta oturan arasında 3 ana başlıkta oluşan temel farklılıklara dikkat çekmiştir. Bunlar, değerler, insan doğası ve devlet müdahalesidir. Değerler başlığında solcuların eşitlik özgürlük, sağcıların düzen otoriteyi savunduğu, insan doğası başlığında solcuların iyimserken sağcıların kötümser olduğu, devlet müdahalesi başlığında ise solcuların düzenlenmiş iktisadi yönetimi sağcıların ise serbest piyasa ve kapitalizmi destekledikleri görülmektedir (Heywood, 2020, s. 37).

Sağ ve sol siyaset kutupları arasındaki temel farklılıkların ekonomiye bakış ve otorite figürü-hiyerarşik yapıya olan duruş olduğu kabul edilerek sağ ve sol popülizm ile ilgili kavram tartışmalarına ve dünyadan sağ ve sol popülizm örneklerine yer vermenin doğru olacağı düşünülmektedir.

3.2. Dünyada Sağ ve Sol Popülizm

3.2.1. Sağ popülizm ve Yunanistan’dan Altın Şafak örneği

Popülizm kavramı üzerine henüz net olarak uzlaşılmış bir tanım olmamasına rağmen hem sağ hem de sol siyaset, ideoloji olarak ele alınan popülizmi kendi ideolojilerine eklemleme eğilimi göstermektedirler (Mudde-Kaltwasser, 2019, s. 33). Popülizmin siyaset sahnesine çıkışında ise bir tarafın ABD bir tarafın ise Çarlık Rusya olduğu görülmektedir. 19. Yüzyılın son dönemlerinde ABD’de başlayan çiftçi hareketlenmelerin köklü siyasal değişim hedefi olmasına karşın yine 19. Yüzyılın ortalarından sonra Rus Narodnikleri olarak bilinen orta sınıf kitlenin amacının kırsal yaşamı romantize ederek yüceltmeye çalışmasının, popülizmin ortaya çıkışında iki farklı bölgede yaşanan amaç ve olası etki farklılığını gösterdiği düşünülmektedir. ABD’deki popülist hareketin Halk Partisi adı ile siyasal anlamda örgütlendiği, Narodnikler Hareketinin düşünsel sabit fikirlilikten arınmış şekilde entelektüel bir yapılanma ile ilerlediği görülmektedir (Toprak, 1997, s. 2-3).

Jagers ve Walgrave' göre (2007) popülizmin tarihsel sürecinde tarıma yönelik popülizm, Latin Amerika popülizmi ve Yeni Sağ Popülizmi şeklinde birbirini takip eden üç dönem olduğu, 1970'lerden bu yana gelişen Yeni Sağ popülizminin odak konularının milliyetçilik merkezinde göç, vergiler ve asayişle ilgili beklentiler üzerine olduğu bilinmektedir (Aktaran: Bozoğlu, 2017, s. 71). Oluşan bu odak konuların temelinde Soğuk Savaş dönemi başlarında Amerika'da, komünist hareketlere karşı var olan güvensizlik ve korku ile oluşan erken popülizm döneminin yattığı, bu duruma bağlı olarak komünizm karşıtlığı duruşunun Amerika siyasetini doğal olarak şekillenen sağ popülist bir karaktere dönüştürdüğü söylenebilmektedir (Mudde-Kaltwasser, 2019, s. 36). Diğer öne çıkan etken olarak Amerika'da liberal ekonominin başarısız oluşu ile global düzeyde yaşanan ekonomik kriz gösterilebilmektedir. Krizin yol açtığı ekonomik ve politik sonuçlar neticesinde anti-elitizm söylemlerinin arttığı bilinmektedir (Akın, 2019, s. 30). Öyle ki, sağ popülizm 20. Yüzyılın sonunda Amerika'da gerçekleşen seçimlerin en dikkat çeken özelliği olmuştur. Seçim kampanyalarında öne çıkan konuların ise başta ırk ayrımı, bütçe açıkları ve silah denetimleri gibi başlıklar olduğu görülmektedir. Adaylardan Perot'un Amerikan halkına ettiği "Washington'daki ahırını temizleme" vaadinin ise, yükselen sağ popülizmin seçim kampanyalarının söylem oluşturma diline nasıl yansıdığına dair çok yerinde bir örnek olduğu düşünülmektedir (Mudde-Kaltwasser, 2019, s. 36-38). Bir diğer örneğin ise, literatürde de klasikleşmiş örnek olan, Trump'ın "Make America Great Again!", "Amerika'yı yeniden büyük yapalım!" sloganı olduğu bilinmektedir. Sağ popülizmi görünür kılan hatta milliyetçilik ile aralarındaki sınırı zaman zaman bulanıklaştıran özelliklerden bir diğeri ise, "halk" kavramına yükledikleri anlamdır. Halk geleneksel veya kültürel bir grubun üyeliğinden ibarettir. Başka bir deyişle, pasiftir. Bu özelliklerin yanı sıra, sağ popülizm geleneğinde liderin bölgesel veya ulusal düzeydeki başarısının değil, uluslararası arenadaki başarısının daha fazla dikkate değer olarak ele alınması ve en nihayetinde ırkçı söylemlerden fazlaca yararlanması örnek olarak verilebilmektedir. Birbiri içerisine geçmiş ve kaynaşmış olan sağ popülizm-milliyetçilik sınırlarını yeniden görünür kılmak adına önerilen yöntem ise milliyetçilik ve popülizm kavramlarının öznesinin oluşumunu incelemektir. Her iki kavramın da öznesini oluşturan halk, milliyetçilik tarafından yekpare bir "millet" olarak görülmekte ve o şekilde ele alınmaktadır. Popülizmde ise mağdur ve mazlum bir halk profili oluşturulur ve bu halkın temsil edildiği iddia edilmektedir. Buna bağlı olarak toplumsal "karşıtlıklar"dan yararlanan milliyetçilik ve popülizmde, milliyetçiliğin "öteki"si genelde diğer devletler ve o devletlerin

vatandaşları iken popülizm “öteki” konumuna elitleri koymaktadır (Moffitt, 2022, s. 48-53). Milliyetçilik ve popülizm arasındaki sınırları yeniden görünür hale getirdikten sonra sağ popülizmin kavramlar arasında kendisini nasıl konumlandığını incelemenin daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

Laclau’ya göre popülizm sağ görüşlü ideolojilerle halkı inşa etmek, ekonomik bakış açısı gibi başlıklarda ayrılrsa da sağ görüşlü liderler tarafından sıkça başvurulan bir söylem üretim aracı, bir stratejidir. (Laclau, 2005). Yine sağ popülizmin, popülizm kavramı içerisinde kendisini daha da anlaşılır kılan özelliklerinden birinin “Devletlerin yalnızca yerli grubun (millet) üyeleri tarafından iskan edilmesi gerektiğini ve yerel olmayan unsurların (kişiler ve fikirlerin) temel olarak homojen ulus devleti tehdit ettiğini savunan bir ideoloji” olarak Mudde (2007) tarafından tanımlanmış olan “yerlicilik” kavramı olduğu görülmektedir. Yerlicilik kültürel veya dini de olabilme özelliğine sahiptir ve bu özelliği ile “milliyetçilik ve yabancı düşmanlığının bir bileşimi olarak görülmelidir” (Aktaran:Moffitt, 2022, s. 56). En çarpıcı yerlicilik örneklerinden biri Müslüman göçmenlere karşı olan tutumu ile bilinen Hollanda sağ popülist partisi Partij vood de Vrijheid’in lideri Geert Wilders’tir (Moffitt, 2022, s. 56). Partinin söylemlerinin çok büyük bir kısmının İslam karşıtlığı üzerine kurulduğu bilinmektedir (Yağız ve Can, 2023, s. 72). Benzer şekilde ırkçılığın da Avrupa ülkelerinde bir söylem üretim aracı olarak kullanımına örnek olarak İngiltere’de Theatcher’in İngilizlerin tarih boyunca sahip oldukları başarıları öne sürerek ayrıcalıklı millet olduklarını öne sürmesi gösterilebilmektedir. Fransa’da ise Fransız Devriminin getirdiği adalet ve eşitlik gibi kavramlar yerine Fransızların kendine özgü karakteristiklerinin daha önemli olduğu söylemlerin üretildiği, toplumda ekonomik ve politik bir elit kesimin gerekliliğine işaret edildiği bilinmektedir. Ayrıca toplumda, artan göçe karşı milliyetçi duyguların da hızla harekete geçtiği bilinmektedir. Almanya’da Berlin Duvarının yıkılışı ile Alman kimlik arayışının ön plana çıkışı ve kan bağının önemine dikkat çekmeye başlanması gibi maddeler gösterilebilmektedir (Taş, 1999, s. 18-19). Wieviorka ise bu ırkçı hareketlerin toplumda karşılık bulması ile oluşan önlemlerin, toplumun ihtiyaçlarına karşılık verme gibi bir işlev üstlendiğini belirtmektedir (Aktaran: Taş, 1999, s. 38).

Hem Avrupa’daki sağ popülistlerin hem de Amerikan popülistlerinin toplumsal eşitsizlikleri önlemek yerine azınlıkların toplumdan dışlanması şeklinde bir baskı ile var oldukları ve liderlerin kendilerini gerçek halkın tek temsilcisi olarak gördükleri bilinmektedir. Azınlıklara karşı tutumun uç düzeyde olumsuz yönde ilerlemesi ve

söylemlerin bu yönde inşa edilmesi ile popülizm, 21. Yüzyılda yalnızca sağ popülizm olarak anılacak şekilde ırkçılık, göçmen karşıtlığı gibi “faşist” denebilecek özellikleri ile tanımlanmaya başlanmıştır (Finchelstein, 2019, s. 222-225). Irkçılık, göç karşıtlığı gibi odak konular haricinde Finchelstein, Türkiye siyasetinden de sıklıkla örnekler vererek, Türkiye’de merkez sağın son 20 yıldır tek temsilcisi olduğunu öne süren Recep Tayyip Erdoğan’ın liderlik temsilinin de antagonistik tavrıla özellikle 2007’den sonra ‘sağ popülist lider’ başlığında yer alabilecek özelliklere sahip olduğunu, Erdoğan’ın bu antagonistik tavrını perçinleyecek son gelişmenin ise 2016 yılında başarısızlıkla sonuçlanan darbe girişimi olduğunu belirtmektedir. Başarısızlık ile sonuçlanan bu darbe girişimi ile artık Erdoğan’ın muhalifi Erdoğan’ın söylemlerine karşı çıktığı düşünülen herkes olarak görülmektedir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere sağ popülist lider yine milliyetçilikle benzer şekilde halkın bütünüünün tek temsilcisi olduğunu belirterek giderek otoriterleşmektedir (Finchelstein, 2019, s. 203-204). Bu otoriterleşmenin de sağ popülizmin, lider ile liderin halkı arasında bulunmasını gereksiz olarak gördüğü bürokrasiyi aradan çıkarma arzusu ile desteklendiği, sağ popülizm geleneğinin sürdürdüğü doğrudan demokrasi fikrinin amacının da lidere aslında daha çok güç ve hareket alanı sağlamak olduğu görülmektedir (Yılmaz, 2021, s. 191). Bu döngü ile liderin, bürokratik süreçleri aradan kaldırarak halkına doğrudan demokrasi imkanı sunduğu iddiası ile kendi hareket alanını daha da genişletip aynı doğrultuda otoritesini de güçlendirdiği ve bu iki değişkenin arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, henüz iktidar olup bürokratik süreçleri bertaraf edebilme ile ilgili bir deneyim sahibi olmamasına karşın, popülist söylemlerini arttırdıkça hem oy oranında hem de parti başkanının otoritesinde hissedilir artış görülen, Yunanistan’daki Altın Şafak Partisi’ni incelemenin faydalı olacağı düşünülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde incelemek adına özellikle Yunanistan’da var olan siyasi partilerin seçilmesinin en önemli nedenlerinden biri, bölge coğrafyasının Antik Yunan’dan günümüze değin siyaset biliminin gelişimine şahit olması ve Aristoteles’in insanların doğuştan yöneten-yönetilen şeklinde ayrıldığı savını dile getirirken “Bazı Yunanlı olmayan (barbar) topluluklar...” (Aristo, 2021, s. 10) şeklinde kullandığı söylemin tarihin belki de ilk popülist söylem olduğunun düşünülmesidir.

3.2.2. Altın Şafak Partisi

Avrupa'daki aşırı sağ partilerin, söylemlerini oluştururken otoriter, popülist, yabancı düşmanı gibi öne çıkan özelliklerden faydalandıkları bilinse de farklı coğrafyalarda bulunan partilerin kendi içlerinde farklı özelliklere de sahip oldukları bilinmektedir. Yunanistan'da 120 bin kişiden oluşan başta Türkler sonrasında Müslümanlar, Pomak ve Çingenelerin oluşturduğu azınlık grubunun (Taş, 1999, s. 107-108), 1983 yılında Nikolaos Michalolikos tarafından kurulan (Kılıç, 2018, s. 79) ve bir diğer isminin Halk Ligi (mfa.gr: 2023) oluşu ile popülist söylemin en temel bileşenlerinden biri olan "Halk" kavramını öne çıkaran Altın Şafak'ın söylem oluşturma sürecinde etkili bir neden olduğu düşünülmektedir. Bulunduğu bölgede özellikle Atina'ya gelen yoğun göçleri, söylemlerinde ilk sıraya koyan Altın Şafak'ın halkı bu tehlikeye karşı koruduğunu dile getirerek 2010 yılına kadar pasif durumda olan konumunu, gerçekleşen yerel seçimlerde grafiğin artan kısmına taşıdığı bilinmektedir (Çiftçi, 2017, s. 108-114). Takip eden ve 22-25 Mayıs 2014 tarihlerinde Avrupa Birliği'ne üye tüm ülkelerde gerçekleşen Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ise Altın Şafak'ın %9.38 oranında oy aldığı görülmektedir (Ecevit vd., 2014, s. 1).

Partinin aşırı sağ duruşundan yola çıkarak, sağ popülist söylemleri nasıl kullandığını daha doğru şekilde görebilmek için özellikle 2010'dan bu yana çıkan beyanların incelenmesinde fayda olduğu düşünülmektedir. Yapılan haber araştırmalarında, parti ve parti lideri Mihaloliakos'un öne çıkan beyanlarından birinin Hitler'in unvanı olan "Führer" in kendisine yönelik kullanımına ilişkin herhangi bir rahatsızlık duymadığını belirttiği beyanı olduğu görülmektedir. Ek olarak aynı röportajında daha önceki yıllarda Hitler'i övdüğü yazısı ile ilgili herhangi bir pişmanlık duymadığını da özellikle belirtmektedir (Radikal, 2012). İrkçi temalı sağ popülist söylemlerden beslenen partinin üyelerinin aynı yıl Selanik ziyareti sırasında Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Lideri Devlet Bahçeli'ye yönelik ırkçı tavırlar sergiledikleri ve Türkler aleyhinde slogan attıkları da bilinmektedir (Hürriyet, 2012). Aynı yıl tarihli benzer başka bir haberde ise lider Mihaloliaskos'un resmi koruma kullanmak yerine örgüt mensupları tarafından korunmayı tercih ettiği ve bu örgüt üyelerinin Mihaloliaskos önlerinden geçerken saygı duruşuna geçtikleri detayına yer verilmektedir. Devam eden haberde liderin İstanbul'un Fethi etkinliklerinde karşısında bulunan kalabalığa özellikle Türkler aleyhinde sloganlar attığı, İstanbul'u kastederek "Kalbimiz kraliçe şehirde!" diye bağırarak konuşmasını bitirdiği bilinmektedir (CnnTürk, 2012). Örgüt mensuplarının lider önlerinden geçerken

saygı duruşuna geçmelerinin, popülist siyasette liderin konumlandığı yere ait çok uygun bir söylem olarak gerçekleştiği, aynı zamanda liderin, grubuna antagonistik bir retorikle slogan attırmasının da popülist söylemin başarılı bir örneği olduğu düşünülmektedir. Liderin bu popülist tavrına benzer şekilde, Milletvekili Panayotis İliopulos'un parlamento konuşmasında diğer milletvekilleri ve devletin çeşitli kurumlarına küfür etmesi sonucu kürsünden indirilmek istendiğinde mikrofonlardan 3 kez Nazi selamı olan "Heil Hitler" şeklindeki bağrıışmanın duyulmasının, liderin kitlesi üzerinde ne denli etkili olduğunu gösteren bir veri olduğu düşünülmektedir (EuroNews: 2013). 2010'dan itibaren oy oranını arttırdığı bilinen Altın Şafak'ın 2014 seçimlerine değin seçmen davranışından lehine şekilde pay aldığı görülse de özellikle sert ırkçı söylemleri ile devam eden siyasi hayatının sonucunda 2019 seçimlerinde oy oranını %2,98'e düşürdüğü ve %3'lük barajı geçemediği için parlamentoya giremediği görülmektedir (TC Ticaret Bakanlığı: 2019). Parti oylarının düşmesindeki en büyük nedenlerden birinin ise 2013 yılında, faşizm karşıtı duruşu ile bilinen sanatçı Paslaos Fitsas'ın parti üyesi Yorgo Rupakias tarafından öldürülmesi olduğu düşünülmektedir. Bu olaydan sonra açılan soruşturma sonucu Altın Şafak lideri ve parti milletvekilleri dahil 68 kişi hakkında "suç örgütü kurmak" suçlamasıyla açılan davanın kararı partinin bir suç örgütü olduğu yönünde verilmiştir. Tutuklananlar arasında daha önce Avrupa Birliği (AB) Genel Kurulu Toplantısında Türk Bayrağı'nı yırtan Altın Şafak Milletvekili Ioannis Lagos'un da olduğu bilinmektedir (Haberler.com, 2020).

Sonuç olarak Altın Şafak Partisi'nin kuruluş aşamasından itibaren basına yansıyan bu ve buna benzer haberler incelendiğinde, popülist söylemin özellikle ırkçılık ve göçmen karşıtlığı özelliklerinden fazlası ile faydalandığı görülmektedir. Partinin öne çıkan bir başka özelliği de tarihteki en önemli popülist figürlerden biri olan Hitler ile liderini özdeşleştirerek, kurulan bu bağ üzerinden sağ popülist bir siyaset üretmiş olmasıdır. Bu özellikleri ile ilgili parti sağ popülizmin 21. yüzyıl temsilcilerinden biri olma özelliğine sahiptir.

3.3. Sol popülizm ve SYRİZA(Radikal Sol Koalisyon-İlerici İttifak)

Sol popülizmi kavramsal olarak tanımlayabilmek için öncelikle "Demokrasiyi Radikalleştirme" kavramı üzerine tanımlama yapmanın ve kavramı irdelemenin faydalı olacağı düşünülmektedir. Mouffe (2019)'ye göre Demokrasinin Radikalleşmesi, toplumların daha demokratik sonuçları elde etmek adına hali hazırdaki kurumlar ile

daha sağlam bağ kurması, yani demokrasinin ilkeleri olan “özgürlük ve eşitlik” kavramlarını, demokrasiyi toplum tabanında daha yaygın ve derine ulaştırmasıdır (Mouffe, 2019, s. 55). Burada “yaygın” ve “derin” söylemlerinin işaret ettiği yönün, toplumun hem yatay hem de dikey düzleminin olduğu düşünülmektedir. Çünkü, sol popülizmi tanımlama yolunda giderken Mouffe, sol popülist söylemin toplumun bu dikey ve yatay “yarık”larını görüp, söylemlerini bu yönde inşa etmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu dikey ve yatay düzlemlerin altında öncelikle liberal demokrasi ile anılan iktidar ve iktidarla toplum arasında yer alan kurum-kuruluşlar bulunmaktadır. Devam eden katmanlarda ise halkın inşasında var olan, toplumun farklı kesimleri sayılabilmektedir; örneğin göçmenler, kadın hakları savunucuları, LGBT’li (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transgender) bireyler vs. Demokrasiyi radikalleştirerek yani demokrasiyi derinleştirmek için bu topluluklar arasında anlamlı bir eşdeğerlik zinciri kurulmalı ve sağ popülizmin karşısında var olabilecek hegemonik bir söylem inşa edilmelidir (Mouffe, 2019, s. 35-36). Bu inşa yapılırken de özellikle dikkat edilmesi gereken durum ise liberalizmi tümü ile reddetmeden, yani “herkes için eşitlik ve özgürlük” ilkesini esas alarak, demokrasi ve liberalizm arasındaki etkileşimi kolektif bir irade yaratacak şekilde uygulamaktır (Halhallı, 2020, s. 77-79). Çünkü halkın sol popülist yaklaşımda her zaman toplumun dışlanan kesimleri olarak ele alındığı, ona sömürülen bir rol biçildiği bilinmektedir. Bu halk popülist yaklaşımda kolektif bir birlik içerisinde değil her zaman parçalara bölünmüş kısımlar olarak düşünülmektedir (Yılmaz, 2017, s. 45). Sol popülizmin halkı bu ele alış şeklinin aksine, toplumda halkın inşası ve sol hegemonya kurulurken ihtiyaç duyulan stratejinin ise, var olan çelişkili söylemler arasında dengeli bir uyumun sağlanması şeklinde ilerlediği bilinmektedir. Kurulan bu uyum ile birbirleriyle eşdeğerlik zinciri bağı sağlanan alt söylemlerin örneğin kadın hareketleri, sokak kağıt toplayıcıları, LGBT’li bireyler, göçmenler arasında oluşturduğu politik yapılanışın karşısına tamamen karşıt bir söylemin konulması ile tam eşdeğerliğin olduğu söylenebilmektedir. Tam eşdeğerliğin sağlanmasında antagonizma noktalarının çokluğu ve farklılığının, söylemin oluşturulmasında merkezi bir sorun yaratacağı bilinmektedir. Bu nedenle, her tekil mücadele ortak bir söylem içerisinde birleşmeli ve kendi popülist momentini oluşturmalıdır (Laclau-Mouffe, 2012, s. 209-210). Demokrasinin radikalleşmesi yönünde değişiklik sağlamak amacı ile üretilen söylemlerin de liberal demokrasinin hali hazırdaki işleyiş yöneliminin sorgulanıp halkın taleplerinin direkt şekilde ön plana çıkarılarak üretilmesi gerektiği söylenebilmektedir (Yıldırım, 2022, s. 541). Söylemlerin

birleşmesi ve popülist momentin oluşması durumuna bir örnek olarak kadın haklarının temsil edilmemesi iddiası neticesinde feminizmin ortaya çıkışı ile toplumda var olan azınlıkların temsil edilmemesi iddiası neticesinde ilgili azınlıkları temsil eden sivil toplum kuruluşlarının veya topluluklarının ortaya çıkışları gösterilebilmektedir. Her iki oluşumun temelinde ortak talep, temsil edilememe durumudur ve toplumda oluşan bu talepler ortak bir yarık oluşturmaktadır. Laclau ve Mouffe sol popülizmi, toplumda ortaya çıkan bu yarıkları ortak bir söylem ile birleştirip bir eşdeğerlik zinciri oluşturamadığı noktasında eleştirmekte ve hegemonik bir sol popülist söylem inşa etme yolunda sol popülizmin bu mücadele alanlarını topluma ve devlete doğru yayması gerektiğini belirtmektedir (Laclau ve Mouffe, 2012, s. 245).

İlk popülist hareketlerin çiftçiler ve kentliler/siyasetçiler arasındaki ayrım söyleminden başladığı göz önüne alındığında (Mudde ve Kaltwasser, 2019, s. 35) 19. yüzyılda hem Rusya’da hem de ABD’de eşzamanlı denilebilecek benzerlikteki zamanlarda ortaya çıkan hareketlerin köylü ve çiftçilerle ilgili olması (Müller, 2017, s. 34) popülist hareketlerin işçi emeğinin sermaye sahipleri tarafından sömürülmesi söyleminden doğan antagonizma ile sol siyasete hiç de uzak olmadığını kanıtlar niteliktedir. Amerikan iktisadi krizinin doğurduğu Wall Street İşgali hareketi de özellikle sermaye karşıtı duruşa sahip, Amerikan halkının krizde her şeyini kaybeden %99’luk kısmını temsil ettiğini dile getiren %1’lik yozlaşmış seçkinleri karşısına koyan, bu tavrı ile sol popülist söyleme uygunluğu ile bilinen oluşumlara verilebilecek bir örnektir (Mudde ve Kaltwasser, 2019, s. 39). 2016 yılında ABD Demokrat Parti başkanlığı seçimlerinde aday olan Bernie Sanders’ın söylemlerinde yer alan ücretsiz sağlık hizmetlerinin, ücretsiz kamu eğitiminin ve ücretli ebeveyn izni gibi konuların da sol popülist söyleme uygun örnekler olduğu söylenebilmektedir (Moffitt, 2022, s. 80).

Üç dönemde incelenebilecek olan Latin Amerika popülizminin ilk safhasının ise 1929 Büyük Buhran ile başlayıp 1960’lara kadar devam ettiği bilinmektedir. Kırsaldan kente doğru gelen yoğun göçün sonucu olarak oluşan toplumsal taleplere karşı, Arjantin’de Getulio Vargas, Brezilya’da Juan Domingo Peron, Ekvator’da Jose Maria Velasco Ibarra’nın oluşturduğu hegemonik söylemde “işçi sınıfı” yerine “halk”ın kolektif bir birlik içerisinde kullanıldığı siyasi bir dil tercih etmelerinin sahip oldukları başarıda etkili olduğu düşünülmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2019, s. 41-42). Bu durumun Laclau ve Mouffe’nin sol popülizme yöneltmiş oldukları “halkı kolektif bir birlik

içerisinde örgütleyememelerinden kaynaklanan başarısız olma durumu” eleştirisini haklı çıkardığı görülmektedir.

İkinci dalga olarak 1990’ların başında Arjantin’de Carlos Menem, Brezilya’da Fernando Collor de Mello, Peru’da Alberto Fujimori gibi örnekler ile devam eden sol popülist söylemlerin, ilk dalga kadar verimli olmadığı bilinmektedir. İlk dalganın halkı bütün bir birlik olarak ele alan söylemlerine karşın ikinci dalga daha antagonistik bir söylemle seçkinleri suçlama odaklı bir söylem stratejisi izlemiştir (Mudde ve Kaltwasser, 2019, s. 42).

Kendisini radikal solcular olarak sunan üçüncü dalga popülizm liderlerinin ilki 1998 yılında Venezuela’da Venezuela Birleşik Sosyalist Partisi ile Hugo Chavez olmuştur. Dalganın Bolivya’da Evo Morales’in Sosyalizme Doğru Hareket Partisi ile Ekvator’da Rafael Correa, Nikaragua’da Daniel Ortega ile yayıldığı, bu dalganın ilk dalgaya benzer şekilde halkı kolektif bir bütün olarak ele alan, anti-emperyalist söylemler üreten ve bu şekilde ikinci dalgadan çok daha başarılı bir süreç izlediği bilinmektedir. Birinci dalgadan farkları ise, kendisini sağ veya sol ayrımından soyutlayan birinci dalganın aksine sol siyasete ait olduklarını açıkça belirtmeleri olmuştur. Bu liderlerin söylemlerinin en başarılı noktasının ise uygulanan neoliberal reformlarının Latin Amerika’daki başarısızlığı olduğu düşünülmektedir. Liderler böylece var olan ekonomik sorunların doğurduğu eşitsizlikler üzerinden politik söylemler de geliştirerek, temsil ettikleri halkın kapsamını da giderek genişletip neredeyse “herkes” adına konuştuklarını ifade etmektedirler (Mudde ve Kaltwasser, 2019, s. 42-45). Bu liderlerin kendi ideolojilerini, istihdamın artırılması, buna bağlı olarak yoksulluğun azalması, asgari ücretlerdeki iyileştirme, ücretsiz eğitim ve eğitim oranlarındaki artış hedefleri ile birleştirdiği bilinmektedir. Böylece gelişen sosyal program ile liberal sistemin dışında kalan ayrıcalıksız kesimleri de siyasi alana katmış ve buna bağlı olarak başarıya sahip olmuşlardır (Moffitt, 2022, s. 77-78). Bu durum da sol popülizmin halkı birlik içerisinde örgütlemesinin sonucunda siyasi iktidarda başarı sağlayacağına işaret eden bir kanıttır. Yine benzer şekilde köylü ve çiftçi örgütlenmeleri sonucunda oluşan işçi sınıfı özelinde başlamış olan sol popülizm geleneğinin son dönemlerde demokrasinin radikalleşmesi kuramına bağlı kalarak, işçi sınıfını reddetmeden sol siyaset söylemleri içerisinde barındıran diğer kesimleri de kapsayan bir söylem geliştirdiği bilinmektedir. Sol popülizmin bu şekilde daha geniş alanlara hitap etmeye çalıştığı, bunu yaparken de temel argümanının kapitalizmin yalnızca işçi sınıfına değil küçük bir azınlık olan

seçkinler sınıfı harici toplumun tüm kesimine zarar verdiği şeklinde temellendiği görülmektedir. Bu bağlamda Avrupa’da, antagonizmasının seçkinler tarafını daha çok Avrupa Komisyonu, Avrupa Merkez Bankası ve Uluslararası Para Fonu’nun oluşturduğu sol koalisyon SYRİZA’nın (Radikal Sol Koalisyon-İlerici İttifak) (Uslu, 2019, s. 261) incelemesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Yunanistan’da, ekonomik krizin sonucu olarak birçok radikal sol kesimi aynı çatı altında birleşmeye ikna eden (Mudde-Kaltwasser, 2019, s. 51), Avrupa Birliği’nin özgül neoliberal yapılarına reform getirebileceğine inan sol Avrupalı bir felsefeden gelen (Atakişi-Mechmet, 2018, s. 31), Synaspismos isimli başka bir birliğin temelinden doğan ve 2004’te Radikal Sol Koalisyon-İlerici İttifak/SYRİZA ismini almış olan birliğin krizin doğurmuş olduğu kemer sıkma politikalarına karşı örgütlenen protestocuların güçlü desteği ile yükselen bir grafiğe sahip olduğu bilinmektedir. Bu yükselişin ilk yapı taşlarından birinin ülkede 1974 yılında Askeri yönetimin yıkılması ile başlayan demokratikleşme sürecinde özellikle 1990’ların başlarında ülkedeki merkez siyasete hakim olan Sosyal Demokratlar Panhellenik Sosyalist Hareket ve Liberal-Muhafazakar Yeni Demokrasi Partilerinin ekonomik krize somut bir çözüm bulamayışları olduğu düşünülmektedir. Bu dönemde seçimlere katılan SYRİZA grubu 2012 yılına kadar %3 ile %5 arasında değişen oy oranını, Mayıs 2012’de %16’ya, Mayıs 2016’da ise %36’ya çıkarmayı başarmıştır (Yıldırım, 2022, s. 545).

Sol popülizmin başarılı olabilmesi için hayata geçirilmesi gerektiğinin altı çizilen “Demokrasinin Radikalleşmesi” sürecinde karşılaşılan özgürlükçü ve eşitlikçi siyasetin mahiyetinin Schmitt’e (1985) göre öncelikle dostları ve düşmanlarını birbirinden ayırma kapasitesi ile ilgili olduğu belirtilmektedir (Aktaran: Arditi, 2010, s. 131). Bu özelliğinin devamında özgürlükçü siyaseti uygulama amaçlı hareket eden siyasi aktörün eşitliğe ve özgürlüğe karşı olan kesimi tanımlaması ve hatta bu kesime karşı taraf tutup, mücadele etmesinin beklendiği bilinmektedir (Arditi, 2010, s. 131-132). Bu bağlamda SYRİZA’nın söylemini “krizin sorumluları” ve “krizin mağdurları” olarak iki kutuplu bir toplum inşası üzerinden yapılandırmış olmasının (Yıldız, 2015, s. 294) sol popülist söyleme uygun bir örnek olduğu düşünülmektedir. Kriz mağduriyeti söyleminin yanı sıra Yunanistan siyasal hayatında radikal solun temsilcisi olarak anılan SYRİZA, siyasal oluşuma kendisini anlatamayan özellikle gençlerden oluşan, kemer sıkma politikalarına hem ekonomik hem de Yunan Halkının ulusal egemenliğine bir hakaret olduğu gerekçesi ile tepkili ve öfkeli olan kitleyi de bu kesimle birleştirmiştir (Arslantaş-

Arslantaş, 2019, s. 102). Çünkü Yunanistan’da yaşanan krizin sadece ekonomik olmadığı, buna bağlı olarak hem toplumda kaotik bir düzensizliğin var olduğu hem de siyasal bir tıkanmışlığın yaşandığı bilinmektedir. Bu toplumsal, ekonomik ve siyasal ortamda gerçekleşen 2013 tarihli ilk kongrede parti lideri Alexis Tsipras parti eylemlerini sıralarken özellikle halkın istek, görüş ve taleplerini göz önünde bulunduracağını, bu kitlesel örgütlenmenin içinde sınıfsal bir yapılanmanın yer almayacağını, aksine bu örgütlenmenin olabildiğince geniş, birbirinden farklı katmanları olan bir mobilizasyona sahip olacağını belirtmiştir (Sönmez, 2015, s. 259-260). SYRİZA’nın farklı grupları aynı radikal sol çatısı altında birleştirme amacının vaatlerinde öne çıkan başlıkların ise, yoksulluk sınırı altında yaşayanlara elektrik ve ısıtma hizmetini ücretsiz sunacak olması, yoksulluk sınırının altındaki yaklaşık 300 bin aileye yıllık 3 bin 600 kilovatsaat elektrik yardımı, 300 bin avronun altındaki evlerden emlak vergisinin alınmaması, ihtiyacı olanlara kira ve gıda yardımı, ücretsiz sağlık hizmetlerinin sunulması, emekli maaşlarının düzenlenmesi, yoksulluk sınırı altında yaşayan Yunanlara ve uzun süredir işsiz olanlara özel toplu taşıma kartı verilmesi, asgari ücretin 500 Avrodan 750 Avroya çıkarılması, zenginlerden alımı durdurulan vergilerin tekrar alınmaya başlanacak olması, yeni istihdam politikasının devreye konulmak istenmesi, bankalara borcunu ödeyemeyecek olan Yunan halkının borcunun silinmesi (Karagöl-Kaya, 2015, s. 3) şeklinde düzenlendiği bilinmektedir

Tüm bu vaatlerin yanı sıra basında yer alan haberlerin araştırmasında öne çıkan ilk başlığın Alexis Tsipras’ın Avrupa Birliği ve Uluslararası Para Fonu’nun sunmuş olduğu kurtarma paketi ve kemer sıkma politikalarına karşı gösterdiği olumsuz tavır olduğu görülmektedir. Henüz seçimlerde ikinci parti olarak yer alan SYRİZA’nın bu söyleminin bir sonraki seçimlerdeki başarısının en büyük nedeni olduğu düşünülmektedir. 2012 seçimlerinde ikinci büyük parti olarak çıkışından bir hafta sonra yaptığı açıklamada Tsipras “Halkın barbar muhtıralar ve kurtarma paketlerini kabul etmeye hazır olmadığını” söylemiştir. Bu demecinde liderin, popülizmin en belirgin göstergesi olarak, halkın adına konuştuğu görülmektedir. Aynı haberde Tsipras’ın profilini tarif ederken kullanılan “Kravat takmayı sevmeyen ve soğuk kanlı, ılımlı biri olarak bilinen Tsipras’ın en büyük zevklerinden biri motosikletiyle tur atmak.” (bbc.com, 2012) ifadelerinin popülizmin, pratiklerde maddeleştiği ve sol popülizmin de bu cisimleşme bağlamında öne çıkardığı başlıklarının bir yaşam tarzı ve giyim kuramı üzerinden şekillendiği savını desteklediği düşünülmektedir (Erdoğan, 1998, s. 27).

25 Ocak 2015 seçimlerinde %36,29 oy oranı ile birinci parti olarak çıkan SYRİZA lideri Tsipras'ın, Atina Üniversitesi önünde toplanan partililerine yapmış olduğu ilk konuşmasında halkın seçimler ile tarih yazdığı ve partisinin tüm Yunanlıları temsil edecek bir hükümet kuracağı (trthaber.com, 2015) şeklindeki ifadelerle yer verdiği görülmektedir. Liderin bu demecinde bir tarafına kemer sıkma politikalarını dayatanları bir tarafa kemer sıkma politikalarından mağduriyet yaşayanları koyarak, antagonistik bir söylem inşası üzerinden sol popülizmi hayata geçirdiği söylenebilmektedir. Sol popülizm söylemlerine diğer bir örnek ise yine liderin tüm Yunan halkı adına konuşmasıdır. Otoriterlik kelimesini kullanmış olmasının kendi ideolojisi karşısında yer alan sağ popülist ideolojilere karşı, sağ popülizmin “otoriter karizmatik lider” özelliği üzerinden bir eleştiri olduğu düşünülmektedir. Tüm Yunanlıları temsil edecek bir hükümet kurma vaadinin de Mouffe'nin (2019) toplulukların demokratik taleplerinin anlamlı bir eşdeğerlik zinciri ile birleştirilerek, demokrasiyi radikalleştirme için gerekli olan hegemonyanın kurulacağı savına işaret ettiği düşünülmektedir (Mouffe, 2019, s. 36).

Sol popülizmin iktidara gelebilmek adına gerçekleştirmesi gereken, demokrasiyi radikalleştirme adına toplumun özellikle azınlıkta kalmış küçük gruplarını birleştirerek toplumda hakim bir hegemonya kurma, iki kutuplu antagonistik bir toplum yapısı kurarak söylemlerini bu yönde inşa etme gibi kriterleri başarı ile yerine getiren SYRİZA'nın daha sonrasında vaatlerini sunmadaki başarısını, uygulamada gösteremediği görülmektedir. Yeni istihdam politikalarının düzenlenmesi ve uygulamaya sokulması vaadine karşılık Yunanistan İstatistik Kurumu'nun verilerine göre 2016 yılının ilk 3 ayında Yunanistan'daki işsiz sayısının 1 milyon 112 bin 100 kişi olduğu ve bu sayının 802 bin 500'nün uzun süreli işsiz olduğu bilinmektedir. Toplam işsizlik oranının %23,5 olduğu Yunanistan Avrupa'nın en yüksek işsizlik oranına sahip ülkesidir. Tüm bu işsizlik oranlarına rağmen, Yunanistan İş ve İşçi Bulma Kurumu'na göre yalnızca 113 bin 394 kişinin işsizlik maaşı aldığı bilinmektedir. Asgari ücretin 500 avrodan 750 avroya çıkarılması vaadine karşın ise 2012'den 2016 yılına kadar geçen sürede emekçi ücretlerinin %8,1 azaldığı görülmektedir. “Bankalara kaptıracak ev yok” sloganı ile temellenen emlak vergisi ve bankalara olan borçlara sahip çıkılacağı vaadine karşın ise, seçim söylemlerinde şiddetle karşı çıkılan ekonomi politikalarının seçimden sonra imzalandığı ve Yunan halkının bankalara ödeyeceği borçlar konusunda yalnız bırakıldığı görülmektedir. Son olarak Enfia isimli verginin kaldırılma tarihinin 2031

olarak verilmesi SYRİZA'nın seçim sonrası pratiklerinde yaşadığı başarısızlıkların öne çıkanlarından bazılarıdır (Munzam, 2016).

Tüm bu veriler sonucunda, sol popülizm örneği SYRİZA'nın sol popülist söylem inşasında başarılı olduğu, seçimleri kurmuş olduğu bu hegemonik söylem ile kazandığı fakat seçim sonrasında kurmuş olduğu söylemleri devam ettiremeyip 2019 seçimlerinde ana muhalefete düştüğü görülmektedir. Sol popülist stratejinin seçimi kazandıktan sonra yaşadığı başarısızlığın nedenleri bu çalışmanın sınırlılıklarının dışında kaldığı için araştırılmamıştır.

Dünyada sağ ve sol popülizmin belli örnekler ile incelenmesinden sonra 3. bölümde Türkiye özelinde popülizm başlığının Geç Osmanlı Döneminden ele alınarak, hem Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler ile oluşan “Halka Doğru” hareketini takip eden ve Kemalizm ideolojisi ile “Halkçılık” kavramına dönüştüğü iddia edilen söylemler hem de dönemi takip eden tek partili süreç üzerinden incelenmesinin popülizmin bir ideolojiden ziyade toplumsal, kültürel, ekonomik ve hatta coğrafi özelliklere göre bile değişkenlik gösterecek şekilde uygulanabilen bir söylem üretme amacı olduğunu ifade edebilmek adına faydalı olacağı düşünülmektedir. Bölümün son başlıklarında ise Türkiye’de iki farklı siyasi parti ve ilgili partilerin genel başkanlarının söylemleri analiz edilmeye çalışılacaktır.

4.TÜRKİYE’DE POPÜLİZM VE POPÜLİST SÖYLEM ÜRETİMLERİ BAĞLAMINDA BİR KARŞILAŞTIRMA: RECEP TAYYİP ERDOĞAN VE KEMAL KILIÇDAROĞLU

4.1.Türkiye’de Popülizm

Türkiye’de ortaya çıkan popülizmi anlayabilmek için öncelikle Geç Osmanlı Döneminin toplumsal gelişiminin, oluşan toplumsal düalizmin Tanzimat Dönemi ve Kemalizm halkçılığı bağlamında kısaca incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

4.1.1. Geç Osmanlı dönemi

Berkes’e (1975) göre 17. Ve 18. Yüzyıl Osmanlısında, özellikle Avrupa’daki gelişmelerin görmezlikten gelindiği, hayatın durağan, ilerlemeyen bir yapısı olduğuna inanıldığı ve bu düşünceye bağlı olarak toplumda hâkim olan düşünce yapısının da dünyada var olan gelişimlere kapalı şekilde olduğu bilinmektedir. Çünkü bu düzen Tanrı’nın bahşetmiş olduğu düzendir ve o ne şekilde uygun görmüşse hayat zaten o şekilde devam etmektedir. Böylece gelişmeye ayak uyduramayan Osmanlı toprak yapısının da çözülmeye başladığı, bu durumun derebeylik sistemine neden olduğu, sonuç olarak da köylünün, derebeylik sistemi altında ezilmeye ve isyanlar ile birlikte kötü tedbirler alınmaya başladığı görülmektedir (Berkes, 1975, s. 17-18). Özellikle tımar sisteminin zayıflamasını takip eden dönemde özel mülkiyet kavramının çiftlik şeklinde yayılmaya başlaması, belli bir toprak parçasından alınacak olan verginin devlet tarafından açık arttırma yolu ile bir bireye satılması sistemi olan iltizam sisteminin de yaygınlaşmasına neden olduğu bilinmektedir. Bu sistemin merkezi yönetimin işini kolaylaştırdığı bilinse de sistem, köylünün üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu olumsuz etkilerin nedenlerinin arasında mültezimlerin ve mültezimlerin devlete peşin ödeme yapabilmek için borç aldıkları Musevi veya Ermeni sarrafların köylüye yaptıkları baskılar gösterilebilmektedir (Zürcher, 2018, s. 32). Hatta 17. yüzyıl Osmanlı yerel toprak yönetimi karakterini tanımlamak için Akdağ’ın (1966) “Zorbalar Devri” ismini kullandığı bilinmektedir (Akdağ, 1966, s. 217). Karpat’ın (2012) “Osmanlı tarihi, yenilik-eskilik çatışması şeklinde değil de sosyal ve ekonomik şartların ışığı altında incelendiğinde daha iyi anlaşılacaktır” şeklindeki görüşünün de toplumdaki mevcut durumun aslında köylü-kentli veya aydınlar üzerinden incelenmesi gerektiğine işaret ettiği görülmektedir. Çünkü ona göre de Osmanlı merkezi toprak sisteminin

çözülmesinin en büyük nedenlerinden biri sosyal ve ekonomik şartların değişmesidir. Bu duruma örnek olarak daha önceden küçük esnaf tarafından tedarik edilen Nizam-ı Cedid üniformalarının artık dışarıdan temin edilmesini göstermiştir. Bu durum küçük esnafın ekonomik olarak zarara uğramasına ve dolaylı yoldan da Yeniçerilerin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur (Karpaz, 2012, s. 10-11). Bu ve bunun gibi durumların giderek Osmanlı'nın merkezi toprak ve üretim sisteminin bozulmasına neden olduğu, köylüyü ekonomik ve sosyal açıdan daha da zorlamaya başladığı düşünülmektedir.

Karpaz'a (2012) göre Osmanlı gibi bir İslam devletinde Avrupa Devletlerinden farklı olarak toplumda ve siyasi hareket mekanizmasında din temelli kurallar başat olarak uygulandığı için İslam ile devleti birbirinden ayrı düşünmek imkansızdır. Osmanlıda sultanlar doğrudan toplumun üzerinde sorgulanamaz bir yetkiye sahiptirler (Karpaz, 2012, s. 7-8). "Tanrı'nın vekili" tarafından bahşedilen yönetimin sorgulanamazlığı ve tek elde toplanmışlığı ile değişim ve gelişime katı bir kapalılık varken diğer yanda Avrupa'da yaşanan gelişmeler ve devrimlere bağlı olarak doğan yeni sınıfların ve yeni ekonomik yönelimlerin var olduğu görülmektedir (Berkes, 1975, s. 19). Osmanlı'nın geleneksel merkezi gücünü yitirdiği bu ortamda Toprak'a (2014) göre maddi bir taban oluşmadığı için Osmanlı aydını siyasete katılmak zorunda kalmıştır (Toprak, 2014, s. 25). Çünkü Toprak'a (1992) göre zaten mevcut ortamdaki köylü ile aydın sosyopsikolojik konumları itibari ile aynı kaderi paylaşmaktadır. İkisi de hem toplumun en geniş tabanını hem de baskıya en çok maruz kalan kesimi oluşturmaktadırlar (Toprak, 1992, s. 14). Toprak'ın bu savından yola çıkılarak Osmanlı Geç Döneminde aydın kesimin köylü tabana gitme isteğinin olduğu ve Osmanlı Erken Döneminin manevi mirası olan skolastik düşüncenin halka doğru giderek, köylüyü eğiterek bertaraf edilebileceği fikrinin olduğu düşünülmektedir.

Fikrin oluşmaya başladığı dönemden yüzyıl kadar önce 1808 ile 1839 arası tahtta bulunan Sultan İkinci Mahmud döneminde özellikle ön plana çıkmış olan ıslahat ve reformların, bir yenilik ve değişiklik ihtiyacının belirtileri olduğu düşünülmekte, Osmanlıda iktisadi düşünce anlayışını belirleyen koşulların fiziki, dini ve siyasi yönelimler olduğu bilinmektedir (Özkiraz-Hamdemir, 2009, s. 8). Bu nedenle iktisadi yönden Avrupa'nın hiçbir benzer yönünün alınmamasına rağmen ordu, devlet yönetimi gibi alanlarda Avrupa'yla benzer yeniliklerin yapıldığı fakat Osmanlı geleneklerine ve İslam'a aykırı şekilde olmamasına da dikkat edilmesi ile birlikte bu durumun toplum sahasında bir ikilik oluşturduğu görülmektedir (Karpaz, 2012, s. 36). Devam eden

dönemde, 1856'da ilan edilen Islahat Fermanı ile özellikle Osmanlı Devleti içinde bulunan azınlıkların milliyetçi duygularının kuvvetlendiği, Abdülaziz'in, döneminde (1861-1876) Tanzimat ve Islahat Fermanlarına uyacağını belirtse de muhafazakar kesimi de memnun etmeye çalıştığı ve bu durumun toplumda yine bir ikilik yarattığı bilinmektedir. Dönemde devam eden dış borçlanma ile neredeyse devletin iflası anlamına gelecek olan Duyun-ü Umumiye idaresi kurulmuştur. Böylece toplum içindeki Hristiyan kesimin toplumda iktisadi gücü eline alarak siyasi ve sosyo-kültürel alanda etkisini arttırdığı düşünülmektedir (Karpaz, 2012, s. 42-46). Toplumdaki bu ikiliğe tepki olarak ortaya çıkan Genç Osmanlılar hareketi ile Osmanlı'da ilk kez millet kavramının temelini atıldığı görülmektedir (Azizata, 2023, s. 24). 1865 tarihinde İstanbul'da 'Genç Osmanlılar Cemiyeti'ni kurarak faaliyete geçen Genç Osmanlılar hareketinin başlıca temsilcilerinin Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa ve Agah Efendi olduğu bilinmektedir. Toplumda iktisadi ve sosyo-kültürel bakımdan Hristiyanların üstün duruma geldiğini fark eden Genç Osmanlılar hareketinin hem toplumda farklı dinlere mensup olan herkesin eşit şekilde var olması hem de padişahın yetkilerinin sınırlandırılması için çalıştıkları, bu sayede de meşrutiyet döneminin temelini attıkları düşünülmektedir (Kızıltan, 2016, s. 254). Reform hedefleri liberalci kesim, hürriyetçi kesim, "halk" odaklı kesim ve Bab-ı Ali nazırlarına karşı olan kesim şeklinde dört ana başlıkta kategorize edilebilmektedir. Aslında genele bakıldığında ortak bir ideolojide buluşamayan bu grubu ortak bir amaç etrafında örgütleyen sebeplerin saray nazırları Ali ve Fuat Paşa'ya karşı olan hoşnutsuzlukları ile Osmanlı devlet adamlarının hali hazırdaki yönetimlerinden çok daha başarılı bir yönetim sistemi kuracaklarına olan inançları olduğu söylenebilmektedir (Mardin, 1996, s. 93-94). Net bir stratejik programa sahip olmayan Genç Osmanlılar hareketinin insan hakları, eşitlik, adalet, vatan sevgisi ve meclis ile anayasal sistem gibi konuları basın yolu ile gündeme getirip, Osmanlı Devleti'nin Batının yeni değerlerini alarak kendi geleneksel değerlerine içselleştirmesinin, yani Batıyı taklit etmeden Osmanlı değerlerine bağlı kalarak ilerlemeyi tavsiye ettiği görülmektedir (Durdu, 2003, s. 292; Kasalak, 2009, s. 71). Batı ile uyumlu yenilikler yapılmasına çalışılırken Osmanlılık fikrinden de hiçbir zaman kopuş yaşamadıkları görülen, Mülkiyeli ya da laik tarzda eğitim veren diğer okullarda eğitim görmüş, özellikle Fransa'nın etkisinde kalmış ve kuvvetler ayrılığının gücüne inanan Genç Osmanlıların, toplumda Müslümanlara karşı negatif ayrımcılığa dikkat çekerek 1876 tarihinde ilan edilen 1. Meşrutiyet'e (Kanun-i Esasi) zemin hazırladıkları bilinmektedir (Kasalak, 2009, s. 77; Özkiraz ve Hamdemir, 2009, s. 71). Demirel ve

Kabasakal'a (2022) göre de "Genç Osmanlıların ilk Osmanlı-Türk Anayasası olan 1876 Kanun-i Esasi'sinin yürürlüğe girmesinde oynadığı rol, Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla başlayan sivil bürokrasinin gücünü entelijansiya'dan destek alarak perçinlediğini göstermektedir" (Demirel ve Kabasakal, 2022, s. 151). Yeni Osmanlılar Hareketinin her ne kadar Meşrutiyet'in ilanında başarılı olsa da Abdülhamit'in meclisi kapatmasını engelleyemedikleri fakat bu duruma karşılık toplumda yükselen muhalif seslerin de Abdülhamit'in baskıcı yönetimine karşı yeniden örgütlendiği görülmektedir. Abdülhamit bu durum karşısında muhalif kanada uygulamaya çalıştığı eğitim politikaları vasıtası ile reformist bir duruş sergilemeye çalışsa da Anadolu'nun her yerine açtığı okullar ile kendine muhalif olan hareketin Anadolu'da daha da yaygınlaşmasına sebep olmuştur (Yılmaz ve Telli, 2021, s. 1410-1411). Abdülhamit'i devirecek olan muhalif hareket de bu okul mezunları arasından çıkmış ve örgütlenmiştir (Kanadıkırık, 2021, s. 152). Durdu'ya (2003) göre de 2. Meşrutiyet'in gerçekleşmesini sağlayan en önemli etkenin Abdülhamit'e karşı yürütülen muhalif hareket olduğu görülmektedir. Ona göre bu muhalif hareketler sadece eğitim alanında sınırlı kalmamış, devlet kurumlarında ve askeri alanda da yayılmış, giderek kendi ileri fikirli aydınlarını yaratmıştır (Durdu, 2003, s. 297). Durdu'nun bu tanımından yola çıkılarak, Abdülhamit döneminde toplumda bir ikilik durumunun oluşmaya başladığı söylenebilmektedir. Çünkü Durdu'ya göre (2003) Jön Türkler eşitlik, hak, adalet konularında muhalefet yapmaya çalışırken, vatandaş bir birey olarak görmezden gelinmiştir (Durdu, 2003, s. 317). Ali Suavi'nin Durdu'nun bu iddiasını güçlendirecek şekilde, Genç Osmanlıların yanında yer almasına rağmen halkın demokrasisini merkeziyetçi yönetimden ayrılmayacak kadar küçük oranda desteklemesi, güçler ayrılığı ilkesini tanınamaması gibi özellikleri ile, dönemin ilk popülistlerinden olduğu söylenebilmektedir (Mardin, 2021, s. 185). Toplumda oluşan ikiliğe bir örnek ise Genç Osmanlılar hareketinin Tanzimat bürokratları ismi ile anılan Reşit Paşa'dan sonraki Ali ve Fuat Paşa'lara karşı olan baş kaldırıları şeklinde verilebilmektedir. Onlara göre tanzimat bürokratları Osmanlı Devleti'ni Avrupa'ya karşı esir duruma düşürmüşlerdir (Mardin, 2021, s. 86-87). Bu bilgiler ışığında söylenebilmektedir ki, Genç Osmanlılar ve onları takip eden Jön Türkler hareketi toplumda yükselen aydın muhalif sesleri temsil etmektedir. Onlara göre Osmanlı'da hak, adalet ve eşitlik konularında Batılılaşma yaşanmalıdır. "Tanzimat müsrifleri" onlara göre halkın her kesiminden kopuk haldedirler. Artık toplum arasında vergileri veren ve vergileri toplayan kesim olarak iki kutup oluşmuştur. Ekonomik şekilde birbirinden ayrılan bu grubun sosyo-kültürel alışkanlıkları da birbirlerinden

tamamen ayrılma durumundadır. Mardin'in (2021) bu kültürel çerçeveyi "Bir yanda sarayın ve yönetici seçkinlerin kültürü, öte yanda çevrenin, yani kitlenin kültürü" şeklinde tanımladığı görülmektedir. (Mardin, 2021, s. 56). Bu sosyo-kültürel ortamda ortaya çıkan iktidar-muhalefet karşıt söylemlerinin, popülizmin kendini beslediği antagonizmanın ilk örneklerinden biri olduğu söylenebilmektedir. Bu süreç devam ederken, örneğin dönemin önde gelen düşünürlerinden Abdullah Cevdet'in "halkın yararına olan uygulamaları halka rağmen seçkinlerin uygulamaya koyması gerektiğine" yönelik görüşünün de desteklediği vatandaşın görmezden gelindiği iddiasının ise halkı halka rağmen yönetmek argümanına işaret ettiği düşünülmektedir. Bu durumun da bir yandan halkın eğitimi konusundaki eksikliğin önüne geçmek adına "Halka Doğru" hareketinin oluşmasına katkı sağladığı bir yandan da toplumda seçkinciliğin ön plana çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir. Bunların sonucu olarak Genç Osmanlıların Tanzimat bürokratlarına karşı yönelttikleri suçlamaların oluşum temelinde de halktan kopuk bir seçkincilik yaratılma durumunun yattığı söylenebilmektedir. Bu duruma karşılık halka doğru yönelebilmek adına Jön Türkler'den önce Genç Osmanlılar hareketinin halkla daha yakın temas kurma, bağları güçlendirme, bir nevi halkın sesi olma gibi amaçlarla, özellikle Türk dili ve tarihi özelinde Türkçülük akımını işaret eden fikirlere sahip oldukları bilinmektedir (Akyılmaz, 1999, s. 234; Polat ve Durmuş, 2015, s. 327).

Bu dönemde özellikle kadınlar ve köylülerin bilinçlendirilmesi, yabancı okullarda Türkçe dili, tarih ve coğrafya derslerinin verilmesinin zorunlu hale getirilmesi, yabancı kitapların Türkçeye çevrilmesi bu yönde atılan adımlar arasında gösterilebilmektedir (Örmeci, 2010, s. 104). Bu gelişmelere ek olarak, bilginin önceden olduğu gibi kişiden kişiye otoritenin belirlediği şekilde aktarılma devrinin bittiği ve belli kurallar çerçevesinde, sebebini göstererek aktarma devrinin başladığı bilinmektedir (Mardin, 2021, s. 84).

4.1.2. Halkçılık fikri

Türk Modernleşmesinin başladığı dönemde, artık modernleşmenin sadece değişen dış dünyaya ayak uydurma zorunluluğundan kaynaklanmadığı bilinmekte (Ortaylı, 2019, s. 15) gerçek sorunun yapısal kaynaklı olduğu, sultanların bu sorunları kısmi reformlar yaparak düzeltebileceklerini düşündükleri fakat uzun vadeli düzenlemeler yapılmadığı için başarısız sonuçlar alındığı görülmektedir (Ahmad, 2022, s. 34). Mardin'e göre

dönemin siyasal muhalefeti olarak gösterilebilecek olan Jön Türkler, özünde “Müslüman baskı grubunun ilk örneğiydi” ve onlar 1876’da bir anayasayı kabul ettirmek için mevcut yönetimi zorlayabilecek güçteler. Bu grubun devamında 1889 yılında İttihad-ı Osmani adı ile kurduktan sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alan hareketin Genç Osmanlılara benzer şekilde Osmanlı Devleti’ni kurtarma ideolojisine sahip oldukları, Rus Narodniklerinden etkilendikleri ve Askeri Tıbbiye çıkışlı bir oluşum olduğu için fikirlerinde biyolojik materyalizmin etkili olduğu bilinmektedir (Mardin, 2021, s. 97-98). Cemiyetin ilerleyen süreçte güçlenip 1908 yılında anayasayı yeniden yürürlüğe koymak için devrim gerçekleştirdiği de bilinmektedir (Ahmad, 2022, s. 41-43). Gerçekleşen devrim sonrası Halka Doğru ve Türkçülük hareketlerinin hızlandığı görülmekte; örneğin Gökalp (2016) dilin önemine dikkat çekmekte ve “Türkçe’de terimler dışında kalan bütün kelimelerin Türkçe ve Türkçeleşmiş olması gerektiği”ni belirtmektedir (Gökalp, 2016, s. 21). “Türklükten çok Türkçülük” argümanının sahibi Yusuf Akçura’nın ise Türk tarihi, edebiyatı ve sosyo-kültürel yapısını incelemek adına Türk Derneğini, 1911’de Türk Yurdu Cemiyetini, 1912’de Türk Ocağı’nı kurduğu bilinmektedir (Karataş, 2009, s. 209). Türk Derneğinin kuruluş amacının da “Türklerin milli terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve itilası ile Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır” şeklinde belirlendiği bilinmektedir (Akyüz, 1986, s. 202). Toprak da benzer şekilde Akçura’nın Osmanlı’da özellikle köylünün ön planda olduğu bir orta sınıf burjuvazisinin kurulması gerektiğini iletmektedir (Toprak, 2014, s. 24). Toprak’ın Genç Osmanlılar, Jön Türkler ve devamındaki İttihat ve Terakki’nin “Halka Doğru” hareketinin ilk Osmanlı popülizmi örnekleri olduğunu belirttiği de görülmektedir (Toprak, 2014, s. 26). Bu iddiayı güçlendirmek ve popülizm-dil arasındaki ilişkiyi gösterebilmek için, Genç Osmanlıların, mesleklerinde yükselmek adına ailevi güçleri kullanan gençlere “beyzade” veya “kibarzade” şeklinde küçültücü bir üslup kullanmaları örnek olarak verilebilmektedir (Mardin, 2021, s. 141).

Bir yandan halka doğru hareketleri ile Türkçülük üzerinden ilerlemeye çalışan bu reformcular siyasi ve idari yapıda değişikliklere neden olabilmışseler de İmparatorluğun, dünyanın iktisadi anlamda kat etmiş olduğu aşamalara henüz çok uzak olduğu için modernleşmesini tamamlayamadığı söylenebilmektedir (Ortaylı, 2019, s. 233). İktisadi anlamda modernleşme aşamasını tamamlayamamış olan İmparatorluğun tüm dünyanın etkilendiği gibi büyük savaştan olumsuz etkilenip yıkıldığı, böylece İttihat ve

Terakki'ye toplumu özgürce dönüştürebilmesi için imkan tanıdığı görülmektedir. Fakat İttihat ve Terakkiciler başta iddia ettikleri gibi köylüye toprağı işlemesi için ucuz yollar bulmak ve hayatını kolaylaştırmak yerine Tanzimat bürokratlarının köylü üzerindeki baskıcı politikasını devam ettirmeyi tercih etmişlerdir (Ahmad, 2022, s. 54-58). Bu durum popülist siyasetin iktidardaki davranışına bir örnek olarak gösterilebilmektedir.

Rus Narodniklerinden etkilenmiş ve halkçılığın temellerini atmış olan aydınlardan oluşan bu cemiyetin Cumhuriyet Halkçılığı veya Kemalist Halkçılığın da temelini oluşturacak ilk adımları atmış oldukları bilinmektedir (Haspolat, 2011, s. 563-564). Çünkü Cumhuriyetin fikri temeli halkçılık üzerine kurulmuştur ve Osmanlı “reaya”sı bu fikirle birlikte “vatandaş”a; “ahali” ise “halk”a dönüşmüştür. Bu dönemde oluşmaya başlamış olan halkçılık fikrinin ise dayanışmacı düşünce temelli olduğu bilinmektedir (Toprak, 2014, s. 26). Şuayib, Cavid ve Tevfik’e göre 19. yüzyılda Osmanlıda Askeri Tıbbiye ve Mülkiye Okullarının da etkisi ile sosyoloji bilimine ilginin sosyalizm, komünizm, anarşizm veya feminizm gibi ideolojilerden her ne kadar kaçınsa da artmış olduğu görülmektedir (Aktaran: Toprak, 2014, s. 66). Gustave Tarde’den, toplumsal olguların bireyden bağımsız şekilde, yani bireyin isteğı, iradesi ve onayı olmadan oluştuğunu ve bireyin bu olgulara uymaya zorlandığını ifade ederek ayrılan Emile Durkheim’in, sosyolojinin psikoloji biliminden tam bağımsız şekilde ayrılması gerektiğini belirtmekte olduğu ve Ziya Gökalp’in de Durkheim sosyolojisinden etkilendiğı bilinmektedir (Toprak, 2014, s. 72). Gökalp’e (2016) göre “Medeniyet topluluğı bir ‘çarşı esnafı’ şeklinde başlar. Çarşıda terzi, kunduracı, fırıncı, tuhafiyeci gibi meslek mensupları yalnız kendi menfaatleri için çalışırlar. Ne var ki bunların kendi menfaatleri için yaptıkları çalışmalardan ‘kamu yararı’ meydana gelir” (Gökalp, 2016, s. 34). Gökalp’in bu toplumsal yaşayış ve toplum kültürü ile ilgili tanımlamasının hem bir iş bölümü yapılanmasına hem de bütünün yararına gelişen bir toplumsal dayanışma durumuna işaret ettiğı düşünülmektedir. Tuğluoğlu’na (2005) göre de İttihat ve Terakki başta Narodniklere yakinken sonrasında Gökalp’in dayanışmacılık akımını savunmaya başlayıp halkçılık akımının öncüsü olmuşlardır (Tuğluoğlu, 2005, s. 102). Dayanışmacılık, tesanütçülük ya da solidarizm şeklinde farklı isimlerle anılan kavramın giderek İttihatçilerin ve daha sonrasında tek partili Türkiye’nin içselleştirdiğı bir fikir akımı haline geldiğı, Gökalp’in ‘Yeni Mecmua’ dergisinde sıkça yer verdiğı bu kavramın Mustafa Kemal Atatürk için bir ilham kaynağı ve halkçılık ilkesinin temeli olduğu bilinmektedir (Toprak, 2014, s. 222-226). İsminin içerisinde dahi “Halk”

kelimesinin geçtiği partinin, 1923 tarihli Halk Fırkası Nizamnamesinde belirlenen siyasi çerçevesinin halkçılık yaklaşımı olduğu bilinmektedir (Doğan, 2019, s. 139).

Özünde dayanışma fikrini barındıran Halkçılık ilkesi ile kurulmuş olan Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Birinci Meclisinde herhangi bir muhalif kesimin bulunmadığı, potansiyel muhalif seslerin ustalıkla bertaraf edildiği bilinmektedir. İmparatorluktan çıkıp yeni bir rejime evrilen Türkiye'de bu durumun zorunluluktan kaynaklandığı ve dünyada Polonya, Avusturya, İspanya gibi Avrupa ülkelerinde de benzer durumların yaşandığı belirtilmektedir (Ortaylı-Küçükkaya, 2012, s. 61-62). Kışlalı'ya (2021) göre de benzer şekilde İtalya, Portekiz, Japonya gibi ülkelerde katılımcı bir demokrasinin olmadığı ve sonrasında demokrasiye geçiş yapmış olan Almanya gibi ülkelerin de kendiliğinden bir dönüşümle değil savaşın mağlubiyetinden sonra dayatılan şekilde demokrasiye geçtiği bilinmektedir (Kışlalı, 2021, s. 23). Yine de kendisine herhangi bir muhalefet kanadı oluşmasının önünü baştan alan bir yapılanmanın, halkın tek temsilcisi olarak kendisini gördüğü düşünülmektedir. Böylece Halkçılık ilkesini hem parti isminde hem de parti nizamnamesinde kullanan yapının kurucusu Mustafa Kemal'in ve Kemalist ideolojinin, Ali Suavi, Yusuf Akçura, Ziya Gökalp gibi Genç Osmanlılar geleneğinden gelen İttihat ve Terakkicilere benzer şekilde Türkiye siyasetine popülist politika ürettiği söylenebilmektedir. Çünkü dönemsel olarak ele alınması gerektiği belirtilen bu durumun, dönemin şartları sebebi ile oluştuğuna kanaat getirebilmek için günümüz koşullarında var olmaması gerektiği düşünülmektedir.

Popülizmin ve popülist söylemlerin sağ ve sol ideoloji olarak ayrılması gerektiğinin, popülizmin bir ideoloji değil bir siyasi söylem üretim aracı olduğunun savunulduğu bu çalışmanın devamında, 22 Temmuz 2007 Milletvekili seçimlerinde İstanbul Milletvekili ve sonrasında CHP Genel Başkanı seçilen Kemal Kılıçdaroğlu (chp.org.tr, 2023) özelinde CHP'nin Halkçılık fikri üzerinden popülist söylemlerine 2000'li yıllarda da devam ettiği, toplumda “ezilen halk” ve “seçkinler” şeklinde yaratılan antagonizmayı söylemleri ile beslediği, halkın sözcüsü ve temsilcisi olduğu şeklindeki beyanlarını devam ettirdiği durumlara örnekler verilecek ve bu örnekler incelenecektir. Aynı şekilde, CHP'nin muhalefet kanadında bulunduğu AK Parti iktidarı döneminde AK Parti Lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemleri incelenecek ve iki liderin popülizm bağlamında söylem karşılaştırmaları yapılmaya çalışılacaktır.

4.2. Araştırmanın Amacı

Literatürde popülizmin tanımlanma çabasına bağlı olarak bu çalışmanın amacı popülizmi genel kabul gören bir tabana yerleştirmeye çalışmaktan öte, öncelikle popülizmi niteleyen olumsuz algının yanlışlığına dikkat çekebilmektir. Bu bağlamda çalışmanın diğer amaçları popülizmin bir ideoloji olmaktan uzak bir söylem üretim aracı ve siyasi strateji olduğunu ayrıca sağ ve sol ideolojilerde ayrı ayrı ele alınamayacak esneklikte her iki ideolojide de ortak temalar üzerinden inşa edilebildiğini gösterebilmektir.

4.3. Araştırmanın Problemi

Çalışmada popülizm üzerine yapılan tartışmalar ve incelenen yaklaşımlar sonucu literatürde kavramın sağ ve sol ideolojilerdeki kullanımının her iki ideolojinin birbirine karşı var olan perspektifinde olumsuz şekilde var olduğu görülmüştür. Literatürde aynı zamanda popülizmin sağ veya sol şeklinde keskin sınırlar ile birbirinden ayrıldığı ve söylemlerin sağ-sol popülist söylem şeklinde ayrıştığı görülmektedir. Literatürdeki bu bulgulara rağmen popülizm kavramının hem sağ hem de sol ideolojilerde ortak bir kullanım durumuna sahip olduğu düşünülmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın hipotezleri:

H1: Popülizm kavramı hem sağ hem de sol ideolojilerde kullanılabilen bir söylem üretim aracı mıdır?

H2: Siyasi liderler söylemlerini üretirken sağ veya sol popülist özellikleri ortak şekilde kullanma esnekliğine sahipler midir?

H3: Bu hipotezlerin doğrulanması halinde popülizmi bir ideoloji olarak ele almak mümkün müdür?

şeklinde belirlenmiştir.

4.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada Türkiye siyasetinde eşzamanlı dönemde siyasi hayatına devam eden sağ ideoloji ve sol ideolojiye ait iki liderin konuşmalarını söylem analizi yöntemi ile analiz etmek amaçlanmaktadır.

4.5. Araştırmanın Önemi

Çalışmanın önceki bölümlerinde belirtildiği üzere popülizm kavramının üzerine literatürde genel kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır.

Popülizm kavramı bağlamında son dönemlerde literatürde yer alan yüksek lisans tezleri incelendiğinde Türkiye’de yükselen sağ popülizmin genç kadınlar üzerindeki etkilerinin araştırıldığı “Türkiye’de Patriarkanın Yeni Hali: Sağ Popülizm, Neoliberalizm, Siyasal İslam Üçgeninde Genç Kadın Öznelliği (Gedik, 2023), göçmenlerin ülkede yaratmış olduğu etkileşimlerin incelenmeye çalışıldığı “Suriyeli Göçünün Türkiye’deki Etkileri: Milliyetçilik, Popülizm ve Güvenlik” (Yıldırım, 2023), Türkiye’de merkez sağ olarak genel kabul gören iki partinin popülizm bağlamında incelendiği “Türkiye’de Siyasal Popülizm: Demokrat Parti Ve Adalet ve Kalkınım Partisi” (Aslan, 2023), popülizm olduğu varsayılan bir siyasi lider örneğinin incelendiği “Türk Siyasal Hayatında Popülizm: Tansu Çiller Örneği” (Kutlugün, 2023), sağ popülizmin iki farklı ülke özelindeki etkilerinin incelendiği “Sağ Popülizmin Politik Ekonomisi: İsveç Demokratları Ve Fransa Ulusal Birlik Partileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme” (Topyıldız, 2023) gibi tezlerin var olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde çalışmaların popülizmi, bu çalışmanın araştırmanın yapılma amacını da oluşturan şekilde yüksek oranda sağ ideoloji ile özdeşleştirdikleri görülmüştür. Ayrıca çalışmaların incelenmesi sonucu popülizmi, yine bu çalışmanın yapısına sebep olacak şekilde olumsuz niteliği ele aldıkları görülmektedir.

Popülist söylemlerin karşılaştırmasının yapıldığı çalışmalar incelenmeye çalışıldığında, Birgün ve Yeni Akit isimli iki gazetede yer alan ve popülist olduğu varsayılan söylemlerin incelendiği “Türkiye’de Medya Popülizmi: Birgün ve Yeni Akit Gazeteleri Üzerine Söylem Tarihsel Çözümleme” (Doruk Şahin, 2023) isimli doktora tezinin literatürde yer aldığı görülmektedir. İlgili çalışmada da üretilen söylemler sağ ve sol popülist söylemler olarak ele alınmış, birbirinden keskin ve net hatlar ile ayrılmıştır. Ayrıca çalışmada yine popülizmin olumsuz niteliğinin önplana çıkarıldığı görülmektedir. Karşılaştırmalı araştırmanın yapıldığı bir diğer araştırma olan “Popülizmin Siyasal İletişim Kapsamında Kullanımı: Yerel Siyasal Aktörlerin Twitter Hesaplarının Karşılaştırmalı İncelemesi” (Akdeniz, 2022) isimli yüksek lisans tezinde ise popülizmin sağ ideoloji veya sol ideolojiye ait oluşunu sorgulamaksızın ilgilil siyasi aktörler tarafından kullanılıp kullanılmadığının analiz edildiği görülmektedir. Diğer bir

karşılaştırmalı örnek olarak “Batı Avrupa’da Siyasetin Yeni Dinamikleri: İngiltere Ve Almanya’da Sağ ve Sol Popülizm” (Koçer, 2022) isimli yüksek lisans tezi incelendiğinde popülizm kavramını oluşturduğu düşünülen dinamiklerin ilgili ülkelerde yer alıp almadığının araştırıldığı ve popülizmin yeniden sağ ve sol ideolojilerde ayrı ayrı ele alındığı görülmektedir.

Bu çalışmaya benzer şekilde kuramının temelini Laclau’cu bakış açısının oluşturduğu görülen “Sağ Ve Sol Popülizm: Fransa Örneği Üzerinden Karşılaştırmalı Bir İnceleme” (Göksu Şahin, 2020) isimli yüksek lisans tezi incelendiğinde ise çalışmanın amacının Laclau’nun savını destekler şekilde popülizm kavramının tamamen sağ ideoloji veya tamamen sol ideolojiye ait bir kavram olamayacağını gösterebilmek olduğu görülmektedir. Bu amaçla Fransa’daki sağ ve sol ideolojiye ait olan iki parti incelemesinin yapıldığı bu tezde popülizmin her iki alanda da kullanıldığı kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Tüm bu ve benzer çalışmalar incelendiğinde bu çalışmada, literatürde yapılan sağ ve sol popülist söylem, parti, lider karşılaştırmalarına benzer şekilde popülizmin hem sağ hem de sol popülist aktörler tarafından kullanıldığı kabul edilmekle birlikte çalışmanın literatürdeki çalışmalardan farklılaştığı nokta ve önemi sağ popülizme ait olduğu iddia edilen söylemlerin sol ideolojilerde, sol popülizme ait olduğu iddia edilen söylemlerin sağ ideolojilerde kullanıldığını ve bu nedenle popülizm kavramının sağ ve sol olarak keskin ve net sınırlar ile birbirinden ayırmanın mümkün olamayacağını göstermesidir.

4.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma Türkiye siyasal hayatından farklı popülist örnekleri içermesine ek olarak, spesifik olarak sınırlılıklara tabi olmak zorundadır. Bu bağlamda çalışmada Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişin halk oylamasına sunulduğu 16 Nisan 2017 tarihi baz alınarak sağ ve sol ideolojiye ait olan iki farklı liderin söylemlerine yer verilmiştir.

Araştırmanın sınırlılıklarının belirlenmesinde referandum etkinliğinin popülist söylemin başat özelliklerinden biri oluşu ve 2017 yılında bir referandum uygulamasının gerçekleşmesi etkili olmuştur. Bu bağlamda liderlerin referandum sürecinde benzer zamanlarda benzer konular üzerinden söylem ürettiği düşünülmektedir. Aynı zamanda liderlerin Recep Tayyip Erdoğan ve Kemal Kılıçdaroğlu olarak seçilmesi Türkiye

siyasetinin son 20 yılının iktidar ve ana muhalefeti olarak ön plana çıkmaları olarak gösterilebilmektedir.

Araştırmada sağ ve sol ideolojiye ait olan diğer liderlerin spesifik olarak dışarda bırakılmasının nedeni ilgili liderlerin konuşmalarında özellikle birbirlerine yönelik söylemlerde bulunduklarının düşünülmesidir.

4.7. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Veri toplama araçlarının Literatür Araştırması ve Video özelinde Döküman İnceleme şeklinde belirlendiği bu çalışmanın evreni iki farklı liderin dijital ortamda bulunan videolardır.

Bu videolar içerisinden Recep Tayyip Erdoğan'ın 2017 yılı içerisinde yapmış olduğu Toplu Açılış Töreni konuşmaları ile Kemal Kılıçdaroğlu'nun 2017 yılı içerisinde yapmış olduğu Adalet Yürüyüşü konuşmaları örneklem olarak seçilmiştir. Recep Tayyip Erdoğan'ın Toplu Açılış Töreni konuşmalarının seçilme nedeni kendisinin parti lideri olarak katılım sağladığı bu konuşmaları seçim mitingi şeklinde kullanıyor olduğunun düşünülmesidir. Kemal Kılıçdaroğlu'nun Adalet Yürüyüşü konuşmalarının seçilme nedeni ise yürüyüş, grev, oturma eylemi gibi söylem araçlarının sol ideolojinin temsil edildiği söylemler olduğunun düşünülmesidir.

4.8. Recep Tayyip Erdoğan ve Toplu Açılış Törenleri ile Kemal Kılıçdaroğlu ve Adalet Yürüyüşü Örneklerinin Söylem Analizi

Liderlerin demeçlerinin popülizm kavramı bağlamında yapılmaya çalışılacak olan söylem analizine geçilmeden önce literatürde yer alan söylem analizi tanımlarına kısaca yer vermenin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Söylem Analizi sözlü ya da yazılı metinlerin içerisinde barınan satır arası anlamların, metinler üzerinde betimsel analizler yapıldıktan sonra değerlendirildiği yöntemdir (Sığrı, 2021, s. 288). Çünkü söylemin yalnızca metinlerin içerdiği bir kavram olduğu söylenememekte; söylemin metinlerarası şekilde inşa edildiği söylenebilmektedir (Oğuz, 2008, s. 54). Şahin'e (2017) göre de söylemin direkt olarak dil ve dilin kurmuş olduğu pratikle ilgili bir durum olduğu söylenemez. Ona göre söylem kendi içerisinde dilden bağımsız pratiğe sahip bir öznedir (Şahin, 2017, s. 129). Başka bir deyişle söylem araştırmalarının yalnızca söylenenleri baz alan yüzeysel bir analiz olmadığı

bilinmektedir. Dilin sosyo-kültürel şekilde toplumu inşa eden bir yapıda olduğu aynı şekilde toplumun da dili kullanarak sosyo-kültürel yapısını kurduğu söylenebilmektedir. Bu nedenle de söylem analizi, toplumdaki bu kültürel inşaları anlayabilmek ve farkı bir bakış açısı ile yorumlayabilmek üzere gelişmiş bir nitel araştırma yöntemidir (Çelik-Ekşi, 2008, s. 115). Bovin'e göre araştırma sürecinde araştırmacı verilerini kategorilere ayırmakta, yorumlama aşamasında bu veriler ve verilerin ilişkilerini yorumlamaktadır. Yani bu aşamada araştırmacı elindeki veriler üzerinden yorumlayıcı bir okuma yapmakta ve bu yorumun sonucu ile araştırmasının nedeni olan soruya cevap aramaktadır (Aktaran: Sığrı, 2021, s. 286). Söylemlerin bu işlevi ile nitelik açısından verileri çözümlemeye etkili bir birim olduğu bilinmektedir. Söylemlerin analizinin, bu bağlamda yalnızca dilin metinde biçimsel olarak nasıl kullanıldığının araştırılması ve çözümlenmesi değil, araştırmada sorun olarak ele alınan durum ile olan ilişkisini ortaya çıkarmak anlamına geldiği, dilin burada yalnızca bir araç olduğu bilinmektedir (Geray, 2004, s. 162). Van Dijk'a göre Söylem Analizinde ideoloji, güç, hegemonya, siyaset gibi konular üzerinden gelişen sorunların ele alınıp incelendiği yaklaşım ise Eleştirel Söylem Analizi (ESA)'dır. ESA'da güç ilişkileri, toplumsal inşalar, kimlikler gibi üst başlıkların toplumsal düzene ne şekilde ve hangi şekillerde yansıdığı ele alınmaktadır (Aktaran: Çelik-Ekşi, 2008, s. 113). ESA'nın temelini oluşturan eleştirel dilbilimin ise metinlerin içerisindeki örtük anlamı çıkarırken sistemsal bir şekilde çalışması gerektiği bilinmektedir. Kavram bunu yaparken, kozmetik reklamlarında bilimsel kelimelerin kullanılması veya siyasi metinlerde işletme kelimelerinin kullanılması gibi örneklendirilecek *Leksilon* kavramına; herhangi bir haberde olayın öznesine dikkat çekmemek adına metindeki fiilin edilgen şekilde kullanılması anlamına gelen *sentatik dönüşümler* kavramına, metinde bulunan konuşma eylemleri ve sıra alma gibi durumların da güç/iktidar ilişkisinin boyutunu ifade edişine işaret etmektedir (Geray, 2004, s. 163-164). Van Dijk'a göre Eleştirel Analizi yapabilmek için gerekli 6 adımın var olduğu bilinmektedir. Bunlardan ilki incelenen metnin başlık ve temel önermelerinin analizidir. İkinci olarak kullanılan kelimelerin direkt ve dolaylı anlamları ve bu anlamların önermeler ile olan ilişkileri gelmektedir. Üçüncü olarak kelimelerin örtük anlamlı yapılarının geleneksel yapıları ile arasındaki ilişki incelenmektedir. Dördüncü olarak belirlenmiş dilbilimsel tercih edişlerin, beşinci olarak sosyo-kültürel, siyasi ve tarihsel bağlamların ve son olarak iletişim olayının gerçekleştiği anda var olan etkileşimler yani bağlamların incelenmesidir. Yine de Van Dijk'a göre bu analiz semasının uygulanması ESA'nın var olan probleme yönelik hazır ve standart bir yöntem

olamaz. Çünkü bunu yapabilmenin kurallara bağlanmış kesin ve net bir yolu bulunmamaktadır (Şah, 2020, s. 218-219). Van Dijk'ı destekler şekilde Gee ve diğerleri de söylem analizinin belli başlı bir kuram, yöntem ve uygulama şeklinden oluşan bir kurallar bütünü olmadığını ve tanımlanmasının zor olduğunu belirttiği iletilmektedir (Aktaran: Punch, 2020, s. 215).

Çalışmanın bir sonraki bölümünde kullanılacak olan veriler, çalışmanın problemi olan popülizmin bir ideoloji olmadığı, siyasi bir söylem üretim aracı olduğu ve çalışmada savunulduğu şekilde, bu duruma bağlı olarak sağ veya sol siyasetin popülizmi kullanmak konusunda eleştirilemeyeceği fikri çerçevesinde, ESA'nın tanımı ve yorumu açık analiz özelliği ile analiz edilmeye çalışılacaktır.

4.8.1. Toplu açılış törenlerinde Recep Tayyip Erdoğan'ın eleştirel söylem analizi

Çalışmanın hazırlandığı yıla değin, iktidarının 21. yılına erişmiş olan AK Parti'nin iktidarı ele geçirme ve sürdürme başarısının nedeninin kendinden önceki başarısız koalisyonlar hükümeti formu olduğu düşünülmektedir. Bu başarısız koalisyonlar hükümeti formunun sahip olduğu, farklı ideolojilerin bir arada bulundurma özelliğinin hem reformlar hem de sermayeyi elinde bulunduran kesimin tutumları üzerinde olumsuz etkilere neden olduğu bilinmektedir (Aydın, 2017, s. 117). AK Parti'nin sağlamış olduğu tek parti iktidarının da bu güvensizlik ortamına tezat şekilde kamuoyuna güven sağladığı ve iktidarı tekrar tekrar bu şekilde elde ederek bir iktidar döngüsü oluşturduğu söylenebilmektedir. Ayrıca kurulduğu günden bugüne değin seçimleri en yüksek oy oranı ile kazanan parti olduğu ve bu özelliği ile de ülke gündemini kendi söylemleri ile belirlemeye katkı sağladığı da bilinmektedir (Karakaya ve Er, 2023, s. 120).

AK Parti'nin kuruluşundan bu yana Genel Başkanlığını yürüten Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemlerini inşa edişi ve halkla bir araya gelişinde kullandığı retorik özelliklerin, partinin 21 yıldır süren iktidar başarısına olan katkısı, şüphesizdir. Analizi yapılmaya çalışılacak olan diğer bileşen Kemal Kılıçdaroğlu'nun Adalet Yürüyüşü 2017 yılında gerçekleştiği için, zamansal olarak benzerlik adına Recep Tayyip Erdoğan'ın 2017 yılına ait 16 videodan oluşan toplamda 8 saatlik toplu açılış töreni konuşmaları, popülizm ve popülist siyaset bağlamında incelenecektir.

Konuşmalar genel hatları ile incelendiğinde öncelikle popülizmin ve popülist söylemin var olmak için bir karşıtlık, ikilik yaratması gerektiği savını destekleyen cümlelerin sıkça yer aldığı görülmektedir. Ayrıca konuşmalara genel bir çerçeve çizilmesi gerekirse örneğin, Erdoğan'ın konuşmasını yapmak için gittiği her il için, o ile özel bir halk şiiri, ilin yetiştirdiği bir halk ozanı, bir siyasetçi veya o ile ait yerel bir türkünün sözlerine yer verip, halka bu eseri bilip bilmediklerini sorduğu görülmektedir (TRT Haber, 2017). Erdoğan'ın bu söylemi ile ziyaret etmek için gittiği ilin yerli halkına, kendinin de onlardan biri olarak yerel kültürü hakkında detaylı bilgiye sahip olduğuna işaret ettiği söylenebilmektedir. Bu durumun popülist liderin halktan biri olma, halkın sesi olma gibi özelliklerine yerinde bir örnek olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde, Erdoğan'ın her konuşmasını belirlenmiş kelimelerle oluşturulmuş aynı söylem ile bitirdiği görülmektedir. Bu konuşma Tek Millet, Tek Devlet ve Tek Vatan üçlemesinin hatırlatılması sonrası Türk Bayrağı tasviri üzerine oluşmuş bir konuşmadır: “Bayrağımız... Rengi şehidimizin kanı, hilal bağımsızlığımızın ifadesi, yıldız şehidimizin ta kendisi”, “Bir olacağız, iri olacağız, kardeş olacağız. Hep birlikte Türkiye olacağız” şeklinde kalıplaşmış olan konuşmanın Van Dijk'in işaret ettiği şekilde ESA'da yer alan “başlıkların incelenmesi”nin önemine işaret ettiği düşünülmektedir. Aynı dönemlerde aynı söylemlere maruz kalan bireylerin ise aynı düşüncelerin, aynı imgelerin, aynı söylemlerin karşısında tekrarların yarattığı karmaşa sonucu uyutucu bir etkiye kapıldığı ve bu durumun da kişiyi siyasi propagandaya hazırladığı bilinmektedir (Uçkaç Altun, 2010, s. 31). Erdoğan'ın siyasal retorik oluştururken sıkça faydalanılan ve farklı ideolojiler için “Özgürlük, eşitlik, kardeşlik” veya “Biz insanlarımız için, insanlık için ve Allah için çalışıyoruz” gibi şekilde örneklendirilebilecek “Üçleme Kuralı”na (Devran, 2010, s. 54) uyan bir söylem örneği olarak “Tek millet, tek devlet, tek vatan” söylemini ürettiği düşünülmektedir. Ayrıca her konuşmada tekrar eden bu kalıbın popülist liderin ülke içinde ve dışında yer alan muhaliflere karşı geliştirilmiş popülist bir söylem olduğu da söylenebilmektedir. Aynı şekilde Erdoğan'ın ziyaret ettiği her ilde özel olarak konuşmasının sonunda, partinin seçim çalışmaları ile özdeşleşmiş olan şarkı sözünü bulunduğu ilde, örneğin “Bana her şey sizi hatırlatıyor. Bana her şey Afyonkarahisarlıları hatırlatıyor” şeklinde uyarladığı görülmektedir (Yeni Şafak, 2017). Kısaca Erdoğan'ın konuşmalarında özellikle tekrarlayan şekilde belli kavramlara yer verdiği görülmektedir. Bu durumun da Fiske'nin kültür veya alt kültürün tüm üyeleri tarafından kabul edilmiş bir ortak anlama sahip olan “Kod” tanımına işaret ettiği düşünülmektedir (Fiske, 2003, s. 37). Erdoğan'ın konuşmalarında

kullandığı söylemleri hem kendi hem de hitap ettiği kitlede ortak anlam ifade edecek şekilde inşa ettiği görülmektedir. Çünkü yine Fiske’ye göre kodlar ve kültür arasında bir etkileşim söz konusudur. Toplumsal ve iletişimsel görevleri vardır. Bu görevleri uygun medya ve iletişim kanalları aracılığıyla yerine getirmektedirler (Fiske, 2003, s. 92). Erdoğan’ın da bu konuşmalarında hitap ettiği kitle ile arasında uygun ve ortak kodları inşa ederek etkileşim yarattığı düşünülmektedir.

Genel çerçevesi çizilmeye çalışılan konuşmaların çeşitli illere göre incelemesi yapıldığında ise, çalışmada 2017 yılı konuşmaları ele alındığı için 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleşen 18 Maddelik Anayasa Değişikliği Referandumu özelinde Erdoğan’ın, özellikle referanduma “evet” diyecek kişi grupları veya “hayır” diyecek kişi grupları üzerinden söylemler geliştiği görülmektedir. Erdoğan’ın referandum üzerinden gerçekleşen konuşmalarının çalışmaya, referandum uygulamasının başlı başına popülist bir uygulama olması sebebi ile de içerik ve nitelik olarak olumlu katkı sağladığı düşünülmektedir.

Mersin, Sancaktepe Toplu Açılış Töreninde Erdoğan’ın konuşmasına “Çok değerli kardeşlerim! Siz nasıl 16 Nisan’ı iple çekiyorsunuz, birileri de her gece kabus görüyor. İçeride-dışarıda kabus görüyorlar” şeklinde başladığı görülmektedir. Bu cümlesinde yer alan “birileri” kelimesi ile bir muhalif yarattığı ve onunla kurduğu karşıtlık üzerinden söylem geliştirdiği görülebilmektedir. Hem “içeride” hem de “dışarıda” şeklindeki ifadelerinin de ülke içindeki ve dışındaki muhaliflere işaret ettiği görülmektedir. Ötekiliğin inşa edilmesi ve meşru olarak tanınmasının ötekiliğin öznesi ile gönüllülük durumunu zorunlu kılmadığı bilinmektedir (Arditi, 2009, s. 41). Bu bağlamda Erdoğan’ın bir toplu açılış töreninde kullandığı bu söylemin Müller’in popülist iktidarların kendi iktidarını meşrulaştırmak adına süreklilik arz eden bir kriz ve öteki tarafından tehdit edilme durumu yaratma özelliğine (Müller, 2021, s. 61) işaret ettiği düşünülmektedir. Aynı konuşmada Erdoğan’ın “Sevgili Peygamberimiz ne buyuruyor? dedikten sonra ilgili hadisin önce Arapçasını söyleyip sonra Türkçe olarak ‘Kişi sevdikleri ile beraberdir’ ve ‘Rabbim bizi ebedi alemde de livaü’l hamd ismi ile müsemma sancağı altında Sevgili Habibi ile haşır etsin’ dediği görülmektedir (Mersin Gündem, 2017). Her iki söylemin de Weber’in karizmatik kült liderin gücünü ve iktidarını ilahi olarak Tanrı’dan kazandığı, dinle bütün, birleşmiş bir imajı olduğu özelliğine işaret ettiği düşünülmektedir.

Erdoğan'ın Hatay Toplu Açılış Töreninde sözüne “Hatay, tarihin her döneminde olduğu gibi bugün de kardeşliğin şehri olduğunu göstermiştir. Hatay, bu kavramı dillerinden düşürmedikleri halde fiiliyatta yanından bile geçemeyenlere medeniyet şehri olduğunu göstermiştir” (Gelincik4089, 2017) diyerek başladığı ve konuşmasında yine görünmez bir muhalif ima ettiği görülmektedir. Bu cümlesinde Erdoğan kardeşliği bilenler ve bilmeyenler şeklinde bir antagonizma kurmuştur. Devam ettiği “Medeniyetin öyle sözle, şekille değil mağdurlarla ve mazlumlara el uzatarak, kucak açarak, yaşatarak mümkün olduğunun ispatı işte burasıdır” (Gelincik4089, 2017) cümlesi ile de toplumdaki ezen-ezilen ikiliği üzerinden bir söylem geliştirmiştir. Hatay özelinde kendilerinin mazlumun ve mağdurun yanında olduklarına işaret etmektedir. Bu söyleminde de popülizmin mağdur halk-ezici seçkinler bileşenini kullandığı söylenebilmektedir. Moffitt'e göre “ezilenler” argümanını sol popülizmin söylemlerinde kullandığı iddiasına karşın (Moffitt, 2022, s. 60) Erdoğan'ın söylemlerinde sıklıkla ezilen halk-elit seçkinler argümanını kullanıyor oluşunun popülizmin bir ideoloji değil bir söylem üretim aracı olduğu ve hem sağ hem de sol ideolojilerde kullanılma iddiasını güçlendirdiği düşünülmektedir. Mağdur halk-ezici seçkinler argümanını devam ettirir şekilde halka mal olmuş ozanlardan da örnek veren Erdoğan konuşmasına Yunus Emre'nin “Mazlumun ahı indirir şahı. Her şeyin bir vakti vardır” sözünü örnek vererek “Evet, İdlib'deki ve diğer bölgelerdeki mazlumların ahı bir gün mutlaka o zalim şahları yerinden indirecektir. O devlet terörü estirenleri yerinden indirecektir” (Gelincik4089, 2017) şeklinde devam etmiştir. Buraya kadar devam eden konuşmalarında bir zalimlik mazlumluk ikiliği kuran Erdoğan'ın kurmuş olduğu bu ikilikte “Bize düşen görevin elimizdeki imkanları sonuna kadar kullanarak mazlumların yanında yer almak olduğunu biliyoruz.”, “Dünyada fakir fukaraya, garip gurebaya elini uzatan bir numaralı ülke hangi ülke biliyor musun? Türkiye, Türkiye... Bu millet” (Gelincik4089, 2017) şeklindeki beyanı ile kendini ve kendi ülkesini mazlumu zalimden kurtaracak olan kahraman lider şeklinde inşa ettiği görülmektedir. Popülist siyasette liderin özel olarak bir karizmaya sahip olmasa bile hitap ettiği insanların özü ile bir ortak bağ yaratması gerektiği bilinmektedir (Müller, 2021, s. 52). Bu bağ Erdoğan'ın zulme uğrayan halkın yaşadığı durumu onların “garip, gurebalığını” işaret ederek anladığını ve kendi liderliğinde ülkece bu mazlum halkın yanında olacağını belirterek kurduğu görülmektedir. Zalimlik ve mazlumluk söylemleri üzerinden oluşan bu söylemlere ek olarak konuşmasının devamında İdlib'i kast ederek “Suriye rejiminin orada yaptığı vahşi katliamı gördünüz, değil mi? Günahsız, suçsuz savunmasız çocukların, kimyasal

silahlarla, konvansiyonel silahlarla nasıl katledildiğini gördünüz, değil mi?” (Gelincik4089, 2017) şeklindeki beyanı ile Suriye özelinde bir muhalif inşa ettiği söylenebilmektedir. Devam eden konuşmasında oluşturulan muhalifin bu kez “Türkiye’nin hem kendi güvenliği hem bölgenin huzuru için mücadele ettiği terör örgütlerini koruma kalkanına alanlara yazıklar olsun. Halkların Demokratik Partisi (HDP), Partiya Yekitiya Demokrat (PYD) bunlar birbiriyle danışıklı dövüş yapıyorlar. Yekineyen Parastina Gel (YPG) aynı şekilde” (Gelincik4089, 2017) şeklindeki söylemi ile iç ve dış terör örgütleri olduğu görülmektedir. “Suriye’nin geleceğine binlerce kilometre öteden gelip burada kendi politik hesaplarının kavgasını verenler değil Suriye halkı karar versin diyoruz” (Gelincik4089, 2017) söyleminde ise halkı yüceltme, halka yönelme durumunun var olduğu görülmektedir. Konuşma metninin 16 Nisan referandumu başlığı kısmına geldiğinde ise popülist söylemin en belirgin özelliği olan antagonizmayı başarılı şekilde kurduğu görülmektedir. Kurulan bu antagonizmaya örnek olarak “Hatay 16 Nisan’da Büyük Türkiye için ‘Evet’ diyor mu? Halep’teki, İdlib’teki, Musul’daki insanlık suçlarını işleyenlerin ve onları destekleyenlerin kulakları işte sizin sesinizle Allah’ın izniyle çınlayacaktır. Büyük millet için büyük devlet diyor muyuz?” (Gelincik4089, 2017) şeklindeki konuşması gösterilebilmektedir. Siyasetçinin siyasal retorik oluştururken özellikle kararsız seçmeni kendi tarafına çekmek ve bir bütün yaratmak amacıyla söylemlerinde “Bütün Türkiye”, “Herkes” gibi kelimelere yer verdiği bilinmektedir. Çünkü kararsız seçmenin toplumda azınlıkta veya yalnız kalma korkusu yaşayarak çoğunluğun tarafında olmak isteyeceği bilinmektedir (Devran, 2010, s. 51). Erdoğan’ın da bu konuşmasında söylemini oluştururken “Türkiye’nin toprakları” diyerek bütün ülkeyi ele aldığı, “Sizin sesinizle” diyerek tüm seçmeni, “Büyük millet” derken yine ülkenin genelini işaret ettiği düşünülmektedir. Ayrıca konuşmasında referandumda ‘Evet’ diyecek olan kişilerin ülkesinin güçlü, büyük ve istikrarlı bir şekilde yönetilmesini isteyen, teröre destek vermeyen kişiler olduğunu işaret ettiği görülmektedir. Kurduğu antagonizmanın diğer yanında bulunan kişileri ise Kandil ve İmralı’nın da “Hayır” dediğini belirterek, onlarla ortak bir zemine oturttuğu görülmektedir. Kandil, İmralı ve “Hayır” diyecek olan seçmen arasındaki ilişkiyi kurarken “Peygamberimizin bir sözü var. Ne diyor? Kişi sevdikleri ile beraberdir” (Gelincik4089, 2017) şeklinde Tanrısal bir güçten referans almaktadır. Bu duruma ek olarak AK Parti’nin popülist söylemlerini din çerçevesinde üretirken Sunni-İslam ile sosyal talepleri eklemleyerek bir halk inşası kurduğu bilinmektedir (Ateş, 2017, s. 120). Bu özelliği ile Peygamber’in sözlerinden referans alan Erdoğan’ın Sunni-İslam’a

eklemlenen sosyal talepler neticesinde kurmuş olduğu halkla din, Peygamber gibi söylemler üzerinden bağ kurmaya çalıştığı söylenebilmektedir. Referandumda ‘Hayır’ diyecek olan tarafı bu şekilde inşa eden Erdoğan’ın seçimi kazandıktan sonraki izleyeceği tavrı “Biz İzmir’den denize dökenlerden değiliz. Biz onlar gibi yapmayız. Biz bunlara inşaallah güzel bir demokrasi müzesi kuracağız ve orada bazı objelerle beraber onları tarihe emanet edeceğiz” şeklinde ifade ettiği görölmektedir. Bu durumun da popülist liderin kendini bir temsilci olarak değil demokrasinin direkt bir bileşeni olarak gördüğü iddiasını (Arditi, 2010, s. 73) desteklediğı düşünölmektedir. Popölizmin sağ veya sol siyasetin tekeline alınamayacağı iddiasını yeniden destekler şekilde Erdoğan’ın bu konuşması Finchelstein’a göre popölizm kavramının hem demokrasinin meşruiyetini kabul etme konusunda hoşgörüsüz hem de kendi muhalefetini yaratmakta ve ona izin vermekte özgür olduğı (Finchelstein, 2021, s. 47) iddiasını güçlendirmektedir. Çünkü bu konuşmasında Erdoğan’ın muhalefetin varlığını, onun eksik demokrasi yeteneğı ile kabul ettiğı ve bu demokrasiyi ancak kendilerinin kurabilecek yetenekte olduğuna işaret ettiğı düşünölmektedir. Konuşmasında referandumda ‘Hayır’ oyu kullanacak kişileri ‘Kandil’, ‘İmralı’ gibi söylemlerle aynı düzleme oturttuğı söylenebilmektedir. Erdoğan’ın ‘Hayır’ oyu kullanacak olan kişiler ve terörizm arasında kurduğı bağa başka bir örnek de “Bölücü terör örgütü tüm imkanlarını seferber etmiş ‘Hayır’ kampanyası yapıyor. Öyle ki bunların güdümündeki parti artık bizim alamet-i farikamız olan Rabia’mız var ya, hani ‘Tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet’ diyoruz ya. Bundan rahatsız olmuşlar” şeklinde verilebilmektedir. Popülist liderin daha önce de belirtilen şekilde din ve sosyal talepleri eklemlendirerek inşa ettiğı gerçek halkı takiben vatan, millet, bayrak gibi kavramlara kutsallık atfettiğı bilinmektedir çünkü onlara göre etnik halk ile dini kimlik iç içedir (Yabancı, 2021, s. 4). Erdoğan’ın da bu söylemi ile halkı öncelikle inşa edip sonrasında belli kutsal değerler çevresinde konumlandırıdığı görölmektedir.

‘Hayır’ oyu kullanacak olan kesimle ilgili yaptığı “Bunlar İstanbul’da 1. Köprüye de ‘Hayır’ dediler. Bunlar 2. Köprüye, Fatih Sultan Mehmet Köprüsü’ne de ‘Hayır’ dediler” şeklindeki konuşması ile referandumda ‘Hayır’ diyecek olan kesimin ayrıca ülkenin kalkınması için yapılan ulaşım, alt yapı, bayındırlık gibi hizmetlere de karşı olduklarına işaret etmektedir. Erdoğan’ın bu konuşması ile toplumda oluşmuş yarıkları kendi iktidarlarının giderdiğini işaret ederek ‘Hayır’ diyen kesimi bu yolla toplumdaki seçkinci sınıf olarak gösterdiği söylenebilmektedir. Çünkü bu söylemi ile Erdoğan,

toplumun temel ihtiyaçlarından biri olan ulaşım sorununa çözüm bulmak için çalıştıklarını fakat ulaşımın olumsuz koşullarından etkilenmeyen ve bu duruma bir çözüm bulunmasının karşısında duran kesimi ‘Hayır’ diyenler olarak inşa etmektedir. Seçkincilik karşıtlığı söylemini daha da pekiştiren Erdoğan’ın aynı konuşmada Kılıdaroglu’nun Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) Genel Müdürü olduğu yıllardan örnekler verip “Ama onlar benim vatandaşına insan muamelesi yapmadılar. İlacımızı alamadık. Kuyruklarda ömür tükettik, öyle mi? Ah o günleri yaşadık biz. Biz onun dertlisiyiz...” (Gelincik4089, 2017) şeklinde konuşmasını devam ettirdiği görölmektedir. Popülistlere göre kriz durumları, yolsuzluklar, sistemlerdeki bozulmalar gibi durumların nedeni her zaman yalnız bırakılmış, itilmiş, kötü yönetime maruz kalmış halkın karşısında yer alan elit kişiler ya da elit düzendir (Moffitt, 2020, s. 74). Erdoğan’ın konuşmasında sözleri ile bu savı destekler şekilde popülist söylemini kurduğu görölmektedir. Arkasında bulunan dev ekrandan da Kemal Kılıdaroglu’nun 1998 yılında SSK Genel Müdürlüğü dönemindeki hastanelerden alınmış videoları halka izlettiği de görölmektedir. Aynı konuşmasında Erdoğan’ın “Ne diyor o güzel Hatay türküsünde? Bir dalda iki elma...” (Gelincik4089, 2017) şeklinde bir Hatay türküsünün sözlerini okuduğu ve bu söylemi ile halka olan yakınlığını, onlardan biri olduğunu, halkı yakinen tanıdığını, bildiğini işaret ettiği görölmektedir.

Erdoğan’ın benzer şekilde Karaman İli Toplu Açılış Törenindeki konuşmasına “Ne diyor o güzel Karaman türküsünde? Dur bakayım, arkasını getirebilecek misiniz? Aşamadım Karaman’ın İlinden. Ses gelmiyor! Kahve fincan kayar oldu elimden” diyerek yine bir türkü ile başladığı görölmektedir (Ak Parti, 2017). Burada kullandığı söylem ile türküyü ilde yaşayanlardan bile daha fazla hâkim olduğunu ve böylece kendisini yine halktan biri olarak inşa ettiği söylenebilmektedir. Karaman halkı için çalıştıklarını yine bir biz-öteki ikiliği üzerinden “Geçmişte Karaman’ı il yaptılar ama onu şanına yakışır hizmetlere kavuşturamadılar. Biz geçtiğimiz 15 yılda yaptığımız 12 milyar, bugünün rakamı, eski rakamla değerli kardeşlerim 12 katrilyon. Bu yatırımla Karaman’ın önüne yeni bir dönem açtık” (Ak Parti, 2017) şeklindeki söylemi ile kurduğu görölmektedir. Erdoğan burada kendi iktidarının hizmetini, geçmiş dönemin başarısızlığı üzerinden ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca söylemde rakamlara yer vermenin söyleme dikkat çekme ve söylemin inandırıcılığını sağlama özelliği bilinmekte (Devran, 2010, s. 56) ve Erdoğan’ın konuşmasında bu özellikten faydalandığı da görölmektedir. Karaman İlinde yapmış olduğu konuşmasının

devamında Erdoğan'ın "biz-öteki" antagonizmasını sıklıkla kullandığı görülmektedir. Bu duruma örnek olarak "Yedi düvele kafa tuttuk. Bu terör oluşumlarını birer birer yıkıp geçeceğiz", "Basar tekmeği geçiriz", "Mertlerin dayandığı, namertlerin kaçtığı günlerden geçiyoruz" (Ak Parti, 2017) şeklindeki konuşmaları gösterilebilmektedir. Popülist liderlerin, Erdoğan'ın örnek verilen bu konuşmalarını tanımlar şekilde kendilerini erkeksi ve saldırgan şekilde tanımlamaya yönelik davranışlar sergilediği de bilinmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2019, s. 82). Erdoğan'ın konuşmasında kullandığı "Basar tekmeği geçiriz" ifadesinin de aynı şekilde popülist liderin basit ve kaba bir dil kullanması özelliğine (Mudde ve Kaltwasser, 2019, s. 84) ve popülist siyasette halka başvurma'nın direkt ve acil şekilde gerçekleşmesi gerekliliğinden doğan "retoriğin kabalaşması" durumuna (Moffitt, 2020, s. 74) işaret ettiği düşünülmektedir. Ayrıca burada kullanılan söylemle Erdoğan'ın hem biz-onlar ikiliği yarattığı hem de kendisinin ve iktidarının muhtelif muhaliflere karşı mücadele halinde olduğuna işaret ettiği söylenebilmektedir. Terör üzerinden kurmuş olduğu antagonistik söylemi biz-öteki inşası ile birleştirdiği ve ana muhalefeti öteki konumuna yerleştirdiği "Ey Bay Kemal! Kudüs bizim ruh dünyamızın zaten başkenti. Ve bizim şu anda orada işgal altında olması hasebiyle oraya büyükelçilik tabelası asılamıyor ama bir defa fiilen orada bizim görevli olan büyükelçimiz var. Ondan da haberin yok" (Ak Parti, 2017) şeklindeki konuşmasında görülebilmektedir. Ayrıca "Bay Kemal" söyleminin söylem inşası oluşumunda kişinin imajını oluştururken başvuru "Lakap Kullanma" tekniğine işaret ettiği düşünülmektedir. Bu yöntem ile hedeflenen kişinin kurulmak istenen imajına olumlu veya olumsuz anlamlar yüklenebilmektedir (Devran, 2010, s. 52). Erdoğan'ın da "Bay Kemal" söylemi ile Kemal Kılıçdaroğlu'nu toplumun gözünde elit ve seçkin bir konuma yerleştirmeye çalıştığı söylenebilmektedir. Bardakçı'ya (2018) göre Erdoğan'ın Kemal Kılıçdaroğlu'na yönelik kullandığı "Bay Kemal" lakabının nedeni 26 Kasım 1934'te kabul edilen 2590 sayılı kanundur (Bardakçı, 2018). Kanuna göre "Ağa, Hacı, Hafız, Hoca, Molla, Efendi, Bey, Beyefendi, Paşa, Hanım, Hanımefendi ve Hazretleri gibi lakap ve ünvanlar kaldırılmıştır" (mevzuat.gov.tr, 2023). Erdoğan'ın bu söylemi ile, kabul edilmiş bu kanuna istinaden Kemal Kılıçdaroğlu'na halktan kopuk seçkin bir imge yüklediği söylenebilmektedir. Konuşmasının sonlarına gelirken söylemiş olduğu "Dünyanın her yerinde mazlumların, gariplerin yanında yer aldık" (Ak Parti, 2017) cümlesiyle de popülizmin seçkinlik karşıtlığı özelliğini yeniden ürettiği ve "Bay Kemal" söylemi ile "öteki" üzerinde inşa ettiği elit ve seçkin imajı pekiştirdiği düşünülmektedir.

Tüm bu antagonistik söylemlerinin yanı sıra Erdoğan'ın Adıyaman İli Toplu Açılış Törenindeki konuşmasında yalnızca daha önce kendi partisi veya partisi ile ittifak oluşturmuş olan partileri değil, ana muhalefet başta olmak üzere diğer karşıt görüşlü partileri de referandumda “Evet” demeye davet ettiği görülmektedir. Bu çağrısının devamında konuşmasını referandumla gerçekleştirecek olan reformun farklı olduğunu belirttiği ve herhangi bir şahsı değil 80 milyonu ilgilendiren bir tercih olacağı (Hürriyet, 2017a) şeklinde popülist liderin toplumdaki herkesin lideri olma iddiasına işaret eden özellikte devam ettirdiği düşünülmektedir. Laclau'nun “Popülizmi, grubun birliğini sağlayan bir yol olarak görebiliriz” şeklindeki ifadesinin Erdoğan'ın bu “birleştirici” söyleminin popülist bir söylem olarak ele alınmasını sağlayabileceği düşünülmektedir. (Laclau, 2007, s. 91).

Kadıköy-Kartal Metrosu Açılış konuşmasında ise Erdoğan'ın daha çok halk ve halkın kararları üzerinden söylemler geliştirdiği görülmektedir. Erdoğan'ın referandum kararı ile ilgili “Ama gerçek cevabı inşallah. Beşer planında egemenlik milletindir. Şimdi milletim inşallah gerçek, nihai kararı verecek. Hep birlikte Türkiye olacağız” (Hürriyet, 2017b) şeklinde belirttiği söyleminde yine hem bir ikilik üzerinden kendi başarısını meşrulaştırdığı hem de Müller'e göre (2021) popülist lider halk ile arasında doğrudan ve başka herhangi bir kurum, kuruluş tarafından müdahalesiz bir ilişki istediği için (Müller, 2021, s. 78) halkı ön plana çıkaran popülist bir ifade kullandığı söylenebilmektedir. Söylemini, kendi başarılarının farkında olmayan muhaliflerine rağmen halk ile bir bütün halinde olduklarına işaret ederek pekiştirdiği de görülmektedir. Halk ile bir bütün oluşu söylemini konuşmada gündeme gelen idam konusu ile yeniden üreten Erdoğan'ın bu konuda “Ben size bu konudaki kanaatimi söyledim. Şu anda bir referandum sürecindeyiz. Bunun ardından da sizlerin bu talebi parlamentoda gündeme gelecektir. George ne der Hans ne der, beni ilgilendirmez. Beni milletim ilgilendirir... Çünkü biz, hep birlikte Türkiye'yiz” (Hürriyet, 2017b) şeklinde bir beyanda bulunduğu görülmektedir. Halkın birliği ve bütünlüğünü kendi taraflarında meşrulaştıran bu söylemde aynı zamanda Erdoğan'ın popülizmin antagonizmasını biz-öteki olarak inşa ettiği de görülmektedir. Ayrıca söylemin inşasında kullanılan “Paralel yapılar kurma” tekniği olarak tanımlanan ve “Hem gece hem gündüz çalışacağız” gibi hem peşi sıra devam eden durumlar hem de zıt kavramlardan oluşabilen tekniğe (Devran, 2010, s. 54) benzer şekilde Erdoğan'ın söyleminde kullanmış olduğu dip-zirve, karartmak istemek-

ihya etmek, “Yeni Türkiye” gibi kavramların da bu antagonizmayı beslediği düşünülmektedir.

Manisa Toplu Açılış Töreninde Erdoğan’ın referandum oylaması üzerinden geliştirdiği antagonistik söylemi üretmeye devam ettiği görülmektedir. Erdoğan konuşmasının başında öncelikle “Biliyorsunuz Türkiye 16 Nisan’da sandığa gidecek ve önemli bir tercihte bulunacak. Ne yapıyoruz? Yönetim sistemimizi değiştiriyoruz. Ama bunlar bundan anlamazlar. Bugüne kadar bunlara beş tane koyun ver, kaybedip gelirler” (Yeni Şafak, 2017a) diyerek biz-öteki antagonizmasını kurmuştur. Bu söylemi ile Erdoğan’ın Arditi’nin (2010) popülist liderin sıradan halkla kurmuş olduğu doğrudan ve aracısız ilişki sayesinde meşrulaşan sorgulanamaz bir karar alma mekanizmasına dönüşme hali ile bu halinin muhalefeti karşısında küstah bir demokrasi sürecinden tehditkar bir dönüşüme uğradığına işaret ettiği düşünülmektedir (Arditi, 2010, s. 75). Ayrıca siyasal söylem üretim tekniği olarak “Korku ve endişe yaratma”ya (Devran, 2010, s. 50) CHP’nin “koyun dahi idare edemeyecek olma” özelliği ile bir örnek oluşturulduğu düşünülmektedir. Kendilerinden önceki iktidarın başarısızlığı üzerinden kurmuş olduğu ikiliğe örnek olarak Erdoğan’ın devam eden, iktidarlarından önce 25 adet olan havalimanı sayısının 59 adete çıktığını aktardığı (Yeni Şafak, 2017a) şeklindeki konuşması verilebilmektedir. Bu söylemini oluştururken Erdoğan’ın popülizm bileşenlerinden hem halka hizmet hem de biz-onlar ikiliğini kullandığı söylenebilmektedir. Ayrıca Erdoğan’ın söylemini oluştururken yine rakamsal verilere başvurarak söylemine dikkat çekmeye ve söylemini inandırıcı kılmaya çalıştığı düşünülmektedir. Erdoğan’ın devam eden konuşmasında referandum üzerinden ‘Evet’ diyenler ve ‘Hayır’ diyenler ikiliğinde kurduğu antagonizmayı AK Parti ve CHP olarak iki özel başlığa indirgediği ve söylemini “Biz bu sistemi sadece ve sadece milletimiz için istiyoruz. Türkiye hedeflerine kolay ulaşabilsin diye istiyoruz. Eğer ‘tek adam’ diyorsanız, tek adamcılık Cumhuriyet Halk Parti’nin yapısında vardır” (Yeni Şafak, 2017a) şeklinde ifade ettiği görülmektedir. Bu söylemi ile Erdoğan’ın konuşmasının devamında ‘Evet’ diyecek olanlar üzerinden kuracağı söylemde kullanmak üzere, yaratılan ikiliğin sınırlarını netleştirmeye çalıştığı söylenebilmektedir. Öyle ki kurulmaya çalışılan bu ‘Evet’ diyenler yani “biz” ve ‘Hayır’ diyenler yani “öteki” antagonizmasının konuşmanın devamında ülkesini korumak istediği için ‘Evet’ diyenler ve teröre destek verdiği için ‘Hayır’ diyenler şeklinde somutlaştırdığı görülmektedir. Erdoğan’ın antagonizmasını bu ikilik üzerinden kurduktan sonra ülkeye sahip

çıkabilmenin ve terör örgütleri ile başarılı şekilde savaşabilmenin yolunun dünyanın en gelişmiş 57 ülkesinin de yönetim sistemi olan başkanlık sistemine geçmek olduğunu ilettiği görülmektedir. Erdoğan'ın 'Evet' diyecek olan gerçek halk antagonizmasını kurduktan sonra ülkedeki tüm halkın sözcüsü olduğunu "Öyleyse tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet. Kardeşlerim! Türkü, Kürdü, Arabı, Lazı, Çerkezi, Gürcüsü, Romani, Boşnağı ayrımı yok. 80 milyon tek millet" (Yeni Şafak, 2017a) ifadesi ile belirttiği görülmektedir. Erdoğan'ın burada kendilerinin yani "biz" şeklinde kurduğu tarafın ülkenin birlik ve beraberliği için bir arada olup referanduma "Evet" diyecek kesimi oluşturduklarına işaret ettiği düşünülmektedir. Konuşmasının başında da işaret ettiği üzere ülkede "Hayır" diyecek olan kesimi CHP ile özdeşleştirip ülkenin birlik ve beraberliğini isteyenleri karşı kutuba yerleştiren bir söylem geliştirdiği söylenebilmektedir. Erdoğan'ın böylece saymış olduğu tüm azınlıkların taleplerini birleştirerek oluşturduğu toplumsal talepler ile kendi antagonizmasını oluşturduğu, oluşan antagonizma ile de halkın inşasını kurmanın ilk adımının atıldığı (Özger, 2021, s. 334) söylenebilmektedir. Bu savı destekleyecek diğer örnek konuşmasında "Kendi dünyalarında, değerleriyle, tarihleriyle, kültürüyle, beklentileriyle milletin yeri olmadığı için milletin dünyasında da kendilerine yer olmadığını çok iyi biliyorlar. Millete rağmen milleti yönetme hayaliyle yanıp tutuşanların, ekmeden biçmeyi adet edinenlerin devri 16 Nisan'da kapanıyor" (Yeni Şafak, 2017a) şeklinde devam etmektedir. Erdoğan'ın konuşmasına daha sonrasında milleti, halkı, milletin kararlarını ve hükümetin milletin kararlarının sözcüsü olma görevini öne çıkaran şekilde "Ve diyoruz ki, güven oylaması, gen soru, bu yetki milletindir tamam mı? Ne yapsalar boş. Milletin dediği olacak" söylemlerini kullandığı görülmektedir (Yeni Şafak, 2017a). Yaratılan antagonizma sonrasında inşa edilen halkın, yani Erdoğan'ın 'Evet'çilerinin, doğrudan ve aracısız şekilde onayına talip olduğu imgesi yaratılmaktadır. Başka bir deyişle temelde farklı taleplere sahip olan grupları referandum aracılığıyla birleştirmek istemesine işaret ettiği düşünülmektedir. Çünkü popülist liderin referandum yapmaktaki temel amacının halkın siyasi anlamda desteğini almak değil, yaratılan antagonizma karşısında elitlere karşı kurmuş olduğu halkı tek tarafta birleştirmek olduğu bilinmektedir (Çamurcuoğlu, 2019, s. 284-287).

Erdoğan'ın Orman Ve Su İşleri Bakanlığı Toplu Açılış Töreninde ise konuşmasının çoğunu biz-öteki söylemi üzerinden kurduğu görülmektedir. Erdoğan'ın konuşmasına göre öncelikli muhalif Batı ülkeleridir. Erdoğan bu antagonizmayı "Batı medeniyeti

teknolojiyi, yaratıcısına isyanın bir aracı haline dönüştürmüş olabilir. Ama bizim asla böyle bir yaklaşımımız olamaz. Tam tersine bizim için tabiatın imkanları Rabbimize hamdimizin vesilelerdir. Öyle olmayı da sürdürecektir” (Recep Tayyip Erdoğan, 2017) şeklindeki konuşmasıyla hem karmaşıklık ve çoğulculuğa karşı milliyetçiliği devreye sokup yabancı düşmanlığı üzerinden toplumsal önyargıları harekete geçirdiği (Arditi, 2010:56) hem de iktidarın meşruiyetini Tanrısal bir güçten alma bileşenini inşa ettiği söylenebilmektedir. Ayrıca Erdoğan’ın “Bizim asla böyle bir yaklaşımımız olamaz” (Recep Tayyip Erdoğan, 2017) söylemi ile popülistlerin kendi davranışlarını ötekilerin aksine her daim ahlaki olarak gördükleri ve o şekilde tanımladıkları (Müller, 2021, s. 62) savını da desteklediği söylenebilmektedir.

Kastamonu Toplu Açılış Töreninde Erdoğan’ın konuşmasında iç ve dış muhalifler üzerinden inşa edilen bir antagonizma olduğu görülmektedir. Erdoğan öncelikle konuşmasında “Dün yenilmez sandıkları donanmalarıyla, ordularıyla, topraklarımızı işgale gelmişlerdi. Bugün de terör örgütleriyle iş birliği yaparak ekonomiyi, diplomasiyi silah gibi kullanarak aynı heveslerini ortaya döküyorlar” şeklinde bir suçlama ile karşısında bir dış muhalif yaratmaktadır. Yaratılan bu muhalife karşı ise çarenin 16 Nisan’da gerçekleşecek olan referanduma ‘Evet’ oyu vermek olduğunu belirten Erdoğan’ın konuşmasına “16 Nisan yeni bir çıkıştır. 16 Nisan yeni bir diriliştir. Kastamonu, 16 Nisan’da büyük Türkiye için evet mi? İstikrarlı Türkiye için evet mi?” (Recep Tayyip Erdoğan, 2017) şeklinde devam ederek 16 Nisan’da evet oyu kullanmanın muhaliflere karşı bir direniş olduğuna işaret etmektedir. Referandumda “Evet” diyecekleri kurmuş olduğu antagonistik söyleminin “biz” tarafına yerleştirdikten sonra Erdoğan’ın referandumda “Hayır” diyecek olanları ülkenin bölünmesini hedefleyen terör örgütleri ile aynı tarafta inşa ettiği ve inşasını kurarken yeniden Peygamber’den referans aldığı görülmektedir. Ona göre ‘Hayır’ diyecek olan kesim yani ‘biz’in karşısındaki ‘öteki’ terör örgütlerinin yanında bulunmaktadır ve bu savını yine din temelli şekilde desteklemektedir. Konuşmasının devamında 1960 yılında idam edilen merhum Başbakan Adnan Menderes üzerinden bir hatırlatma ile Menderes’in idam kararını onaylayanların 16 Nisan referandumunda ‘Hayır’ oyu verecek taraf ile aynı zihniyet olduğunu belirtmektedir. Erdoğan’ın bu söylemi ile ‘Hayır’ oyu kullanacak kesim ile işaret ettiği dönemin Başbakanı Adnan Menderes’in asılmasına onay verenler, itiraz etmeyenler arasında bir eşdeğerlik zinciri kurduğu düşünülmektedir. Tüm bu antagonistik söylemlerini kurarken Erdoğan’ın toplumun kaybedilmiş olan

birlik durumundan (Laclau, 2007, s. 104) faydalandığı söylenebilmektedir. Laclau'ya (2007) göre toplumda bulunan ve farklı kesimlere ait olan giderilmemiş talepler popülizmin oluşması için gerekli olan antagonizmanın ön koşuludur (Laclau, 2007, s. 104). Erdoğan'ın da bu konuşmasında hem iç ve dış terör tehdidine karşı toplumda oluşan talebi hem de geçmiş dönem CHP'sinin olumsuz yaklaşımı nedeniyle Adnan Menderes'in idamı üzerinden toplumda var olan diğer bir talebi giderememiş oluşunu birleştirerek bir eşdeğerlik zinciri yarattığı söylenebilmektedir. Konuşmasında yine geçmiş dönem üzerinden hatırlatmalar yaparak, Adnan Menderes örneğinde kurmaya başladığı zalim-mazlum söylemini devam ettirdiği görülmektedir. “Onlar üniversitelerin kapısında kızlarımızı içeri sokmuyorlardı. İkna odalarına sokuyorlardı. Benim kendi kızlarım da giremedi okula. Mecburen yurt dışına gönderdim. Öz yurdunda garipsin, öz vatanında parya” (Yeni Şafak, 2017b) söylemi ile dönemin en önemli toplumsal taleplerinden biri olan baş örtüsü konusunu iktidarın karşılayamadığı bir yarık olarak değerlendirdiği ve bir zalim-mazlum retorisi ile inşa ettiği söylenebilmektedir. Genelde tüm konuşmalarında sık sık kullandığı “Biz bu millete efendi olmaya değil, hizmetkar olmaya geldik” söylemi ile de yaratmış olduğu mağdur ve mazlum halkın temsilcisi, sözcüsü olduğu şeklinde bir söylem ürettiği görülmektedir. Ana muhalefet lideri Kemal Kılıçdaroğlu'na kasten “Mesele ne biliyor musunuz? Bunların gözleri, kulakları, kalpleri hakikate kapalıdır. Bunlar bir yalan makinesine binmişler, gidiyorlar. Akşam yalanla yatıyorlar, sabah yine yalanla kalkıyorlar” (Yeni Şafak, 2017b) şeklindeki konuşmasının popülist siyasetin üretilen karşılıklı antagonizma örneği olmasının yanı sıra söylem üreten liderin toplumda kabul görmesi adına dürüst bir hatip olması gerektiği ile ilgili bir söylem olduğu düşünülmektedir. Erdoğan muhalifini inandırıcı olmamakla, yalancı olmakla itham ederek toplumda muhalifinin lider olarak algılanabilmesinin de önüne geçmeye çalışmaktadır.

Erdoğan'ın Afyonkarahisar Toplu Açılış Töreninde konuşmasına yine “Batı'nın oyununu bozmaya hazır mıyız? Terör örgütlerine karşı içerde ve dışarda yürüttüğümüz mücadelede bizi desteklediğiniz için size teşekkür ediyorum” ifadesi ile iç ve dış muhalifler üzerinden kurduğu bir karşıtlık-ikilik durumu inşası kurarak başladığı görülmektedir. Konuşmasının başında iç ve dış muhalifler üzerinden bir antagonizma kuran Erdoğan'ın konuşmanın devamında bu antagonistik durumu somutlaştıran örnekler verdiği görülmektedir. Özellikle dış muhalifler üzerinden söylem inşa ettiği görülen Erdoğan'ın yabancı basını kastederek “Tüm dergilerinin kapaklarında bu konu

var. Televizyonlarında gece gündüz bu konu tartışılıyor. Sokaklarında ülkemize ve milletimize hakaretler içeren kıyafetlerle ‘Hayır’ karnavalları düzenliyorlar” şeklinde muhalifini inşa ettiği görülmektedir. Muhalifini inşa ettikten sonra kendisi üzerinden bir mağdur profili çizen Erdoğan’ın yabancı basında yer alan dergi kapaklarından örnek verdiği görülmektedir. Kendi görselinin karikatürize edilip itibarsızlaştırıldığına işaret eden Erdoğan’ın hem Batılı medyada hem de BTÖ’nün (Bölücü Terör Örgütü) yayın organlarında ‘Hayır’ propagandası yapıldığını ve özellikle Batıda ‘Hayır’ı destekleyenlere karşı bir pozitif ayrımcılık durumu uygulandığını aktardığı görülmektedir (TCCB, 2023c). Bu söylemi ile ise Erdoğan’ın Batılı ülkeler, terör örgütleri ve ‘Hayır’ oyu verecekler ile kurduğu ortak bağı ve özellikle Türkiye popülist siyasetinde sıkça yer verilen Batılı seçkinler-mazlum yerli halk antagonizmasını yeniden ürettiği söylenebilmektedir. Bu mağduriyet durumunu da ‘Evet’ diyecek olan kesimle özdeşleştiren bir söylem ürettiği görülmektedir. Konuşmasının devamında Ankara’da düzenlemiş olduğu Muhtarlar Toplantısı esnasında, Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu’nda kullanmış olduğu dil ve üslubu eleştiren Kılıçdaroğlu’na yönelik bir söylemde bulunduğu görülmektedir. Erdoğan BM Genel Kurulu’nda kendisini ‘Muhtarlara hitap eder gibi’ konuşmakla itham eden Kılıçdaroğlu’na verdiği “Biz burada ne konuşuyorsak BM Genel Kurulunda da onu konuşuruz” (TCCB, 2023c) şeklindeki cevabı ile elit seçkinler-mazlum halk argümanını daha spesifik bir örnek üzerinden inşa ettiği görülmektedir. Erdoğan’ın bu söylemi ile Kemal Kılıçdaroğlu’nu elit seçkin grubun bir temsilcisi, hitap ettiği muhtarları mağdur ve mazlum halk, kendisini de halkın temsilcisi, sözcüsü olarak konumlandığı düşünülmektedir. Ayrıca Erdoğan’ın iktidarı döneminde uygulamaya koymuş olduğu Muhtarlar Toplantısının da muhtarların işlevleri özelinde değil daha çok halkla iletişim kurabilmek adına yapıldığı bilinmektedir (Aydın, 2020, s. 159). Bu durumun da yine toplumda giderilmemiş talepler üzerinden oluşan yarıkları birleştirerek oluşturulmaya çalışılan bir eşdeğerlilik zincirine işaret ettiği düşünülmektedir.

Erdoğan’ın Sivas’ta katıldığı toplu açılış töreninde kullandığı “Bizi bölemeyecekler, ezanlarımızı susturamayacaklar, vatanımızı parçalayamayacaklar” söylemi ile ülkeye zarar vermeye çalışan muhalifler antagonizmasını yeniden ürettiği görülmektedir. Ayrıca söylemde kullandığı “Biz” zamirinin bütün ülkeye işaret ettiği, bu bağlamda Erdoğan’ın tüm ülkeye karşı bir muhalif inşa ettiği görülmektedir. Bu durumun da Müller’in popülist liderin karşıt öznesini bütün halkın muhalifi şeklinde inşa ettiği

savını destekler şekilde gerçekleştiği görülmektedir (Müller, 2021, s. 60). En sık başvurduğu söylemlerden biri olan zalim-mazlum ikiliğine örnek olarak ise “Nereden sürülürlerse sürülsünler, mazlumların ‘El Aman’ dediği anda kapısı neresi oldu? Türkiye oldu. Biz böyle bir milletiz.” ifadesi verilebilmektedir (Anadolu Ajansı, 2017a).

Malatya Toplu Açılış Töreninde Erdoğan’ın konuşmasına diğer konuşmalarına benzer şekilde bir terör üzerinden bir muhalif oluşturduğu, Türkiye’nin her yönünden bir terör tehdidine maruz kaldığını ilettiği konuşmasında görülebilmektedir. Erdoğan’a göre ülkenin güneyinde sürekli devam eden bir terör devleti kurma çabası bulunmaktadır ve dış güçler bu terör örgütleri üzerinden ülkemiz topraklarını ele geçirmeye çalışmaktadır (TRT Haber, 2017). Bu şekilde uluslar seviyesinde kurulan biz-onlar karşıt söyleminin popülist söylemde en çok kullanılan kalıp olduğu da bilinmektedir (İhsan ve Çetin, 2018, s. 58). Devam eden konuşmasında, kurmuş olduğu muhalif terör örgütü unsuru üzerinden “öteki” konumuna yeniden ezilen mağdur halkı koyduğu görülmektedir. “Kardeşlerim, unutmayın. Muhacirler var, ensar var. Biz ensar olmaya talibiz. Muhacirlere de gönlümüzü açtık. Onları kucaklayacak kadar bizde gönül zenginliği var” (TRT Haber, 2017) söylemi ile de mazlum ve mağdur halkın temsilcisi, sözcüsü olduğu konuma kendisini yerleştirdiği görülebilmektedir. Ayrıca Erdoğan’ın “muhacir, ensar” söylemi ile bir Osmanlı geleneği olarak kendi ülkesi dışında bulunan Müslüman halkların sözcüsü ve yardımcısı olduğu (Aydın, 2022, s. 4) söylemini ürettiği ve buna bağlı olarak popülistlerin ülkerlerinin geçmiş tarih geleneklerini devam ettirme özelliğine örnek oluşturduğu düşünülmektedir.

Erdoğan’ın Aksaray’da gerçekleşen Tuz Gölü Doğalgaz Depolama Tesisi Ve Yapımı Tamamlanan Kamu Yatırımlarının Toplu Açılış Töreni’nde kullanmış olduğu “Bizim hizmetimizin ulaştığı yere bunların hayalleri bile ulaşamaz. Bu ‘Hayırcılar’ var ya bunlar, bunlar sadece laf üretirler. Bunlarda hizmet yok. Ama biz size aşığız. Biz Ferhat’ız, Ferhat. Sizler de Şirin” (Anadolu Ajansı, 2017b) söylemi ile ana muhalefet ve referandumda ‘Hayır’ diyecek olan kitle arasında bir söylem inşası kurduğu, bunu yaparken aynı zamanda kendi döneminin hizmet kalitesini yine önceki dönemlerin başarısızlığı üzerinden inşa ettiği söylenebilmektedir.

Sakarya Toplu Açılış Töreninde Erdoğan’ın yeniden 16 Nisan referandumunda oy kullanıp ‘Evet’ veya ‘Hayır’ diyecek olan seçmen üzerinden karşıtlık durumunu spesifik bir örnek olan Türkiye Barolar Birliği (TBB) Başkanı üzerinden oluşturduğu görülmektedir. Barolar Başkanını PKK ile birlikte Avrupa’da dolaşarak Hayır

kampanyası yapmakla itham eden Erdoğan'ın konuşmasının devamında 'Hayır' oyu kullanacak olan seçmen ile 'Kandil', 'BTÖ', 'PKK' gibi kavramları 'Hayır' ortak özelliği ile antagonizmasının karşı tarafında birleştirdiği görülmektedir (TCCB, 2023d).

AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın incelenmiş olan 2017 yılı toplu açılış töreni konuşmalarından sonra CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun Adalet Yürüyüşü sırasında vermiş olduğu demeçlerin incelenmesinin Erdoğan'ın oluşturmuş olduğu antagonizmada çoğunlukla karşı tarafına Kemal Kılıçdaroğlu'nu koyduğu için uygun olduğu düşünülmektedir.

4.8.2. Adalet Yürüyüşü'nde Kemal Kılıçdaroğlu'nun eleştirel söylem analizi

CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun "Hak, hukuk, adalet" sloganı ile 15 Haziran 2017 tarihinde Ankara Güvenpark'ta başlayan ve İstanbul Maltepe Meydanı'nda 9 Temmuz 2017 tarihinde sona eren adalet yürüyüşünün 435 kilometre boyunca, 25 gün sürdüğü bilinmektedir (CHP TV, 2018). Kılıçdaroğlu'nun söylemlerinde popülist öğelerin bulunup bulunmadığını analiz edebilmek amacıyla çalışmada Kılıçdaroğlu'nun Adalet Yürüyüşü esnasında basına yansıyan görüntü, röportaj ve demeçlerinin yer aldığı, toplamda yaklaşık olarak 18 saatten oluşan 60 adet video incelenerek içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde de bahsedildiği üzere, Laclau'cu düşünüş ile ele alındığında popülizmin var olabilmek için toplumda oluşan ve iktidar tarafından karşılanmamış taleplere ihtiyacı olduğu veya siyasi söylemlerin toplumda oluşturulan ikilikler üzerinden inşa edilmeye çalışıldığı bilinmektedir.

Yürüyüş başlamadan Ankara Güvenpark'ta yapmış olduğu röportajda "Kendi ülkemizde demokrasi istiyoruz, özgürlük istiyoruz. Taşeron işçileri, emekliler, köylüler, işçiler, herkes için; memurlar, herkes için adalet istiyoruz" diyerek Kılıçdaroğlu'nun öncelikle Türkiye'de bulunmadığını iddia ettiği demokrasiyi ülkeye sağlayacağına işaret eden ve toplumda iktidar tarafından karşılanmadığını iddia ettiği taleplere dikkat çeken bir söylem oluşturduğu bilinmektedir (Habertürk, 2017b). Bu söylemi ile Kılıçdaroğlu'nun Finchelstein'in (2019) popülist liderin yalnızca ırksal söylemlere değil halkı, üreten emekçiler üzerinden inşa ettiği söylemlere de başvurarak popülist siyaset yaptığı savına örnek oluşturduğu görülmektedir. Çünkü Kılıçdaroğlu'nun söyleminde kullandığı "taşeron işçi, emekli, işçi" gibi bileşenlerin oluşturduğu "üreticilik" kavramının popülist siyasetin ana unsurlarından biri olduğu bilinmektedir (Finchelstein,

2019, s. 274). Ayrıca Kılıçdaroğlu'nun bu söylemi ile Mouffe'nin sol popülizmin demokrasi ile birlikte halk egemenliği ve ideal eşitlik durumunu geri kazanmaya çalışma özelliğini desteklediği de söylenebilmektedir (Mouffe, 2019, s. 21). Fakat bu çalışmanın temel problemi popülizmin sağ ve sol ideolojiye ait bir özellik değil, ikisinden de bağımsız bir söylem üretim aracı/stratejisi olduğu yönündedir. Çalışmanın devamında Kılıçdaroğlu'nun sol popülist siyasete ait olduğu iddia edilen söylemlerinin yanı sıra sağ popülist siyasete ait olduğu iddia edilen söylemleri kullandığı örneklere de yer verilecek ve popülizmin bir ideoloji olamayacağı iddiası ispatlanmaya çalışılacaktır.

Adalet Yürüyüşü esnasında Kemal Kılıçdaroğlu tarafından dile getirilen söylemler incelendiğinde sıkça öne çıkan söylemlerden birinin “Adalet isteyen herkes bu yürüyüşe destek vermek zorundadır” olduğu görülmektedir (Show TV, 2017). Kılıçdaroğlu bu söylemi ile kendisine eşlik eden herkesi meşrulaştırmakta, onları ülkede adalet arayan kişiler olarak etiketlemekte, yürüyüşe katılmayı tercih etmeyen kişileri ise adalet istemeyen kişiler olarak konumlandırmaktadır. Bu söylemi ile popülizmin sahip olmak istediği antagonizmayı, toplumda var olan farklı taleplerin iktidar tarafından giderilmemesi sonucunda genişleyen yarıkları (Laclau, 2007, s. 92) “adalet” kavramında bir eşdeğerlik zinciri şeklinde birleştirerek “adalet isteyenler”e karşı “adalet istemeyenler” şeklinde oluşturduğu görülmektedir.

CHP Gençlik Kolları tarafından hazırlanan diğer bir videoda Kılıçdaroğlu'nun konuşmasına “Bütün gençlere ve bütün kadınlara adaletle duydukları ilgi ölçüsünde şükranlarımı sunuyorum.” şeklinde başlayıp, konuşmasını yine “Bu vesile ile, sizin aracılığınızla bütün gençlere ve bütün kadınlara adaletle duydukları ilgi ölçüsünde şükranlarımı sunuyorum.” şeklin bitirdiği görülmektedir (CHP Gençlik Kolları, 2017). Konuşmada yer alan ilk ve son cümlelerin metinde tesadüfi şekilde konumlandırılmadığı ve Van Dijk'in Eleştirel Söylem Analizinde yer alan, analiz sırasında başlıkların incelenmesindeki öneme işaret ettiği düşünülmektedir. Kılıçdaroğlu'nun “Bütün gençlere ve bütün kadınlara adaletle duydukları ilgi ölçüsünde şükranlarımı sunuyorum.” söylemi ile çalışmada verilen ilk örnekle benzer şekilde bir antagonizma üzerinden popülist bir siyaset geliştirdiği düşünülmektedir. Çünkü, şükran sunulma ölçütü ve şartı olarak adaletle duyulan ilgi gösterilmekte, adaletle ilgi duymayan kişiler bu durumun dışında bırakılmaktadır. Adaletle ilgi duyma kriterinin de bir önceki söylemde belirtildiği gibi adalet yürüyüşüne katılmak olarak inşa edildiği bilinmektedir.

Yürüyüş sırasında gerçekleşen özel röportajında Kılıçdaroğlu'nun "Ama sonuçta hakem kim, hakem halk. Halka gidiyoruz" (Habertürk, 2017a) şeklindeki ifadesinde popülist siyasetin sıkça kullandığı "halk" söylemine popülist liderin halka, doğrudan temsil isteği üzerinden (Müller, 2020, s. 53) yer verdiği görülmektedir. Çalışmanın önceki bölümlerinde de işlendiği üzere "halka gitmek", "halka yönelmek" şeklindeki hareketlerin ve söylemlerin popülizmin öncül söylemleri olduğu bilinmektedir. Recep Tayyip Erdoğan örneğinde de sıkça kullanılan bu söyleminin yalnızca 'sol popülist söylem' özelliği taşımayan, popülist siyaset söyleminin bütününde kullanılan bir söylem olduğu düşünülmektedir. Röportajın devamında kullandığı "Bu bir adalet yürüyüşü, 80 milyonu ilgilendiren bir yürüyüş" (Habertürk, 2017a) şeklindeki ifadesi ile de halkın tamamını temsil ettiğini var saydığına işaret etmektedir. Bu söylem ile popülist siyasetin başat özelliklerinden olan çoğulculuk karşıtlığı ve halkın tamamının temsil edildiği, halkın sözcüsü olunduğu iddiası üzerine bir söylem inşa edildiği düşünülmektedir. Devam eden "Bu yürüyüş adalet isteyen herkesi birleştirdi.", "Halka gelecek vaat ettik, umut vaat ettik" (Habertürk, 2017a) söylemi ile tüm halkı temsil etme, halkın sözcüsü olma, halkın yerine geçme durumuna işaret ettiği düşünülmektedir. Öyle ki Kılıçdaroğlu'nun Adalet Yürüyüşü organizasyonunun başlı başına, Moffitt'in popülist olabilmek için halkın yerine geçmenin yetmediği buna ek olarak halk için harekete geçilmesi gerektiği fikrini (Moffitt, 2020, s. 58) pekiştirdiği düşünülmektedir.

Popülizmde kurulan eşdeğerlik zinciri vasıtasıyla bir kutubun yaratılması ve bu kutubun karşısına bir muhalifin konması gerektiği bilinmektedir. Bu şekilde yaratılan iki kutubun arasına çizilen politik sınır sayesinde bir halk inşası kurulmaktadır (Mouffe, 2019, s. 73). Kılıçdaroğlu'nun da "Adalet mi istiyorsun, o zaman yürüyeceksin kardeşim" ve "Adaletten yana kim varsa İstanbul'daki mitinge de bekliyoruz" (Habertürk, 2017a) ifadeleri ile "adalet istediği için yürüyenler" ve "adalet istemediği için yürümeyenler" şeklinde kurduğu iki kutbun popülist antagonizmayı yeniden ürettiği ve beslediği söylenebilmektedir. "Biz demokrasi için bedel ödemeye hazırız. Bizi diğer partilerle karıştırmamak lazım. Tek adam rejimi yoktur bizde" (Habertürk, 2017a) şeklindeki söylemi ile demokrasinin varlığını, özgür düşüncüyü işaret ettiği görülmektedir. Fakat Adalet Yürüyüşü'nün başlı başına popülizmin lidere atfetmiş olduğu dikey karakter ve popüler fikirlerin seçimleri kazanma arzusu ile hayata geçirilmesi özelliklerine (Uslu, 2019, s. 268) uyduğu söylenebilmektedir. Çünkü seçmene veya halka pratikte hiçbir olumlu getirisinin olmayacağı düşünülen bu tür

politik protesto hareketlerinin gelişigüzel değil çok iyi düzeyde örgütlenmiş politik bir düzlemde gerçekleşip diğer “politik kurumlarla” yakın iletişim halinde olma şartı ile başarılı olabileceği bilinmektedir (Mouffe, 2019, s. 31). Bu bağlamda Adalet Yürüyüşü’nün bir popüler kültür ürünü olduğu ve bu yürüyüşe özellikle “tek başına yürüten, güçlü lider” imgesini destekler şekilde başladığı düşünülmektedir.

Konuşmanın devamında kullandığı “Bütün peygamberlerin ortak hedefi adalettir” (Habertürk, 2017a) söyleminin çalışmanın başında bahsedildiği üzere, Weber’in karizmatik liderin otoritesini ilahi güç üzerinden meşru kıldığı savına işaret eden bir söylem olduğu düşünülmektedir. Çünkü Kılıçdaroğlu bu söylemi ile, yürüyüşünde adalet arayan lider olarak kendisi ile ortak hedefi adalet olan bütün peygamberler arasında bir söylem birliği kurmaktadır. Ayrıca Kemal Kılıçdaroğlu’nun Moffitt’in sağ popülistlere özgü olduğunu iddia ettiği problemin çözümünü geçmiş ve geçmiş mitlerde arama ve geriye dönük örnekler verme özelliğine (Moffitt, 2022, s. 76) işaret ettiği düşünülmektedir. Bu durumun da popülizmin sağ veya sol siyasette ortak kullanılan bir söylem/strateji üretim aracı olabileceğini destekler nitelikte bir örnek olduğu düşünülmektedir.

Adalet Yürüyüşü esnasında gerçekleştirilen CHP Grup Toplantısı’nda Kılıçdaroğlu’nun benzer ifadeler ile bütün peygamberlerin adaletten yana olduğunu, inançlı olmanın adaletli olmayı gerektirdiğini ve adaletin Allah’ın emri olduğunu ileterek (Halk Tv, 2017) ilahi güç ve dini söylem inşasını pekiştirdiği görülmektedir.

CHP TV isimli Youtube kanalının Adalet Belgeseli isimli yapımında ise Kılıçdaroğlu’nun söyleminin “adalet isteyenler” ve “adalet istemeyenler” şeklinde toplumu yeniden iki kutba böldüğü ve kendi konumunu toplumda adalet isteyenlerin tek temsilcisi şeklinde inşa ettiği görülmektedir. Belgeselde bu savı destekleyecek öne çıkan söylemlerden bazılarının “Adaleti isteyen herkes bu yürüyüşe destek vermek zorundadır”, “Biz herkes için adalet istiyoruz” (CHP TV, 2018) şeklinde olduğu görülmektedir. “Herkesin sesini dillendirmek bizim görevimiz.” söylemi ile Kılıçdaroğlu’nun ülkede herkesin adaletten mahrum bırakıldığı fikrine işaret ettiği görülmektedir. İnşa etmeye çalıştığı ‘adaletten mahrum bırakılan herkes’ toplumsal yarığıyla popülist söylemini başarıya taşıma amacı olduğu söylenebilmektedir. Çünkü toplumdaki bireylerin, iktidar tarafından taleplerinin karşılanmadığı veya iktidara seslerini duyuramadıkları fikrine kapılmalarının kendilerini muhalefetteki popülist söyleme çok daha ait hissettireceği bilinmektedir. Bu şekilde hissetmeye başlayan

bireylerin zihinlerinde popülizmin seçkinlerin yalnızca kendilerini düşündüğü ve hayatın gerçek problemleri ile ilgilenmedikleri fikrini artık reddedilemez şekilde kabul ettiği bilinmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2019, s. 124). “Kendimiz için yürümüyoruz, ülkemiz için yürüyoruz, Bayrağımız için çalışıyoruz. Çocuklarımız için yürüyoruz, torunlarımız için yürüyoruz.” söyleminin siyasal söylemi kurarken sıklıkla başvurulan ve daha önce Recep Tayyip Erdoğan’ın söylemlerinde de sıkça kullandığı görülen “Üçleme Kuralı”na (Devran, 2010, s. 54) göre oluşturulduğu görülmektedir. Her iki liderin yine aynı söylem tarzını kullandığı görülmekte ve böylece popülist söylemin sağ ve sol ideoloji şeklinde ayrılamayacağı iddiası desteklenmektedir.

Popülizmin toplumda oluşan ve iktidar tarafından karşılanmamış talepler üzerinden siyasi söylemler inşa ettiği iddiasını destekler şekilde belgeselde, Kılıçdaroğlu’nun “Üreticiler için adalet, köylüler için adalet, taşeron işçiler için adalet” şeklinde söylemlerde bulunduğu ve belgeselde yer yer Kılıçdaroğlu’nun yer sofrasında köylüler ile iftar açtığı, kurulan iftar sofrasında kişisel tabaklara yer verilmediği ve masada bulunan herkesin sofranın ortasında duran büyük bir servis tabağından kendi kaşığı ile yemek yediği, yemek bittikten sonra da sofradan kalkmadan ortak dua edildiği görüntülere yer verildiği görülmektedir. Anadolu’nun köylerinde dahi aile bireylerinin kişisel yemek servisi eşyalarına sahip olduğunun tahmin edildiği günümüzde bir siyasi parti liderinin misafir olduğu evde yer sofrasında yemek yendiği, sofrada kişisel tabaklar yerine büyük, ortak bir servis tepsisinden yemeklerin alındığı görüntülerin özellikle servis edilmesi Kılıçdaroğlu’nun mağdur ve ezilen halk imajı inşası üzerinden oluşan görüntüleri tercih ettiği ve bu şekilde popülist söylemi beslediği söylenebilmektedir. Çünkü toplumdaki egemen kültürün alt kültürde bulunan kesime ait sembollere düşük seviyeli unsurlar şeklinde bir imge yüklediği ve popülist liderin egemen kültür tarafından düşük seviyeli unsurlar olarak ele alınan bu detaylara özellikle sahip çıkarak söylemlerini bu yönde kurdukları bilinmektedir (Mudde ve Kaltwasser, 2019, s. 22). Kılıçdaroğlu’nun köylüler ile yer sofrasında iftar açtığı görüntülerin, CHP’nin kamuoyundaki seküler imajına aykırı şekilde olmasına rağmen, Kılıçdaroğlu’nun daha önce incelendiği üzere, din ve peygamberler üzerinden kurmuş olduğu adalet söylemini destekleyici şekilde özellikle servis edildiği düşünülmektedir. Bu görüntülerden sonra belgeselde yer verilen ve üzerinde “Allah Adaleti Emreder” şeklinde yazı bulunan pankart da siyasi alandaki dini sömürüye yaptığı eleştiriye rağmen Kılıçdaroğlu’nun zaman zaman eleştirdiği şekilde dini söylemlere

başvurduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca belgeselde Kılıçdaroğlu'nun her akşam yürüyüşünden sonra karavanına istirahat çekildiği görüntülerde ayaklarının yara olduğu, ayakkabılarının yıpranmış görüntülerine yer verildiği görülmektedir (CHP TV, 2018). Yürüyüşün dördüncü gününde söylemiş olduğu “Her Firavun’un bir Musa’sı vardır” cümlesi (CHP TV, 2017a) ve on altıncı gününde Sakarya İlinin Hendek İlçesinden geçtiği esnada Ali Gaffar Okkan’ın mezarını ziyaret ederken verdiği görüntülerin servis edilmesinin de yine dinin popülist siyasete alet edildiği iddiasını güçlendirdiği düşünülmektedir (Kanal 5, 2017). Çünkü Adalet Yürüyüşünün temel argümanı olan “adalet”, “yargı”, “hukuk” gibi kavramların öne çıkmasının gerektiği bu yürüyüşte bir mezarlık ziyaretinin görüntülerinin basına servis edilmiş olmasının bilinçli şekilde yapılmış bir söylem inşası olduğu şüphesizdir. CHP TV’nin diğer bir yayınında ise yayın için hazırlanmış özel şarkıda “Adalet istiyoruz, inançla yürüyoruz.” sözleri duyulurken ekranda Kılıçdaroğlu ve bir din görevlisinin ellerini açarak dua ettikleri görüntüye yer verildiği görülmektedir (CHP TV, 2017b). Bu görüntülerin CHP’nin kendi resmi Youtube kanalından servis ediliyor oluşu, popülist söylemin bilinçli şekilde inşa edildiğine bir diğer kanıt olarak gösterilebilmektedir.

Kılıçdaroğlu'nun yürüyüşün sonunda varılan İstanbul Maltepe Meydanındaki mitinginde ise din üzerine kurulan popülist söylemini devam ettirdiği ve Hz. Ömer’in ‘Adalet mülkün temelidir’ sözünü örnek verdiği görülmektedir. Hz. Ömer örneğinden sonra bütün peygamberlerin adalet için mücadele ettiğini, Hz. Muhammed Peygamberimizin veda hutbesinin ana fikrinin adalet olduğunu (Evrensel, 2017a) belirterek yürüyüşünün çıkış noktası olan adalet kavramını din ve dini figürler üzerinden tanımlamaya çalıştığı görülmektedir. Kılıçdaroğlu'nun din ve dini figürler üzerinden kurmuş olduğu bu söylemlerin popülizmin hem sağ, milliyetçi ve muhafazakar hem de sol, Kemalist ideolojiler tarafından kullanılabilen bir kavram olduğuna (Sertkaya ve Aslan, 2023, s. 293) işaret ettiği görülmektedir.

Adalet Yürüyüşünün 4. Gününde Kılıçdaroğlu'nun Recep Tayyip Erdoğan’a hitaben yaptığı konuşma sırasında söylemiş olduğu “Adalet isteyen kim varsa kucağımızı ona açtık. Adalet isteyen kim varsa gönlümüzü ona açtık; buyurun hep birlikte adalet için yürüyelim”(Evrensel, 2017b) şeklindeki cümlesinin, tüm yürüyüş boyunca bir bütünlük gösteren “adalet istedikleri için yürüyenler” ve “adalet istemedikleri için yürümeyenler” şeklinde kurulan ikiliğe katkı sunan bir diğer popülist söylem olduğu ve adalet istemeyen grubun öznesi olarak Erdoğan’ı işaret ettiği görülmektedir. Kılıçdaroğlu'nun

yürüyüşün 8. gününde tüm popülist liderlerin seçkinlere karşı halkın sesi olma iddiasına örnek şekilde (Finchelstein, 2019, s. 265) “Türkiye’de demokrasi yok, demokrasinin gelmesini istiyoruz” beyanını takip eden video akışında yürüyüş katılımcılarının “Halkın umudu Kılıçdaroğlu” şeklinde slogan attıkları da görülmektedir (Türkiye Gazetesi, 2017a). Yürüyüşünün anlamını ifade ederken de benzer şekilde Türkiye’de demokrasinin olmadığı, insan hakları ihlali olduğu şeklindeki iddası ile devam eden beyanları görülmektedir. Bu söylemleri ile Kılıçdaroğlu’nun Türkiye demokrasisini yeniden inşa edecek tarafın kendisi olduğunu işaret eden söylemlerde bulunduğu düşünülmektedir. Bu düşünceye bağlı olarak düzenlemiş ve liderliğini üstlenmiş olduğu yürüyüşe katılan kişileri de bu yönde meşrulaştırdığı fikri farklı konuşmalarda sıklıkla tekrar ettiği “80 milyonun sesi olma” (CHP TV, 2017c; CHP TV, 2017d; Türkiye Gazetesi, 2017b; Selin Girit, 2017) söylemi ile desteklendiği ve pekiştirildiği düşünülmektedir. Çünkü popülizmin farklı yaşam pratikleri arasında bir birlik ve bütünlük oluşturmayı hedeflediği bilinmektedir (Mouffe, 2019, s. 77).

Yürüyüşün bitiminde düzenlenmesi planlanan Maltepe Mitingi için yaptığı konuşmada miting alanında herhangi bir siyasi sembole yer vermeyeceğini, yalnızca Milli Bayrak ile Atatürk posterine izin vereceğini özellikle belirttiği görülmektedir (İhlas Haber Ajansı, 2017). Bu söylemi ile de başta, miting alanı özelinde, toplum genelinde bir birlik ve beraberlik mesajı veriyor gibi görünse de konuşmasının sonunda kullandığı “bunu yapanları da provokatör olarak değerlendiriyoruz” (İhlas Haber Ajansı, 2017) cümlesi ile kendi koyduğu kurallara uymayan ve “azınlık” olduğunu düşündüğü kesimi “provokatör” olarak etiketlediği düşünülmektedir. Böylece bu söylemi ile de biz-onlar ikiliği yaratmaktadır. Ayrıca Kılıçdaroğlu’nun söyleminde Milli Bayrak ve Atatürk gibi milliyetçi unsurlara yer vermesinin politik kimliklerin oluşmasında “duygulanış ve duygulanımların kristalleşmesi” (Mouffe, 2019, s. 83) kavramlarına işaret ettiği söylenebilmektedir. Kılıçdaroğlu’nun ülkede çoğunluğun üzerinde duygu birliğine varacağı aşıkâr olan Milli Bayrak ve Atatürk gibi kavramlara kendi halkını inşa ederken ortak bir eşdeğerlik zinciri yaratma amacıyla yer verdiği görülmektedir. Aynı konuşmada, yürüyüşü esnasında kendisine eşlik eden polis, jandarma gibi kolluk kuvvetlerinden bahsederken kullandığı “Bir siyasal iktidarın değil; halkın polisi, halkın jandarması olunca aslında halkla aralarında hiçbir sorun yok.” (İhlas Haber Ajansı, 2017) cümlesi ile de yine halka işaret etmektedir. Yürüyüşün öznesi olarak halkı gösteren Kılıçdaroğlu’nun aslında bu söylemi ile yürüyüşün asıl öznesi olan kendisini “halk”

yerine koyduğu görülmektedir. Çünkü yürüyüşünün en başından beri bizzat belirttiği şekilde Adalet Yürüyüşü organizasyonunun öznesi kendisidir. Polis ve jandarmanın yürüyüş esnasında halk ile herhangi bir sorun yaşamadığını belirtmesi, kendisi ile bir sorun yaşanmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Kılıçdaroğlu'nun, yeniden halk kavramı üzerinden popülist bir söylemde bulunduğu söylenebilmektedir

Kılıçdaroğlu'nun Adalet yürüyüşünün tamamlanmasının ardından İstanbul Maltepe Meydanında yapılan mitinge başlarken yeniden kolluk kuvvetlerine halkın polisi olmaları nedeniyle teşekkür ettiği (Evrensel, 2017a) ve kolluk kuvvetlerini “halk”ın olma durumu üzerinden meşrulaştırdığı görülmektedir. Polis ve jandarma bu durumda Kılıçdaroğlu'nun işaret ettiği “halk”ın yanında olduğu sürece teşekkür edilecek konumda bulunmaktadır. Konuşmanın devamında kullandığı “Benimle beraber yürüyen ve bu meydanda olan, bizleri televizyonları başında dinleyen, adalete susamış bütün 80 milyona yine şükranlarımı, saygılarımı sunuyorum” (Evrensel, 2017a) cümlesinin çalışmanın muhtelif yerlerinde belirtilmiş olan “adalet istediği için yürüyen” ve “adalet istemediği için yürümeyen” ikiliğini yeniden ürettiği düşünülmektedir. Kılıçdaroğlu bu cümlesi ile hem sadece kendisi ile yürüyenlerin adalet istediğine hem de 80 milyonu temsil ettiğine işaret etmektedir.

Kılıçdaroğlu'nun aynı mitingde devam eden konuşmasında yürüyüşe katılan siyasi parti genel başkanlarına, temsilcilerine, milletvekillerine, sendikalara, sanatçılara, muhtarlara, engellilere, gazi ve şehit ailelerine, kadınlara, farklı meslek kuruluşlarına, çiftçilere, emeklilere teşekkür ettiği görülmektedir (Evrensel, 2017a). Bu söylemi ile Kılıçdaroğlu'nun halkın birbirinden farklı heterojen talepler arasında kurulan bağ yani eşdeğerlik zinciri ile oluşan bir söylem inşası (Mouffe, 2019, s. 90) olduğu iddiasını örneklendirdiği düşünülmektedir. Çünkü Kılıçdaroğlu'nun teşekkür ederken toplumda farklı sorunlara ve bunun sonucu olarak farklı taleplere sahip olan kesimleri ayrı ayrı ele alarak yürüyüşünün ana fikri olan adalet kavramında birleştiren popülist bir söylem birliği kurduğu görülmektedir.

Miting'de yürüyüşünün nedenini açıklamak için başladığı konuşmasında öncelikle ülkede adaletin olmadığını belirttiği görülmektedir. Hemen sonrasında “mazlumlar” için yürüdüğünü belirten Kılıçdaroğlu'nun konuşmasına memurlar, taşeron işçiler, tarım işçileri, orman köylüleri, kadınlar, çocuklar, şehit ve gaziler için yürüdüğünü belirttiği görülmektedir (Evrensel, 2017a) Konuşmasının başında kullandığı “mazlum” söyleminden sonra vermiş olduğu örnekleri mazlumluk durumu üzerinden birleştirdiği

ve yine toplumun farklı azınlık kesimlerinin temsilcisi olduğuna işaret ettiği görülmektedir. Konuşmanın devamında “Millete zulmediyorlar, fakir fukaraya zulmediyorlar. Garibana zulmediyorlar. Esnafa zulmediyorlar. Çiftçiye zulmediyorlar. Herkese zulmediyorlar, zalime karşı durmak bizim namus borcumuzdur” (Evrensel, 2017a) şeklindeki cümlesi ile popülist siyasal söylemin en belirgin özelliği olan “yönetenlerin, mağdur yönetilenlere karşı uyguladığı baskıcı ve zorba politika” durumunu söyleminde inşa ettiği görülmektedir. Popülist lidere göre halkın bütününe karşı, sürekli şekilde çalışan bir seçkin grubun olduğu bilinmektedir. Popülistlere göre bu seçkin grup halkın genel iradesine karşı olarak halkın sesini duyurmamak adına özellikle bir çaba göstermekte ve iktidarının devamını sağlayabilmek için meşru olmayan yöntemlere başvurmaktadır (Mudde ve Kaltwasser, 2019, s. 23-24). Kılıçdaroğlu’nun mazlum söylemini oluştururken de popülist liderin seçkin grubu ele alış biçimini örneklendirdiği söylenebilmektedir. Konuşmasının son bölümünde sarf ettiği “Bu meydan ve bu meydanın dışında, meydanda yer olmadığı için gelemeyen, adalete susamış sizlere tekrar saygı, tekrar sevgi ve muhabbetlerimi gönderiyorum” (Evrensel, 2017a) cümlesi ile de yeniden, meydanda bulunan kişilerin adalet arayışında olduğunu, meydanda bulunamayan adalet arayan kişilerin meydanda bulunmama sebebinin fiziki şartlardan dolayı yer bulamamaları olduğunu belirterek, ülkede adalet talebi olan herkesin ilgili yürüyüşte bulunması gerektiğine işaret etmekte ve bu konuda oluşan toplumsal ikiliği yeniden ürettiği görülmektedir (Evrensel, 2017a).

Kılıçdaroğlu, mitingin sonunda toplumun sözcüsü olduğu iddiasını daha da ileriye götürerek “Şimdi bu yürüyüş toplumu uyandırdı. Toplum artık rahatlıkla konuşabilecek, rahatlıkla dertlerini dile getirebilecek ve bizim, şu anda yaratılan atmosferin en temel noktalarından birisi haksızlığa uğrayan kişilerin yargıya başvuramaması, yargıya erişimin engellenmiş olması. Bu yürüyüş onu da çözecektir” söyleminde bulunmuştur (Euronews Türkçe, 2017). Bu söylemi ile Kılıçdaroğlu’nun hem toplumdaki mağdur halkın sözcülüğünü yaptığına hem de bu sözcülüğü yaparak toplumda bir bilinç hali yarattığına, toplumda oluşan ve iktidar tarafından karşılanmayan taleplerin kendisi sayesinde önem kazandığına işaret ettiği düşünülmektedir.

BULGULAR

Yapılan analiz sonucunda Recep Tayyip Erdoğan'ın konuşmalarında öne çıkan sağ popülist temaların tek millet, tek devlet, tek vatan, Türk Bayrağı tasviri, dini ifadeler, ilahi güç, erkeksi ve saldırgan ifadeler olduğu görülmektedir. Bunun yanında Erdoğan'ın konuşmalarında öne çıkan ve sol popülist söyleme ait olduğu ileri sürülen temaların halk, halkın temsilcisi, halktan biri olma, ezilen halk-seçkinler antagonizmasında halkın yanında olma, mazlumlara destekleme, tek millet olma, sınıf farklılığını kabul etmeme, eşitlikçi ve birleştirici nitelikte söylemler olduğu görülmektedir.

Benzer şekilde tüm konuşmaların incelenmesi sonucunda Kemal Kılıçdaroğlu'nun öne çıkan sol popülist temalarının emekçinin, işçinin, halkın yanında olma, tek çare olarak halka yönelmenin ön plana çıkarıldığı söylemler olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Kılıçdaroğlu'nun öne çıkan ve sağ popülizme ait olduğu ileri sürülen temaların tek başına yürüyen güçlü lider, dini ifadeler, Peygamberlere verilen atıflar, iftar sofrası, yer sofrası, mezarlık ziyareti, milli bayrak, eril ve tehditkâr dil gibi örnekler olduğu görülmektedir.

Araştırmanın hipotezlerini cevaplayabilme adına bulgular incelendiğinde öncelikle

H1: Popülizm kavramının hem sağ hem de sol ideolojilerde rahatlıkla kullanılabilen bir söylem üretim aracı olduğu görülmüştür.

H2: Siyasi liderlerin söylemlerini üretirken sağ popülist veya sol popülist söylem şeklinde ayrıldığı ileri sürülen araçları da ortak şekilde kullanabildikleri görülmüştür.

H3: İlk iki hipotezin sonucu olarak bu çalışmaya göre popülizmin bir ideoloji olarak ele alınabilmesi mümkün görünmemektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Popülizm kavramının, her ne kadar 19. yüzyıl siyasetinde dile getirilmeye başlansa da pratikte toplumsal ilişkilerin varlığından bu yana mevcut durumda olduğu ve belli bir gelişim gösterdiği düşünülmektedir.

Siyaset kavramının tartışılmaya başlandığı Antik Yunan döneminden bu yana yöneten ve yönetilen ayrımı ile birlikte iktidar her kesim tarafından sahip olunmak istenilen bir erk olmuştur. Tarafların bu erke sahip olma arzusu ile paralel şekilde kimi yöntemler geliştirdiği ve popülizmin de bu gelişim süreci içerisinde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Literatürde bir ideoloji, bir söylem üretim aracı ve siyasi strateji olarak farklı yaklaşımlarla ele alınan popülizm kavramının üzerine anlaşılmış ortak bir tanımı olmadığı da bilinmektedir. Literatürdeki bu anlaşmazlıklık sebebi ile farklı zaman veya farklı coğrafyalarda popülizme olumlu veya olumsuz bir imge yüklenmektedir. Popülizmin bu esnek yapısı nedeni ile ideoloji olarak ele alınamayacağı savı üzerine kurulan bu çalışmada aynı zamanda popülizmin olumlu veya olumsuz şekilde bir imgeye sahip olamayacağı fikri de desteklenmektedir.

Çalışmanın oluşmasında ana fikri oluşturan bu yönelimlerin en önemli temsilcisi olduğu düşünülen Laclau'ya göre de popülizm, siyaset araştırmacıları tarafından haksızlığa uğramış bir kavramdır. Popülizm Laclau'ya göre toplumda giderilmemiş talepler tarafından oluşan eşdeğerlik zincirinin yansıması olarak meydana gelen bir halk inşası durumudur. Bu bağlamda popülizmin olumlu veya olumsuz, iyi veya kötü bir imgeyle anılması anlamsızlaşmaktadır. Laclau aynı zamanda popülizmin var olabilmek için toplumda bir antagonizmanın kurulması gerektiğini belirtmektedir. Literatüre göre bu antagonistik söylemler popülist liderin veya partinin ideolojisine göre farklılaşmaktadır. Fakat popülizm her ne kadar sağ ve sol olarak ayrılıp her iki tarafa farklı özellikler yüklense de bu çalışmada savunulduğu şekilde taraflar nihayetinde söylemlerde benzeşmektedirler.

Bu söylemler oluşturulurken, popülizmin dil, dil yetisi, bilinçaltı gibi unsurlarla olan ilişkisi incelenmiştir. Bu ilişki incelenirken popülizmin bir etkileşim süreci olduğu sonucuna varılmıştır. Bu etkileşim sürecinin hangi boyutta olduğunu anlayabilmek adına iletişim türleri incelenmiş ve popülizmin Göstergebilim ile yoğun ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Literatürde çoğunlukla sağ partilerin benzer söylemler üzerinden sol partilerden ayrıştığı şeklinde çalışmalar bulunmaktadır. Bu duruma örnek olarak sağ popülist lider veya partilerin göçmen politikaları veya sol popülist lider veya partilerin emek, özgürlük gibi toplumda giderilmemiş talepler üzerinden kurmuş oldukları söylemler verilebilmektedir. Sağ popülist partiler incelendiğinde daha çok millet, vatan, bayrak, göçmenler, terör gibi başlıklar üzerinden söylemler geliştirdikleri görülürken sol popülist partilerin işçiler, emek, sermayenin haksız dağılımı, kadın hakları gibi başlıklar üzerinden söylemler geliştirdikleri görülmektedir.

Öncelikle popülizm kavramının ortaya çıkışı, dünya siyasetinde popülizm, dünyada sağ ve sol popülizm gibi başlıklar ile popülizmin bir söylem üretim aracı olduğu üzerine yoğunlaşan bu çalışmada, popülizm kavramının hem sağ hem de sol ideolojiler tarafından, üstelik neredeyse benzer söylemler üzerinden inşa edildiği örneklendirilmeye çalışılmıştır.

Yunanistan aşırı sağ partisi Altın Şafak ve aşırı sol partisi SYRİZA örnekleri incelendiğinde aslında her iki partinin de ülkeye dışarıdan müdahaleye karşıt oluşları üzerinden bir söylem geliştirdikleri görülmüştür. Yabancı karşıtlığı üzerine kurulan bu söylemlerde partilerin yalnızca antagonizmalarının öznesinin farklı kimlikler olduğu görülmüştür. Altın Şafak Partisinin öznesi özellikle Müslüman azınlıklar iken SYRİZA'nın öznesinin AB olduğu görülmüştür. Her iki partinin de iktidarları döneminde popülist söylemlerini devam ettirdikleri ve söylemleri pratikte karşılık bulmadığı için takip eden dönemde siyasi başarısızlığa uğradıkları görülmüştür.

Çalışmanın ilerleyen bölümünde Türkiye’de popülizmin ortaya çıkış dinamikleri, dönemin söylem oluşturma pratikleri çerçevesinde ele alınmıştır. Popülizmin ortaya çıkışında Osmanlı Dönemi toprak sisteminin çöküşü, köylünün toprağı işleten iltizamlar tarafından sömürülmesi ve devamında sarayın halktan kopuk bir şekilde yönetilmesi gibi unsurların etkili oluşu incelenmiştir. Ayrıca, Osmanlı’da var olan azınlıkların Osmanlı ekonomisinde Müslüman halktan çok daha fazla söz sahibi olmasının özellikle Fransa’da eğitim görmüş olan Türk Aydınında yarattığı rahatsızlığın da “Halka Doğru” hareketini doğurduğu görülmüştür. Türk Aydınının halkı kalkındırma amacı ile düzenlemiş olduğu Halka Doğru hareketi zamanla Genç Osmanlılar, Jön Türkler, İttihat ve Terakki ile nihayetinde Cumhuriyet Halk Fırkasının parti nizamnamesinde yer alacak olan ve fikri temelini solidarizmin oluşturduğu Halkçılık fikrinin doğmasına vesile olduğu görülmüştür.

Kemalizm İdeolojisinin de temelini oluşturan Halkçılık fikrinin Türkiye siyasetinde hem sağ hem de sol ideolojiler tarafından sahiplenilen bir akım olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda halkçılık fikri temelli gelişen popülizm kavramının da sağ ve sol ideolojilerde rahatlıkla kullanılan bir “araç” olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın son bölümünde Recep Tayyip Erdoğan ve Kemal Kılıçdaroğlu söylemleri özelinde bir sağ ve sol popülizm analizi ve eleştirisi yapılmaya çalışılmıştır. Bölümde Recep Tayyip Erdoğan araştırmanın sağ popülist lideri Kemal Kılıçdaroğlu ise çalışmanın sol popülist lideri olarak ele alınmıştır. Her ne kadar sağ ve sol popülist liderler olarak söylemleri ayrı ayrı incelenmiş olsa da her iki liderin de benzer söylemlerden faydalandıkları açıkça görülmektedir.

Recep Tayyip Erdoğan’ın sağ popülist lider olarak konumlanmış olmasına rağmen, sağ popülist liderin başat özelliği olan göçmen karşıtlığı ile ilgili hiçbir beyanına rastlanmamıştır. Aksine Erdoğan sıklıkla sol popülist liderden beklenecek şekilde birleştirici, hümanist ve eşitlikçi bir tavırla göçmenlerin ve diğer mağdur halkın destekçisi ve yardımcısı olacaklarına dair beyanda bulunmuştur. Benzer şekilde Erdoğan’ın Muhtarlar Toplantısında kullandığı dilin de sol popülist lidere has eşitlikçi bir dil olduğu düşünülmektedir. Bunların yanında Erdoğan’ın neredeyse her konuşmasında yer verdiği “iç ve dış muhalifler” söylemi, “Tek millet, tek devlet, tek vatan” söylemi, Türk Bayrağı tasviri, eril dil, din ve dini figürleri sıklıkla kullanışı gibi unsurların ayrıca sağ popülist lidere has söylemler olduğu söylenebilmektedir. Erdoğan’ın hemen hemen her konuşmasında muhalifler tarafından tehdit altında olan bir iktidar olduğu üzerinden bir söylem geliştirdiği de görülmektedir.

Bir diğer bileşen olan Kemal Kılıçdaroğlu’nun sol popülist lider olarak konumlanmış olmasına rağmen sağ popülist liderde görülecek olan tüm halkın tek lideri olma, din ve dini figürlere yer verme, “Ne pahasına olursa olsun” gibi eril ve tehditkâr dil kullanma gibi özelliklerle kurduğu söylemlere yer verdiği görülmektedir. Özellikle iftar sofrasında vermiş olduğu görüntülerin her detayı ile sağ popülist söyleme uyan bir örnek olduğu düşünülmektedir. Ayrıca düzenleyecek olduğu mitingte sadece Türk Bayrağı ve Atatürk posterine “izin veriyor” oluşu ile hem kendisini halk üzerinde tahakküm kuran bir mercii olarak gördüğüne hem de milli unsurlar üzerinden popülist bir söylem kurduğuna işaret etmektedir.

Türkiye siyasetinde her iki uç ideolojinin de benzer söylemler geliştiriyor olmasına rağmen sağ ideolojinin 21 yıldır seçim kaybetmeden iktidarda bulunduğu bilinmektedir. Bu durumun en önemli nedenlerinden birinin Ak Parti'nin söylemlerinde kullandığı vaatlerin halkta karşılık bulması olduğu düşünülmektedir. Dul, yetim ve engelli vatandaşlara yapılan yardımlar, yiyecek ve yakacak yardımları, göçmenlere yapılan yardımlar, dünya genelinde tanınan bir lider oluşu gibi özelliklerin Erdoğan'ın söylemleri ile örtüşmesinin halkta kendisine ve partisine karşı güven oluşturduğu şüphesizdir. Bu durumun sonucu olarak 21 yıldır iktidarda bulunmaktadır. Aksi bir örnek olarak Kılıçdaroğlu'nun söylemlerinin ise pratikte uygulanmadığı ve halkta bir karşılık bulmadığı görülmektedir.

Bu sonucu ile çalışmanın, benzer söylemleri uyguluyor olmasına karşın sol ideolojinin sağ ideoloji karşısında neden başarısız olduğu problemini daha detaylı ele alacak olan çalışmalara olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yine aynı sonuç ile popülizmin hitap edenden çok hitap edilen kitlede oluşan bir hareketlenme durumu olduğu fikrine varılabilmektedir. Böylece bu çalışmanın kendinden sonra yapılabilecek, popülist söyleme başvuran liderin siyasi başarısı ile hitap edilen kitlenin demografik özellikleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı veya popülist söylemi üreten sağ ideolojinin Türkiye özelindeki siyasi başarısı ile popülist söylemi üreten sol ideolojinin Türkiye özelindeki siyasi başarısızlığı arasında anlamlı bir ilişki karşılaştırması yapıp yapılamayacağını ölçecek olan çalışmalara destek olacağı söylenebilmektedir.

Tüm bu analiz ve bilgiler sonucunda, Türkiye siyasetinde aktif rol alan Recep Tayyip Erdoğan ve Kemal Kılıçdaroğlu özelinde varılan sonuç Türkiye siyasetinde sağ ve sol popülist unsurların keskin sınırlar ile birbirlerinden ayrılamayacağıdır. Çalışma sonucunda görülmektedir ki popülizm literatüründe sağ ve sol popülist liderler veya partilere has olduğu ileri sürülen kimi özellikler Türkiye siyasetinde esnek biçimde kullanılabilir. Bu sonuca bağlı olarak popülizmin bir ideoloji değil bir söylem üretim aracı olduğu savının incelenmiş olan dönem ve siyasetçiler sınırında doğrulanmış olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

- A Haber. (1994, 27 Mart). *İstanbul'un Kaderi Değişiyor! Belediye Başkanı Seçilen Erdoğan Yeni Dönemi Başlattı*. A Haber. <https://www.ahaber.com.tr/ozel-haberler/2023/03/27/27-mart-1994-istanbulun-kaderi-degisiyor-belediye-baskani-secilen-erdogan-yeni-donemi-baslatti>
- Açar, O. (2022). Althusser'ci Teoride 'İdeoloji' Kavramının Analizi: Klasik Marksist Anlayıştan Farkları Ve Kapitalist Devlet Kuramındaki Rolü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (73), 88-99
- Ahmad, F. (2022) *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Kaynak Yayınları
- Ak Parti (2017, 18 Aralık). *Cumhurbaşkanı Erdoğan, Karaman İli Toplu Açılış Töreninde Konuştu* [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=DqNZh1m2P5M>
- Akarsu, B. (1979) *Çağdaş Felsefe*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Akdağ, M. (1966) Genel Çizgileriyle 17. Yüzyıl Türkiye Tarihi. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4(6), 201-247
- Akdeniz, P. (2022) *Popülizmin Siyasal İletişim Kapsamında Kullanımı: Yerel Siyasal Aktörlerin Twitter Hesaplarının Karşılaştırmalı İncelemesi* [Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi]
- Akın, A. Z. (2019) Neoliberalizm Etkisinde Sağ Popülizmin Yükselişi: ABD, Macaristan ve Fransa Örnekleri. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 27-39
- Akyılmaz, G. (1999) Birinci Jön Türkler Hareketi'nin (Yeni Osmanlılar Cemiyeti) İdeolojisine Bir Örnek: Namık Kemal ve Fikirleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Yüksekokulu Dergisi*, 1(2), 233-253
- Althusser, L. (2022) *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev: Yusuf Alp, Mahmut Özışık) İletişim Yayınları
- Anadolu Ajansı (2017a, 10 Aralık) *Cumhurbaşkanı Erdoğan, Sivas'ta Konuşuyor* [Video] Facebook <https://www.facebook.com/anadolujansi/videos/1514764018571315>
- Anadolu Ajansı (2017b, 10 Şubat) *Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bu Sistem Bileklerimizde Prangaydı* <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-bu-sistem-bileklerimizde-prangaydi/746658>
- Aslan, C. (2023) *Türkiye'de Siyasal Popülizm: Demokrat Parti ve Adalet Ve Kalkınma Partisi* [Yüksek Lisans Tezi, Kapadokya Üniversitesi]
- Arditi, B. (2010) *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset: Farklılık, Popülizm, Devrim, Ajitasyon*, (Çev: Emine Ayhan) Metis Yayıncılık
- Aristoteles (1995) *Retorik*, Yapı Kredi Yayınları
- Aristoteles (2021) *Politika*, Remzi Kitabevi
- Arslandaş, Ş., Arslantaş, D. (2019) Küçük Hayaller, Büyük Başarısızlıklar: Syriza'nın Yükselişi ve Düşüşü. *Amme İdaresi Dergisi*, 52(4), 91-116
- Ataış, A., Mehmet, O. (2018) Syriza Hükümetinin Yunanistan Krizine Karşı Almış Olduğu Önlemler. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 22-44
- Ateş, K. (2017) AKP, Dinsel Popülizm Ve Halk-Olmayan. *Mülkiye Dergisi*, 41(1), 105-129
- Aydın, H. (2017) *Türkiye'de 2000 Sonrası Yolsuzluk, Yoksulluk ve Yasaklarla Mücadelede Kamu Politikalarının Analizi*. [Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi] Ulusal Tez Merkezi <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

- Aydın, H. (2020) An Evaluation On The Political Content Of The Mukhtars Meeting. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(28), 149-163
- Aydın, H. (2022) Neo-Ottomanism Revisited: An Evaluation of Ahmet Davutoğlu's Failed Foreign Policy. *Israel Journal of Foreign Affairs*, 16(1), 1-11
- Azizata, F. S. (2023) Birinci Jön Türk Hareketi'nde (Genç/Yeni Osmanlılar'da) Milli Egemenlik İzleri. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 13-26
- Baltaş, A. (2014) *Türk Kültüründe Yönetmek*, Remzi Kitabevi
- Bardakçı, M. (2018, 29 Ekim). Cumhurbaşkanı Erdoğan Neden Kılıçdaroğlu'na 'Bay' Diye Hitap Ediyor? *Yeni Akit* <https://www.yeniakit.com.tr/haber/cumhurbaskani-erdogan-neden-kilicdarogluna-bay-diye-hitap-ediyor-477990.html>
- Barthes, R. (1979) *Göstergebilim İlkeleri*, (Çev:Berke Vardar-Mehmet Rifat), Kültür Bakanlığı Yayınları
- Bartın Olay Medya. (2017, 5 Aralık) Erdoğan, Taşeron İşçilere Kadro Müjdesini Böyle Verdi. [Video]. Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=Ei4kiQZ0PqU>
- Batı, U. (2010) Reklamcılıkta Retorik Bir Unsur Olarak Kadın Bedeni Temsilleri *Kültür ve İletişim Dergisi*. 13(1), 103-133
- Bayat, F. (2022) Tarihten Günümüze Bir Manipülasyon ve Kitle Aldatma Aracı Olarak Siyasi Mit. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 1-23
- BBC Türkçe (2012, 8 Mayıs). Profil: SYRİZA-Yunanistan'ın Radikal Sol Koalisyonu. BBCTürkçe https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/05/120508_greek_left
- BBC Türkçe (2012, 14 Mayıs). Yunanistan'da Syriza Koalisyon Pazarlığından Çekildi. BBC Türkçe https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/05/120514_syriza_talks
- Belge, M. (2018) "Siz İsterseniz...": Popülizm Üzerine Yazılar, İletişim Yayınları
- Berkes, N. (1975) *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Bilgi Yayınevi
- Biçen, E. (2020) *Neoliberal Popülizmden Otoriteryanizme:2002-2017 Türkiye'si Örneği* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi] İstanbul Üniversitesi <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/ET002673.pdf>
- Bozoğlu, T. (2017) Hegel'in Zeitegeist'i ve Otoriter Popülist Siyasal Söylem: Trump Üzerine Bir Okuma *Ekonomi, Politika & Finans Dergisi*, 2(1), 67-82
- Bulut, Y. (2011) İdeolojinin Tarihçesi, *Sosyoloji Dergisi*, 3(23), 183-206
- Cambridge Dictionary (2022) Erişim Tarihi: 12 Aralık 2022 <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/populism>
- Cevizoğlu, M. H. (2021) Değerli Bir Çılgınlık ve Hata: FoucaULT (Foucault ve Fault-Hata/Arıza). *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(33), 374-388
- CHP Gençlik Kolları (2017, 18 Haziran) Kemal Kılıçdaroğlu-Adalet Yürüyüşü Röportaj [Video], Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=Kl5TSmcVDes>
- CHP TV. (2018, 16 Haziran) Adalet Belgeseli 14/06/2018 [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=bzShdACkZFE>
- CHP TV. (2017a, 18 Haziran) Adalet Yürüyüşünde 4. Gün 18/06/2017 [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=4zaO1dZ1pDI>
- CHP TV. (2017b, 18 Temmuz) Adalet Yürüyüşü [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=mJMSFJfKBQ>

- CHP TV. (2017c, 7 Temmuz) *Adalet Yürüyüşü 23. Gününde* [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=nK2fTMN-gkw>
- CHP TV. (2017d, 6 Temmuz) *Adalet Yürüyüşü 22. Gününde 06/07/2017* [Video] Youtube https://www.youtube.com/watch?v=HTXwv9_6G44
- CNN Türk. (2012, 7 Haziran). *İrkçi Altın Şafak İstanbul'u İstedti*. CNN Türk. <https://web.archive.org/web/20120711162815/http://www.cnnturk.com/2012/dunya/06/07/irkci.altin.safak.istanbulu.istedi/664182.0/index.html>
- Çakı, C. (2018) Adolf Hitler'in Kült Lider İnşasında Kullanılan Propaganda Posterlerinin Göstergebilimsel Analizi. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 24-38
- Çamurcuoğlu, G. (2019). Çoğunlukçu Demokrasiye Dönüş Olarak Popülizm. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 277-291
- Çapcıoğlu, İ., Şahin, C. M., Erdoğan, N. (2010) Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(2), 51-76
- Çarkoğlu, A., Elçi, E., Erol, F., Paksoy, C. (2022) Popülizm Teorileri Işığında Türkiye'de Popülizmin Tarihsel Gelişimi: Siyasi Partiler Üzerine Bir İnceleme *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 323-348
- Çebi, M. S. (2008) Sembolik/Retoriksel Bir Eylem Olarak Dilin Anlam İnşasındaki Aracılık İşlevi. *Selçuk İletişim Dergisi*, 5(2), 183-198
- Çelik, H., Ekşi, H. (2008) Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimler Dergisi* 27(27) 99-117
- Çiçekli, A., Çiçekli, A. (2022) Demokrasinin Güncel Tehdidi: Popülizm. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (48), 199-220
- Çiftçi, S. E. (2017) Balkanlar'da Ekonomik Krizin Gölgesinde Yükselen Radikal Sağ Partiler : Altın Şafak ve Ataka. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4(2), 97-120
- Darbazoğlu, H. (2022). *Türk Siyasal Hayatında Popülizm DYP-SHP Koalisyon Hükümeti Dönemi* [Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi] Karabük Üniversitesi <http://acikerisim.karabuk.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/2053>
- Demir Güneş, C. (2013) Michel Foucault'da Söylem ve İktidar. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 21, 56-69
- Demirel, D., Kabasakal, G. (2022) Geç Osmanlı Modernleşmesinin Yapısal Dönüşümünde Jön Türkler: 19. Yüzyıl Üzerine Bir İnceleme. Şahin Karabulut (Ed.) *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Konularında Bilimsel Değerlendirmeler* (ss: 149-158) Ekin Yayınevi
- Dural, B. (2012) Antonio Gramsci ve Hegemonya. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39), 309-321
- Durdu, M. B. (2003) Osmanlı Devletinde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 14(14), 291-318
- Duverger, M. (1975) *Siyaset Sosyolojisi*, (Çev: Şirin Tekeli) Varlık Yayınları
- Ecevit, Y. A., Ünal, Ö., Öner, S., Özdemirkıran, M (2014) Avrupa Parlamentosu Seçimleri ve Aşırı Sağ Partilerin Yükselişi. *Bahçeşehir Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Merkezi*, 1-9
- Erdem, U. (2012, 2 Haziran). *Selanik'te Altın Şafak Protestosu*. Radikal Gazetesi. <https://web.archive.org/web/20120630152001/http://www.hurriyet.com.tr/planet/20872670.asp>

- Erdoğan, N. (1998) Demokratik Soldan Devrimci Yol'a: 1970'lerde Sol Popülizm Üzerine Notlar, *Toplum ve Bilim*, Sayı:78, 22-37
- Ertan, M. (2019) Bir Kavramın İzini Sürme Çabası: Popülizm Nedir? *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 6(1), 255-259
- EuroNews. (2013, 17 Mayıs) Yunan Meclisinde "Heil Hitler" Sesleri EuroNews.com <https://web.archive.org/web/20130609042538/http://tr.euronews.com/2013/05/17/yunan-meclisinde-heil-hitler-sesleri/>
- Euronews Türkçe (2017, 7 Temmuz) Adalet Yürüyüşü İstanbul'da [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=fPg86fWORl4>
- Evrensel (2017a, 9 Temmuz) 2 Milyonu aşkın kişi Maltepe'deki Adalet Mitinginde Buluştu [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=UukQsW-hVnw>
- Evrensel (2017b, 18 Haziran) Kılıçdaroğlu Adalet Yürüyüşünün 4. Gününde Erdoğan'a Yanıt Verdi [Video] Youtube https://www.youtube.com/watch?v=JL8Y9EuTj_8
- Finchelstein, F. (2019) *Faşizmden Popülizme*. (Çev. Ali Karatay) İletişim Yayınları
- Fiske, J. (2003) *İletişim Çalışmalarına Giriş*, (Çev. Süleyman İrvan) Bilim ve Sanat Yayınları
- Freud, S. (1975) *Kitle Psikolojisi*, (Çev. Kamuran Şipal) Bozak Yayınları
- Foucault, M. (2021) *Söylem ve Hakikat*, (Çev. Kerem Eksen&Murat Erşen) Ayrıntı Yayınları
- Gedik, H. (2023) *Türkiye'de Patriakanın Yeni Hali: Sağ Popülizm, Neoliberalizm, Siyasal İslam Üçgeninde Genç Kadın Öznelliği* [Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi]
- Gelincik4089 (2017, 7 Nisan) Cumhurbaşkanı Erdoğan, Hatay Toplu Açılış Töreni [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=nNAu8aqjKxE>
- Geray, H. (2004) *Toplumsal Araştırmalarda Nicel Ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Siyasal Yayınevi
- Gökarp, Z. (2016) *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. Bilge Oğuz Yayınları
- Gökarp, Z. (1978) *Türkçülüğün Esasları*. İnkılap ve Aka
- Göksu Şahan, F. B. (2020) *Sağ ve Sol Popülizm: Fransa Örneği Üzerinden Karşılaştırmalı Bir İnceleme* [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi] Ankara Üniversitesi <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/71371>
- Göze, A. (2001) *Liberal, Marxiste, Faşist, Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet*. Beta Yayıncılık
- Güneş, E. (2005) *Cümleten Hoş Geldiniz-Süleyman Demirel*. Desen
- Güngör, B. (2020) Söylem Yaklaşımı Üzerine Bir Kavram Çalışması ve Eleştirel Söylem Analizi. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, Güz-2, 1-12
- Gürol, E. (1978) *Freud*. Cem Yayınevi
- Haberler.com. (2020, 8 Ekim). Avrupa Parlamentosu'nda Türk Bayrağı Yırtan 'Altın Şafak' Milletvekili Ioannis Lagos Yunanistan'da Tutuklandı. Haberler.com <https://www.haberler.com/dunya/avrupa-palamentosu-nda-turk-bayragi-ni-yirtan-13653204-haberi/>
- Haber Global. (2022, 13 Aralık) Cumhurbaşkanı Erdoğan EYT İçin Beklenen Açıklamayı Yaptı! Erdoğan EYT İçin Tarih Açıkladı [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=at0sqRfsFQk>
- HaberTürk TV. (2017a, 30 Haziran) Özel Röportaj-29 Haziran 2017 (CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu). [Video] Youtube https://www.youtube.com/watch?v=KiNB_JR6jgg
- HaberTürk TV. (2017b, 15 Haziran) Kemal Kılıçdaroğlu Adalet Yürüyüşüne Başlamadan Önce Konuşma Yaptı [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=LUij0vTTDAk>

- HaberTürk TV. (2022, 23 Ağustos) *CHP Lideri Kılıçdaroğlu'ndan EYT Açıklaması*. [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=1k2A0R0U8lk>
- Hacıkadıroğlu, V. (1981) *Kavramlar Üstüne*. Onur Basımevi
- Halhallı, B. (2020) Sol Popülizm: Chantal Mouffe-Kitap Değerlendirmesi. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 77-79
- Halk TV. (2017, 20 Haziran) *Adalet Yürüyüşünde CHP Grup Toplantısı* [Video] Youtube https://www.youtube.com/watch?v=_eFKecua_Xk
- Halk TV. (2022, 22 Aralık). *Türk-İş Masadan Kalktı HalkTV* <https://halktv.com.tr/gundem/turk-is-asgari-ucet-toplantisina-katilmayacak-709272h>
- Haspolat, E. (2011) Meşrutiyetin Üç Halkçılığı ve Kemalist Halkçılığa Etkileri. *Atatürk Yolu Dergisi*, 12(47), 557-584
- Heywood, A. (2021a) *Siyasi İdeolojiler*. Felix Kitap
- Heywood, A. (2021b) *Siyaset*. Felix Kitap
- Hürriyet. (2017a, 9 Şubat) *Erdoğan CHP ve HDP Seçmenine Seslendi*. Hürriyet Gazetesi <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-chp-ve-hdpli-secmene-seslendi-40370849>
- Hürriyet. (2017b, 21 Ocak) *Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Referandum Kararı Sonrası İlk Açıklama*. Hürriyet Gazetesi <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogandan-referandum-karari-sonrasi-ilk-aciklama-40342592>
- İbn Rüşd (2020) *Cevami'u Siyaseti Eflatun-Siyasete Dair Temel Bilgiler*. (Çev. Muharrem Hilmi Özev) Karbon Kitaplar
- İhlas Haber Ajansı (2017, 8 Temmuz) *Kılıçdaroğlu: "Dragos'tan Miting Alanına Yalnız Yürüyeceğim"* [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=l7chXEgGmgk>
- İhsan, Ç., Özcan, M. (2018) Popülist Siyaseti Besleyen Cemaatleşme ve "Ötekiler". *Sosyoloji Dergisi*, 37, 53-79
- Jaccard, R. (2007) *Freud*. Dost Kitabevi Yayınları
- Jung, C. G. (1999) *Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi*, (Çev: Engin Büyükinallı) Say Yayınları
- Kaan, O. (2022) İktidardan Muhalefete Cumhuriyet Halk Partisinin Parti Programlarında Çoğulculuk. *Karadeniz 8. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 65-84
- Kalaycıoğlu, E. (2020) Halk Yönetimi: Popülizm ve Demokrasi. *İktisat ve Toplum Dergisi*, Sayı: 115, 4-21
- Kalkan, S. (2020) *Dünyada Yükselen Sağ Popülizm: Macaristan'daki Popülizmin Dinamikleri* [Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi] Ulusal Tez Merkezi
- Kanadıkırık, H. (2021) Birinci Meşrutiyetten Erken Cumhuriyete Türkiye'de Otoriter Modernleşmenin Dönemler Arası Sürekliliği *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 147-160
- Kanal 5. (2017, 30 Haziran) *Adalet Yürüyüşünde 16. Gün Tamamlandı* [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=g9cmKyNXOcw>
- Karaduman, S. (2017) Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Eleştirel Haber Araştırmalarına Katkısı ve Sunduğu Perspektif. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 31-46
- Karagöl, E. T., Kaya, S. (2015) SYRİZA'nın Zaferi Sonrası Yunanistan'ın AB Süreci *SETA Perspektif*, Sayı:96, 1-5

- Karakaya, D., Er, M. (2023) Adalet Ve Kalkınma Partisi'nin 2002 Genel Seçimlerindeki AB Söylemi: Dilbilimsel Söylem Analizi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 40(1), 109-125
- Karataş, M. (2009) Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri : Yusuf Akçura. (1876-1935), *Tarih Okulu Dergisi*, 2009(III), 203-214
- Karpat, K. H. (2012) *Kısa Türkiye Tarihi*. Timaş Yayınları
- Kasalak, K. (2009) Cumhuriyet Fikrinin Öncüleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi*, Sayı:20, 69-78
- Kılıç, S. (2018) *A Comparative Analysis of the Metaxas Regime and Golden Dawn* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi] Ulusal Tez Merkezi
- Kıran, A. (1990) Dilbilim-Göstergebilim İlişkileri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, (1), 51-62
- Kışlalı, A. T. (1987) *Siyaset Bilimi*, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları
- Kışlalı, A. T. (2021) *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*, İmge Kitabevi Yayıncılık
- Kıvrak Köroğlu, E. (2020) Farklı Popülizm Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 73-87
- Kızıltan, Y. (2006) 1. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 251-272
- Kleinman, P. (2020) *Felsefe 101: Platon ve Sokrates'ten Sartre ve Heidegger'e Düşünce Tarihi Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey*, (Çev: Şükrü Alpagut) Say Yayınları
- Koçer, B. K. (2022) *Batı Avrupa'da Siyaset, n Yeni Dinamikleri: İngiltere Ve Almanya'da Sağ ve Sol Popülizm* [Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi]
- Kutlugan, Z. S. (2023) *Türk Siyasal Hayatında Popülizm: Tansu Çiller Örneği* [Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi]
- Laclau, E. (1998) *İdeoloji ve Politika*, (Çev: Hüseyin Sarıca) Belge Yayınları
- Laclau, E. (2007) *Popülist Akıl Üzerine*, (Çev: Nur Betül Çelik) Epos Yayınları
- Laclau, E., Mouffe, C. (2012) *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, (Çev: Ahmet Kardam) İletişim Yayınları
- Le Bon, G. (1997) *Kitleler Psikolojisi*, (Çev: Yunus Ender) Hayat Yayıncılık
- Machiavelli, N. (2021) *Hükümdar*, (Çev: Necdet Adabağ) Türkiye İş Bankası Yayınları
- Mardin, Ş. (1996) *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu* İletişim Yayınları
- Mardin, Ş. (2021) *Türk Modernleşmesi* İletişim Yayınları
- Marx, K. ve Engels, F. (2003) *Alman İdeolojisi*, (Çev: Tonguç Ok, Olcay Geridönmez) Evrensel Yayıncılık
- Marx, K. ve Engels, F. (2005) *Komünist Manifesto ve Komünizm İlkeleri*, (Çev: Muzaffer Erdost) Sol Yayınları
- Mc Dougall, W. ve Hepaydın, S. (1945) Sosyal Psikoloji. *İstanbul University Journal of Sociology*, 2(3), 184-187
- Mersin Gündem (2017, 26 Mart) *Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Sancaktepe Toplu Açılış Töreni* [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=skCXOHukSeo>
- MFA (2023, 10 Mart). *Yunanistan Hakkında-Hükümet ve Siyaset, Yunanistan Parlamentosu* (2023) MFA <https://www.mfa.gr/turkey/tr/yunanistan-hakkinda/hukumet-ve-siyaset/yunan-parlamentosu.html>
- Moffitt, B. (2020) *Popülizmin Küresel Yükselişi* (Çev:Onur Özgür) İletişim Yayınları
- Moffitt, B. (2022) *Popülizm* (Çev:Yasin Öner) Liberus Kitap

- Mouffe, C. (2019) *Sol Popülizm* (Çev: Aybars Yanık) İletişim Yayınları
- Mudde, C. ve Kaltwasser, C. R. (2017) *Popülizm Kısa Bir Giriş*, (Çev: S. Erdem Türközü) Nika Yayınevi
- Munzam, G. (2016, 8 Ekim). *SYRİZA Emekçileri Öldürüyor*. SoL Haber. <https://haber.sol.org.tr/dunya/syriza-emekcileri-olduruyor-171677>
- Müller, J. W. (2017) *Popülizm Nedir?* (Çev: Onur Yıldız) İletişim Yayınları
- Nizamülmülk (2019) *Siyasetname* (Çev: Hasan Ali Yücel) EZR Yayıncılık
- Oğuz, M. C. (2008) Söylem Analizi. *Sosyoloji Notları* 5, 52-57
- Ortaylı, İ. (2019) *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. Kültür Bakanlığı Yayıncılık
- Öktem, N. (1994) Max Weber. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 54(1-4) 369-384
- Örmeci, O. (2010) Jön Türkler ve İttihat ve Terakki. *Tarih Okulu Dergisi*, 8, 95-109
- Özger, O. (2021) AKP Siyasetinde Popülist Bir İnşa Pratiği Olarak Milli İrade Söylemi. *Moment-Hacettepe Üniversitesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 8(1), 330-352
- Özkiraz, A., Hamdemir, B. (2009) Anayasacılık Hareketleri, Kapitalizm ve Osmanlı. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2) 59-78
- Özmkas, U. (2009) Charles Sanders Peirce'in Gösterge Kavramı. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1) 32-45
- Öztürk, A. (2023) İdeoloji. *KLU Felsefe Ansiklopedisi*. Artvin Üniversitesi. <https://www.klufelsefe.com/kelime/ideoloji/>
- Platon (2017) *Phaidros* İstanbul: Say Yayınları
- Polat, F., Durmuş, D. (2015) Türk Siyasi Düşüncesinde Gustave Le Bon Etkisi: Abdullah Cevdet Örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(5), 311-328
- Punch, K. F. (2020) *Sosyal Araştırmalar Giriş: Nicel Ve Nitel Yaklaşımlar*. Siyasal Yayınevi
- Purvis, T., & Hunt, A. (2014) Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji... *Moment Dergi*, 1(1), 9-36
- Radikal. (2012, 7 Haziran) *Altın Şafak Lideri İstanbul'u İstiyor* Radikal Gazetesi <https://web.archive.org/web/20120711071848/http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1090467&CategoryID=81>
- Recep Tayyip Erdoğan (2017, 29 Kasım) *Orman Ve Su İşleri Bakanlığı Toplu Açılış Töreni* [Video] Facebook <https://www.facebook.com/RT Erdogan/videos/10155369362238577>
- Rüzgar, N & Akdemir, A. (2017) Retorik Söylemin İçerik Kalitesi ve Etkileme Amacına Yönelik Algının Akademisyenler Düzeyinde Araştırılması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, (9)2, 258-282
- Sarıkaya, M. Z. (2022) Popülizmin Türkiye Varyantı *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 207-241
- Saussure, de F. (1998) *Genel Dilbilim Dersleri* (Çev: Berke Vardar) Multilingual
- Selin Girit (2017, 5 Temmuz) *BBC Türkçe-Adalet Yürüyüşü: "Duvarları yıkacak, adaleti getireceğiz"* [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=Ykl1S8V1h2M>
- Sertkaya, S., Aslan, C. (2023) Ekrem İmamoğlu Örneği Üzerinden Türkiye'de Sol Popülizm. *Journal Of Awareness*, 8(3), 281-295
- Show TV. (2017) *Kılıçdaroğlu'nun Adalet Yürüyüşü* [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=nLpHUNDMJLE>

- Sıgır, Ü. (2021) *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Beta Yayıncılık
- Sırma, E. (2019). *24 Haziran Seçimleri Özelinde Popülizm ve Demokrasi İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Sönmez, P. D. (2015) Umudun Çocuklarından Avrupa Sosyalizmine: SYRİZA'nın Büyük Zaferi *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(1), 255-264
- Şah, U. (2020) Eleştirel Söylem Analizi: Temel Yaklaşımlar. *Kültür Araştırmaları Dergisi* Sayı: 7, 210-231
- Şahan Göksu, F. B. (2020) *Sağ ve Sol Popülizm: Fransa Örneği Üzerinden Karşılaştırmalı Bir İnceleme* [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]
- Şahin, Y. (2017) Michel Foucault'da Söylem Analizi. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi* 3(6), 119-135
- Şahin Doruk, Ö. (2023) *Türkiye'de Medya Popülizmi: Birgün ve Yeni Akit Gazeteleri Üzerine Söylem Tarihsel Çözümleme* [Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi]
- Şimşek, I. (2021) Louis Althusser'in İdeoloji Ve Devletin İdeolojik Aygıtları Adlı Çalışması Üzerine Bir Değerlendirme, *Medya ve Kültür Kültürel Çalışmalar Ve Medya Dergisi*, 1(1), 112-115
- Şuayib, A., Cavid, M., Tevfik, R. (?) Mukaddime ve Program. *Ulum-ı İktisadiyye ve İctimaiyye Mecmuası*. 1(1), 1-10
- Taş, M. (1999) *Avrupa'da Yükselen Irkçılık*, İmge Yayınevi
- Tekin, F. (2022) Demokratik Gerilemeye İlişkin Yaklaşımlar ve Gerilemenin Sonuçları. *Anadolu Strateji Dergisi*, 4(1), 53-67
- TELE-1. (2022, 21 Aralık) *Türk-İş "Yoksa Masaya Oturmayız" Demişti* [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=okDGMLjhJLA>
- Toprak, Z. (1992) *Popülizm ve Türkiye'deki Boyutları*. Tarih ve Demokrasi-Tarık Zafer Tunaya'ya Armağan Cem Yayınları
- Toprak, Z. (1997) Janus'un İki Yüzü: Popülizm ve Demokrasi. *Perspektif, Aylık Haber ve Yorum Dergisi:Almanya*, (23)3257, 32-35
- Toprak, Z. (2014) *Türkiye'de Popülizm: 1908-1923* Doğan Egmont Yayıncılık
- Topyıldız, H. F. (2023) *Sağ Popülizmin Politik Ekonomisi: İsveç Demokratları ve Fransa Ulusal Birlik Partileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme* [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi]
- TRT Haber (2015, 26 Ocak) *Yunanistan'da Seçimin Galibi SYRİZA*. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/yunanistanda-secimin-galibi-syriza-164328.html>
- TRT Haber (2017, 5 Ağustos) *Cumhurbaşkanı Malatya'da Toplu Açılış Töreninde* [Video] Facebook <https://www.facebook.com/trthaber/videos/1665676493450695>
- Tuğluoğlu, F. (2005) Türkiye'de Halkçılık İdeolojisi ve Halk Evleri. *Erdem* 15(42), 101-118
- Türk, B. H. (2014) *Muktedir: Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan* İletişim Yayınları
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2023a, Ekim 11). *Biyografi*. <https://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/biyografi/>
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2023b, Ekim 11) *Biyografi*. https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/suleyman_demirel/
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2023c, 20 Ekim). *Afyonkarahisar*. <https://www.tccb.gov.tr/yurt-ici-ziyaretler/354/72346/afyonkarahisar>

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2023d, 23 Ekim). *Sakarya*.
<https://www.tccb.gov.tr/yurt-ici-ziyaretler/354/73354/sakarya>
- Türkiye Cumhuriyeti Mevzuat Bilgi Sistemi. (2023, Ekim 26). *Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap Ve Unvanların Kaldırılmasına Dair Kanun*.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.2590.pdf>
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2019, 8 Temmuz) *Yunanistan'da Erken Genel Seçim Sonuçları Belli Oldu*.
<https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/yunanistan/yunanistanda-erken-genel-secim-sonuclari-belli-oldu>
- Türkiye Gazetesi (2017a, 22 Haziran) *CHP'nin 'Adalet Yürüyüşü' 8 Gününde Devam Ediyor* [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=jaFuRAXPNO8>
- Türkiye Gazetesi (2017b, 16 Haziran) *Adalet Yürüyüşünde İkinci Gün* [Video] Youtube https://www.youtube.com/watch?v=d_5diPblsY8
- TV 100. (2022, 22 Aralık) *Erdoğan'dan EYT Açıklaması: Seçimi Kaybetsek de Ben Bu İşte Yokum-Emeklilikte Yaşa Takılanlar* [Video] Youtube https://www.youtube.com/watch?v=2xLdbf_yg
- Uçkaç Altun, S. (2010) Hitler Almanyası'nda Sanat ve Propaganda. *Sanat Tasarım Dergisi*, 1(5), 23-39
- Ulusal Kanal. (2022, 22 Aralık) *Erdoğan, Kadro İsteyen Taşeron Çalışan İşçiyi Azarladı* [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=EpFn3IO-8so>
- Uslu, C. (2020) Popülist Egemenlik Anlayışının Teorik Kökenleri: Rousseau ve Schmitt. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(42), 3-38
- Uslu, H. F. (2019) Riskleri ve Vaadleri İle Sol Popülizm. *İMGELEM*, 3(5), 255-271
- Ünlü, Ç. Y. (2018) Retorikte Alan Temelli Dönüş ve Katılımcı Eleştirel Retorik, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 5(1), 57-78
- Ünlü Dalyalı, F. (2022) Althusser ve Gramsci Açısından İdeoloji ve İdeolojinin Bir Taşıyıcısı Olarak Yeni Medya. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 6(1), 86-98
- VOA Türkçe (2023, 27 Eylül) *Kılıçdaroğlu Adalet Yürüyüşüne Devam Ediyor* [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=KRdhCKkss48>
- Voloşinov, V. N. (2001) *Marksizm ve Dil Felsefesi* (Çev: Mehmet Küçük) Ayrıntı Yayınları
- Yabancı, B. (2021) Din Ve Milliyetçiliğin Kesişiminde Popülizm. *İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü*, 1-6
- Yağız, D., Can, C. (2023) Avrupa'da Sağ Popülizm: Hollanda'da Özgürlük Partisi Örneği, *Siyasi İdari ve Yerel Araştırma Dergisi*, 6(2), 61-74
- Yalman, L. G. (1985) *11. Tez Kitap Dizisi Bölüm I* İstanbul: Uluslararası Yayıncılık
- Yeni Şafak (2017a, 24 Şubat) *Manisa Toplu Açılış Töreni* [Video] Facebook https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=10155392081955769
- Yeni Şafak (2017b, 22 Mart) *Kastamonu Toplu Açılış Töreni* [Video] Facebook https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=10155482263530769
- Yıldırım, C. (2023) *Suriyeli Göçünün Türkiye'deki Etkileri: Milliyetçilik, Popülizm Ve Güvenlik* [Yüksek Lisans Tezi, Kapadokya Üniversitesi]
- Yıldırım, Y. (2022) Avrupa'da Sol Popülizmin İktidar Deneyimi: SYRİZA ve PODEMOS, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 77(3), 537-557
- Yıldız, N. (2002) *Türkiye'de Siyasetin Yeni Biçimi: Liderler, İmajlar ve Medya* Ankara: Phoenix Yayınevi

- Yıldız, O. (2015) Popülist İtirazdan Popülist İradeye: SYRİZA ve PODEMOS Örnekler. *Mülkiye Dergisi*, 39(2), 291-296
- Yılmaz, A., Telli, R. (2021) Osmanlı'nın Son Döneminde Muhalif Hareketler: Yeni Osmanlı ve Jön Türkler. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 1401-1417
- Yılmaz, Ö. (2020) Sağ Popülizm ve Faşizm Kavramlarına Bolsonaro İktidarından Bir Bakış. *Alinteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 137-162
- Yılmaz, Ö. (2021) Sağ Popülizm ve Faşizm Kavramlarının Karşılaştırmalı İncelemesi: Enregalist'ler Örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (5), 181-216
- Yılmaz, Z. (2017) Popülizm, Halk ve Demokrasi: Temsili Demokrasinin Açmazları ve Radikal Demokratik Bir Popülizmin İmkanları. *Mülkiye Dergisi*, 41(1), 33-65
- Yurdal, İ. (2022) Kültür Otarşisi Kavramı Üzerinden Adımlar Dergisinde Yürütülen Faşizm Tartışmaları. *Eğitim Bilim Toplum* 20(79), 38-63
- Yurttaş TV. (2022, 21 Aralık) Ekrem İmamoğlu'ndan Erdoğan'a Kasımpaşalı resti! Flaş Cumhurbaşkanlığı açıklaması. [Video] Youtube
<https://www.youtube.com/watch?v=rq9N8wJ2GRU>
- Zürcher, E. J. (2018) *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* İstanbul: İletişim Yayınları
- Wolkanpegasus. (2022, 22 Aralık) Süleyman Soylu'nun 4. Olağanüstü Kongre Konuşması.Bölüm 1/4 [Video] Youtube
<https://www.youtube.com/watch?v=L4m5XuLWjPY>
- 32.Gün Programı. (2020, 5 Kasım) Bülent Ecevit 32. Günde 2002 32. Gün Arşivi <https://www.youtube.com/watch?v=eD76e7qnQqc> [Video] Youtube
- 32.Gün Programı. (2022, 22 Aralık) Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan İcraatlarını Anlatıyor/1998. [Video] Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=O8MvNKbEg30>

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Buse KÖSEREN

Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim Durumu

Lise : Sinop Anadolu Lisesi, 2004

Lisans :Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi-Halkla İlişkiler ve Tanıtım, 2009

Yüksek Lisans : Sinop Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Devam Etmekte

Yayın

Bildiri : Sinop İlinde İnanç Turizmi Destinasyonu Açısından Bir Mavi Okyanus Stratejisi Örneği. Sinop Kültür Ve Turizm Sempozyumu 21-24 Ekim 2021 Bildiriler Kitabı, Cilt-1 Sayfa: 279-284